www.drpathan.com Page # 511

الف جدي جي اندر ۾ پياڻي ٿان نه پڌن،
اي جدي جي اَت ۾، ٿي اُون ٽرڪ پڙهن.

علي بخش ”رضا“: هي اديب سنه ۱۹۱۰ع ۾ حيدرآباد ۾ محمد يوسف احمد زئي جي گهر ڄائو. سنه ۱۹۷۴ع ۾ وفات ڪيائين. نثر ۽ نظم ۾ قلم آزمائي ڪيائين.

ضياءالدين ڀلبل: هي شاعر شمس الدين بلبل جو فرزند هو. سنه ۱۹۱۰ع ۾ ميهڙ ۾ تولد ٿيو. وڪالت ڪندي شاعريءَ جو شوق ٿيس. سندس شعرن جو مجموعو ’ميهڙ جو تحفو‘ شايع ٿيو آهي.

پرسرام ”ضياء“: شاعر پرسرام ضيا جو جنم سنه ۱۹۱۱ع ۾ شري هيرانند سچانندائيءَ جي گهر ٽنڊي آدم ۾ ٿيو. سندن ۾ هن صاحب ڪمپائيٽري ڪندي شعر و شاعريءَ ۾ طبع آزمائي ڪئي. هن صاحب پهرين ”پرسو“ پوءِ ”زنجور“ تخلص استعمال ڪيو. سندس شعرن جي مجموعي ”اصول پر - احساس“ لـي سنڌ ۾ کيس سرڪار طرفان انعام عطا ٿيو. ديش جي ورهاڱي کان پوءِ هي صاحب ألهاسنگر ۾ اچي رهيو. هـن صاحب ”سوٽائي“ ۽ ”سپاهيءَ جي تخلص سان ”سگريٽ باز جا گُٽڪا“ ۽ ”سپاهيءَ جا سخن“ طنزي شعر چيو. ان شعر ۾ حقيقتنگاري به هئي. ضيا صاحب زندگيءَ جو پوئون عرصو سنڌو ايڊيوڪيشن سوسائٽي ألهاسنگر جي اسڪولن ۾ ماستري ڪئي. صوفـي درويش ڊاڪٽر روچلداس جي صحبت ۾ کيس روحاني رنگ به لڳو. ۲۸ آڪٽوبر ۱۹۵۸ ۾ هي ممتاز شاعر سنسار جو سفر پورو ڪري رب جي راهه ذاتهن ومندو رهيو. شري ضيا صاحب سادگيءَ جي صورت ۽ نياز نوڙت جي مورت هو.

شري ضيا صاحب جي شعرن جو مجموعو ”آلاپ ضياء“ شايع ٿيو

Gul Hayat Institute
© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

آهي. ان کان سواءِ هن صاحب شريمد ڀڳوت گيتا ۽ ويد منتر، شري جپ صاحب شري گرنٿ صاحب جا سلوڪ سکمني سلوڪ سنڌي ڪوتا ۾ ترجمو ڪري سنڌي ڌرتيءَ سان هڪ وڏو ور ڪيو آهي ته هن طرف ڌارمڪ ساهتيه ۾ هڪ اهم اضافو آهي. ورهاڱي بعد ڀارت ۾ جي سنڌي نثر لکيو ان ۾ سنڌيت ني ڪيتن جي گونجار آهي، ضيا صاحب ان لاءِ ثبت ڪيو.

شري ضيا صاحب سماج جي سچي تصوير پنهنجي ڪاويه ۾ پيش ڪئي آهي. اعليٰ شاعر پنهنجي يُگ جو ترجمان آهي. شري ضيا صاحب پنهنجي يُگ جي ڪاويه ۾ پوري ترجماني ڪئي آهي. محاوري دار سهڪ، سرل، سلوڻي ۽ سڀوڌ سنڌيءَ ۾ عوام جا احساس، امنگ، آدرش، عقيدا، مشڪلاتون ڪٺنائيون پنهنجي ڪاويه ۾ پيش ڪيا آهن. ان سبب ڪري هن صاحب عوام ۾ مقبوليت حاصل ڪئي ۽ هردل عزيز شاعر جو پد پراپت ڪيو. هو جڳ انساني دلين ماڻ بيٺي نڪتو آهي.

اسانجو ديش سياسي سطح تي برابر سوتنتر ٿيو آهي. اُن سوتنترتا جو ڦل ڳُهڙي ڀاڳي سرمائيدار کائي رهيا آهن. آرٿڪ اسمانتا سبب سرمائيدارن جي ساري سر آهي. مسڪين ۽ محتاج پيڙجي رهيا آهن. اها حقيقت پيش ڪندي ضيا صاحب چوي ٿو:

ملڪ ٿيو آزاد ۽ آباد ٿيا سرمائيدار،
آهي جنتا لاءِ پر ساڳي نراسائي اڃا،
جن کي زر جو زور سي ڪن راڄ تا ڪمزور تي،
بيوس تي آهي وس وارن جي ڏاڍائي اڃا،
جا بجا آليون اکيون چهرا اداس آهن گهٽا،
ڪاٿ ڏسجي ٿي رونق روڊن ۾ گهٽتائي اڃا!

مهانگائيءَ مسڪينن جا پاسا ئي ڀڃي ڇڏيا آهن. چورٻازاري (Black Marketing) چور بزار لڳي پيئي آهي. ننڍي وڏي

Gul Hayat Institute
© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

[ا]نيس ۽ ڏنو پٽ ڇڏي جو لکيو ٻيو آهي. اِهو ڪٿ سٺيه شوي [ٻ]يا صاحب، ساڃن سڄڻي جي خطن ۽ ساڃن دوارن پيش [ڪ]ندي لکيو:

مهانگائي ۽ چور بازار آهي،
لڪن ڏوهه رشوت جو وهنوار آهي،
سڄو ئو روئي زور زردار آهي،
عملدار اُن سان مددگار آهي.
ٻڌي ڪير مفلس جي فرياد سڄڻي!
مونکي ڇڏ وساري نه ڪرياد سڄڻي.

[م]زدور، جدهنجو جاءِ جي آرٿڪ وڪاس ۽ وڏو هٿ آهي. [ا]هو ٻيڙه جو پٿر آهي، سو مفلسي، مسڪيني ۽ بيڪسيءَ جو بيان ڪندي چوي ٿو:

چشم پُرنم، آه لب تي ۽ اُٿم چهرو اُداس،
بيڪسي ظاهر ڪري ٿو منهنجو هي ڦاٽل لباس!
هر خوشي مونکان ٻري مان هر طرح آهيان نراس،
ڪين دنيا ئي ڪري منهنجي اَياڻپ تي قياس.

اَج ڪلهه جي سماڄ وڌو سٽا تي ۽ ٻهگ ڪندي سائين ضيا صاحب لکي ٿو:

ڪيترا ڪن پيار آيائن ٻلي،
ماءُ جي لولي نه ٿن ڪي ٿي ملي.

ڏيتي ليتي سماڄ پرنڌڙ مسئلو آهي. شادي سودي ٻارڙي ٿي ٻئي آهي، ڏنهن ڪري هزارين سفيد پوش ۽ غريبن جون وڏڙ ڪنيائون حسرتن ڀري زندگي بسر ڪري رهيون آهن. ڪي آوبگهه ۽ اڇي جيون جو اَنت پڻ آڻي رهيون آهن. هڪ نوجوان نينگر پنهنجي اَنت آڻڻ کان اڳ پنهنجي دکي دل جو داستان پٽر جي روپ ۾ پنهنجي ماءُ پيءُ ڏانهن مخاطب ٿي

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.
Gul Hayat Institute

www.drpathan.com

لکي ٿي :

اي منهنجا پيارا پٽا اَڄ موڪلائي ٿــي وڃان،
موت کان اڳم مري، منهنڙو مٽائي ٿــي وڃان!
جنّن وڏي تيندي وڃان ٿي، تنهنجي چمتا ٿي وڌي،
وقت کان اڳم وهي پنهنجي وڃائي ٿـي وڃان.
هيءَ هتيا ويندي نه. وئرت شرمندي ٿيندي سماج،
خون سان دامن سندس داغي بڻائي ٿـي وڃان.
دانهن داور کــي ضيا ڏيندس اَوس اَنياء جي،
اَڄ سيڱي فرياد سيدي ۽ سمائي ٿي وڃان.

مٿئين کاويه پٽر ۾ ضيا صاحب سماج جو پٽارت چٽر چٽيندي کيترو نه سوز ۽ درد پيدا ڪيو آهي جو سنگدل کي موم دل بڻائي ڇڏي ٿو.

اَڄ ڪلهه زندگيءَ جا ملهه (Values) بدلجي رهيا آهن تن جو سهڻي نموني ذکر ڪندي ضيا صاحب لکي ٿو:

ٿو ڏٺي پٽر ٺــي هيري جو گمان،
ڏيک ٺي پلجي پيو آهي جهان.
اَصل وسريو نقل ٺــي ڪن ناز ٿا،
ڪن پراوا پر ڪٽي پرواز ٿـا.
حقيقت جي منزل ڏسان انسان ڪري پيو،
فقط ديکا ديکيءَ ٺي هرڪو هري پيو.

شري ضيا صاحب زندگيءَ جو گهڻو حصو غم ۾ گذاريو:

رنج ۾ راحت اَچي فرقت ۾ ٿي فرحت اَچي،
مان اُهو آهيان ٿي جنهن کي درد ۾ لذت اَچي.

سائين ضيا صاحب پاڻ چوي ٿو:

غم سهندي سهندي غم جا هيراڪ ٿـي پياسين،
ڪهڙي خوشي پڇو ٿــا، غمناڪ ٿـي پياسين.

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

مان ھوس، ڦاھو ھڻو ۽ رنج ھو، رانڊر ھوس،
غم جي اسيريءَ ۾ رھيس تي راھئن کان دور ھوس!

شري ضيا صاحب مفلسيءَ ۾ رھندي بہ مستغني رھندو ھو. جيئن ھن نراس نہ ٿيو. ھو آشاوادي شاعر ھو. ھڪ ھنڌ لکي ٿو:

نراشا نرٻلن جي آ، ضيا ٻلوان جي آشا،
جو ناممڪن اکر آھي اھو ممڪن بڻائيندس.

شري ضيا صاحب سڦلتا پسند شاعر ھو، اھو سندس ھيٺئين بند مان ظاھر آھي:

زمين تي شومي قسمت سان سر لڳو آھي،
اڌھن ۾ مھنجو آيا سر اُو سرفراز رھي ا

ضيا صاحب جي ڪلام ۾ تخيل آھي:

ٻر برابر ڪين آھن ٻر اُڏڻ ايندو آئم
جت وڃڻ چاھيان اُتي پھچي وڃڻ ايندو آئم.

روحاني رمزون بہ ضيا صاحب جي شعر ۾ ملن ٿيون:

ڏون سيلاني مان سيلاني،
اڳم ديس کان آيا آھيون، سير ڪرڻ سبحاني،
قدم قدم تي ڪاڪ محل آ، مومل مايا جو ڇل ول آ،
رائي وانگر رمز سان ھلندو، جڳ ۾ ورلو ڪو گياني.

ضيا صاحب جو شعر وزن بحر جي لحاظ کان پڪو پختو آھي سندس شعر ۾ رس ۽ رواني آھي. فصاحت ۽ سلاست آھي.

محمد جمن ھالو: محمدجمن ھالو ۲۲ فيبروري سنہ ۱۹۱۱ع ٺٽي سنڌ ۾ ڄائو. محمد جمن اڃا ڏھن سالن جو ھو تہ سندس والد احمد ھالو دنيا مان گذر ڪري ويو. سندس پرورش ناناڻن ڪئي. جمن وڏو ٿيو تہ رازڪي ڌنڌي جي سلسلي ۾ ڪراچيءَ ۾ آيو. ھو اُتي ننڍا ننڍا ٺيڪا کڻندو ھو. شعر و شاعريءَ ۾

www.drpathan.com Page # 515
Gul Hayat Institute
© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

سندس ڪافي شوق هوندو هو. شروع ۾ ڪافيون لکندو هو. سندس ڪافين جا ٻه مجموعا ۱۹۳۴ع ۽ ۱۹۴۳ع ڌاري شايع ٿيا. سندس ڪافين ۾ سلاست آهي. عشق ۽ تصوف جي مضمون تي ئي ڪافيون لکيائين. آهستي آهستي سندس شاعراڻي قوت ۾ اضافو آيو. هن جو قلم ڪافين تائين محدود نه رهيو. هن صاحب حمد، مرثيا، غزل، قومي نغما ۽ بيت پڻ لکيا. سندس شعر جو ٽيون مجموعو "سوز عشق" ۱۹۶۳ع ۾ ظاهر ٿيو.

شاعر جا فيلسوفاڻا خيال سندس شعر ۾ ملن ٿا. هو ڏٺي ءَ کي هر هنڌ حاضر محسوس ڪندي چوي ٿو:

نور ئي وسين تو هرهنڌ هردم، توکي ڳولي سگهندو ڪير،
هرهڪ ۾ آ تنهجو جلوو، ڪونهي ان ۾ ڪوئي ڦير،

اسين نور يعني الله جي پيداش آهيون. اُهو الله هڪ ۽ حق آهي جنهجو جلوو جمال چوڌاري آهي. شاعر اِهو تصوف وارو خيال پيش ڪندي چوي ٿو:

نور مجهان ئي نور ٿياسون نيڻهن اسانجو نور ئي نور،
خاڪ جو پتلو خاڪ ۾ پيدو اسين و پيدا سين هوت حضور،
آدم اندر اُحد جـو جلوو هـر هنڌ آهي ظاهر ظهور.

صرف سجدا ڪرڻ سان دلبر جو ديدار ڪين ٿيندو. اندر اُجارڻ سان من ئي مالڪ جو مشاهدو ماڻي سگهبو. سالڪ کي اِها صلاح ڏيندي شاعر چوي ٿو:

دل جو دلبر دل ۾ آهي ڏور وڃين ڇو ڏورڻ تو،
سوين ڏڻ تو سجدا ليڪن ميل نه من جو سورڻ تو.

جمن صاحب جي ڪافين ۾ عشق سوز درد جو اظهار ٿيل آهي. عاشق معشوق کي مخاطب ٿيندي چوي ٿو:

ماري ماڻن سان مننار نه وڃ،
ڦري دل نه مونهنجي دلدار نه وڃ،

Gul Hayat Institute
© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

رسي روز وڃن، وڃي ڏور ويهن،
پنهنجو پارڪ، پارڪ وري ڪين اچن،
ڏايا ڏاڍ ڪرن، اهڙو سخت ٿيڻ،
هن پار رهي هن پار نه وڃ.

محمد جمن صاحب عوام جو شاعر هو. پنهنجي زماني جي حقيقي تصوير پنهنجي شعر ۾ چٽي آئائين. سنڌ جـي موقعي پرست اڳواڻن لي طنز ڪندي شاعر چوي ٿو:

اسانجي سنڌ جا ليڊر ڪڏهن هيڏانهن ڪڏهن هوڏانهن،
مڙئي ويس پيا هر هر ڪڏهن هيڏانهن ڪڏهن هوڏانهن.
اصولن کي ڪري قربـان فقط پنهنجي نفعي خاطر،
پيا ليڏن مثل پاندو، ڪڏهن هيڏانهن ڪڏهن هوڏانهن.

شاعر پيا ڏپ ڏاڍ جي ظالم نظام لي تنبيهه ڪندي چوي ٿو:

نيٺ سي برباد ٿيندا، جن ڪئي برباد سنڌ،
پر هميشه رهندي ايندي شـاد ۽ آباد سنڌ.

شاعر ملائن قاضين لي به طنز ڪرڻ کان ڪين رهيو آهي:

باب پڙهو جا بلڪل سولا،
ملان قاضي جا ڄاڻن!

شاعر محمد جمن صاحب جي دل ۾ مظلومن لاءِ محبت ۽ هيڻـن لاءِ همدردي آهي. هو ڪليو ڪلايو شاهوڪارن تي چوٽ چنبڙيندي مخاطب ٿي چوي ٿو:

نه ويهه ٿي ناڻگ ناڳي ٿي نه وٺ تون ڪم ڪنجوسيءَ کان،
لهو ساروں سيالن جـون پـوي ڀرڪت ڪمائيءَ ۾.

شاعر جو غريبن لاءِ هـڏ ڪڙڪي ٿو. هو پاڻ نـه انهن جو خيرخواه ۽ همدرد آهي مگر ٻين کي بـه صلاح ڏئي ٿو تـه سرمائيدارن جي خوشامد ڇڏي غريبن جا غمگسار ٿيو:

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

اُمرن جي در جو نه آئي تون سلامي،
غريبن کا غمگساري ڪري وڃ.

......

جو غريبن تي ڪري ٿو روز شب ظلم و ستم،
ڪيئن نهي ها لا انهيءَ زردار سان منهنجي رهاڻ.

حب الوطنيءَ جي جهلڪ به شاعر جمن جي شعر ۾ آهي. وطن واسين کي للڪاريندي شاعر چوي ٿو:

مر وطن لڳ جيءُ وطن لڳ تون وطن جو شان رک،
مادري وطن مٿان لٽائي زر و مال چڱو.

شاعر نه صرف عوام کي قوميت جو پيغام ڏئي ٿو مگر اديبن کي صلاح ڏيندي چوي ٿو:

دوستو افسانا هاڻي گل ۽ بلبل جا ڇڏي،
قوم کي قومي ادب سان ئي سجائيندا هلو.

جمن صاحب جي شعر ۾ رواني آهي:

دل باغ باغ ٿي وئي دلدار کي ڏسي،
سڀ دور درد ٿي ويا غمخوار کي ڏسي.

شاعر کي غربت جو غم ڪين آهي. مسڪيني حالت ۾ به هو پاڻ کي قسمت وارو سمجهي ٿو. سندس آشاوادي نظريو سندس شعر مان ظاهر آهي:

غريب آهيون غريب آهيون، تڏهن به تنهنجا قريب آهيون،
اسانکي غربت جو غم نه آهي، اسان وڏا خوش نصيب آهيون.
اسانجو مقصد ئيو ٿرالـــو شمع ادب سان ڪريون اُجالـــو،
چوي سڄڻ کي پيو ٿو هالو اسان نه ڪهنجا رقيب آهيون.

ڪڙميءَ جي حقيقي حالت پيش ڪندي شاعر چوي ٿو:

پڪيو اُگهاڙو آهي، ليڪن قسم خدا جو،

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

پنهنجي وطن جي دل سان خدمت ڪري او هاري،
هردم رهي اي هالا حيرت اهائي مونکي،
پنهنجو اي بيت لکيو ٻين جو پڙهي او هاري.

جمن صاحب ناصحاڻو شعر به لکيو آهي:

دشمني دوستيءَ سان ٿئي پيدا،
تون ڪڏهن ڪنهن سان دل جو حال نه ڪر.

شاعر معشوقا جي حسن جو ذڪر ڪهڙي نه سهڻي انداز سان ٿو ڪري:

ٿر ڏسي رخسار تي هندجي، چيو ڪنهن هم نشين،
داغ ڏس ڪهڙي طرح آهي ماه ڪامل ۾ ٿهي.

جمن صاحب جي شعر ۾ خيال جي بندش ۽ رواني آهي. شاعراڻين صنعتن جو به سهڻو استعمال ٿيو آهي، مثال:

تشبيهه: زندگي ان طرح گذاريان ٿو،
جيئن ٿو خار اندر گلاب رهي.

استعارو: اميدن جي ٻيڙي درياهه مدجهه آهي،
اوهانجي آسري پور پوءِ ڪي تاريو.

تجنيس حرفي: ذئي ذات ذاڪر ٿـو شعر و حسن جي.
ڪيم ڪوڪون ڪوڙن ۾ ڪندن ڪي ڪاٽي.

ڊاڪٽر ترديداس ميرچنداڻي: هن عالم اديب ڪوي ڪاليداس جي 'ميگهه دوت' ڪاويه جو سنڌي ڪاويه ۾ ترجمو ڪيو آهي. يڪش پنهنجي پريتما جي وڇوڙ ۾ بادل کــي سنديش ڏيندي چوي ٿو:

ميگهه، اڙين جا آسرا، وڃ پياريءَ پاس پري،
سنيهڙو مهنجو کڻي، وڃ الڪا پـر پري،
محلات ٻاهر شهر ڪون، جت شـو پرڪاش ڪري،
حالت چٽي هري، ڪيئن پوڳيان سراپ ڪپير جــو.

Gul Hayat Institute

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

پروفيسر رام پنجواڻي : سنڌي جي ... سنسڪرت ...
پروفيسر رام پنجواڻي جو جنم ... ۱۹۱۱ع ۾ ...
پرنانو رام پنجواڻي جي گهر ٿيو ... پروفيسر رام پنجواڻي
صاحب ڪامياب ڪهاڻي نويس به آهي ته ... ناول نويس
آهي. ناٽڪ نويس به آهي ته ناٽڪ اُرديشڪ به آهي. مضمون
مضمون نويس به آهي ته شاعر به آهي. سنگيتڪار به آهي ته
ڪلاڪار به آهي. هي صاحب ڪلائن جو سنگم آهي. سنڌي
جو اُنگور آهي. ديش وديش ۾ وڃي هن صاحب سنڌي
سنڌي سنگيت سنڌي تهذيب ۽ تمدن جو پيغام ڏئي، ڏنو.
پيرو جهوليلعل جو سنڌيش سڻائي سنڌي جاتيءَ ۾ سجاڳي آندي
آهي. سنڌي ٻوليءَ کي برقرار رکڻ لاءِ هن صاحب ڀاڳ ڀڳو
آهي، جانفشاني ڪئي آهي. ۲۵ سالن جي عمر ۾ ڏي جي
سنڌ ڪاليج ۾ سنڌيءَ جو پروفيسر مقرر ٿيو. اُتي سنڌ ۾ سوڀن
جي صحبت، سنڌن جي سنگ ۽ سائين ڪشنچند ٻيوس جي
چرڻن ۾ ويهي ڪافي ڪجهه پرائين. ديش جي آزاديءَ جي
آندولن ۾ پڻ سرگرم ڀاڱو ورتائين. ايڪتا فلم ۾ اڪائي پارٽ ادا
ڪيائين. ورهاڱي بعد بمبئيءَ ۾ جئه هند ڪاليج جي نئين عمارت
اڏڻ ۾ سنڌس خاص يوگدان آهي. هي صاحب نه صرف جئه هند
ڪاليج ۾ سنڌي وڀاڳ جو پرمک ٿي رهيو آهي پر جئه هند ڪاليج
جو روح روان ٿي رهيو آهي. سنڌس علميت ۽ قابليت سبب
بمبئي يونيورسٽيءَ کيس سنڌي وڀاڳ جو پرمک بعدي رهڻ
مقرر ڪيو. حيدرآباد سنڌ نئشنل ڪاليجئيٽ بورڊ کيس
ڊرئميٽڪ ڪلچرل پروفيسر مقرر ڪيو. لطيف، شل ڌيئر نه ڄمن،
آهي نه آهي، پدما، چانديءَ جو چمڪو، قيدي، شرميلا، سنڌس
ناول آهن. 'سنڌ جا ست ناٽڪ' سنڌس ناٽڪي فن جي ساک
پرائن ٿا. 'سچون' ۽ "يادگيريون" سنڌس مضمونن جا معياري مجموعا

Gul Hayat Institute

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com
Page # 521

آهن. سنڌي سيپيتا ۽ سنسڪرتي، سنڌي ساهتيه، سنڌي سنگيت جي سرڪشا ۽ وڪاس لاءِ پروفيسر صاحب "سيپتا سنڌو يون" جي استاپنا ڪئي آهي سندس ڊهرار ۽ ڦورار ۾ ٽاٽير آهي. ساهتيه اڪاڊمي سندس تصنيف "انوکا آزمودا" تي کيس پنج هزار روپيا انعام عطا ڪيو.

پروفيسر رام پنجواڻي صاحب سنڌي ۽ هنديءَ ۾ ڪجهه شعر چيو آهي. سندس شعر ۾ موسيقي، ميٺاج ۽ رس رواني آهي. پنجواڻي صاحب جي دل ۾ دکين لاءِ درد ۽ همدردي آهي:

پرائي درد تي ڳوڙهن جي موتين سان مڙهي مڻهن ڪي،
نڏهن چاڙم نہ ڌهمڪبو آ، سڀئي سينگار سان مطلب.

ڌرم ۽ مذهب جي نالي ڪيڏا نہ راڳا ٿين ٿا! جڏهن سڀ هڪ ۽ حق آهي تہ جهڳڙا جڏڪيون ڇا لاءِ!

وڃن اُ مختلف مذهب، حقيقت ۾ ملي هڪ اُئي،
جڏهن هڪ رام رحمان ٿيو، تہ پوءِ تڪرار سان مطلب!

پنجواڻي صاحب جي غزل ۾ رنگ ۽ رواني آهي. ڪي پند پيش آهن:

اُئي پي اثر آهون وڃون جي لطف کان خالي رهيون،
فرياد کان پهرين تہ پيدا الذت فرياد ڪر.
مون دل ڏني تو غم ڏنو، الفت عيوض حسرت ڏني،
پنهنجي جفا کي ياد ڪر، منهنجي وفا کي ياد ڪر.

پنجواڻي صاحب جو ڏاڍيءَ ۾ پورو اعتقاد آهي، تنهن ڪري چوي ٿو:

پنهن خود جي نہ پان تن کان صدا داور جي در تي ڪر،
ڇڏي ڏي پندگي پندن جي رک داتار سان مطلب.

شاعر انهن اڳواڻن تي طنز ڪري ٿو جيڪي صرف امن جي هام هڻن ٿا:

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

Page # 522

ساري دنيا کي اگر امن جو اونو آهي،
ڇو مذهبي صلح جا سردار ڏسڻ ۾ نٿا اچن!

شاعر جي خيال موجب من جي شانتي پئسن سان خريد ڪري نٿي سگهجي:

ٿا چون زر سان خوشي پئي ٿي خريدي سگهجي،
مونکي ايزار ڇو زردار ڏسڻ ۾ ٿا اچن.

پڇواڻي صاحب جو شعر فصيح ۽ سليس آهي.

پروفيسر پڇواڻي صاحب هرهنڌ محبوب جو مشاهدو ماڻي ٿو:

گهمي ڪعبو ڏٺم گهمي ڪاشي ڏٺم، سڀ جاءِ سچڙسردار ڏٺم،
جيڪو مسجد ۾ سو ئي مندر ۾، ساڳيو ديول ۾ دلــدار ڏٺم.

وحدت الوجود جو خيال سندس ڪلام ۾ ملي ٿو:

يونيڪي يونيڪي رام شهر ۽ بر، ڪري ڳولها لڌي مون خاص خبر،
آهي ذات اُها هڪ ساڳي پر، ان ذات جا روپ هزار ڏٺم.

پڇواڻي صاحب جا فيلسوفاڻا خيال پڻ سندس ڪلام ۾ ملن ٿا:

ڪوئي چــوي آهه دنيا ماڪ جــو قطرو،
جنهن ۾ رهي جان کــي نت موت جو خطرو،
هر شخص جي دنيا سندس خيالن جي برابر،
ان شخص جي رهڻي جي چالن جــي برابر.

ڀڳوان شري ڪرشن جي لاءِ پڇواڻي صاحب کي ڪيڏي نـــ اونهي اُڪير آهي:

مان گوپي هجان لهڻجي جيڪر شيــام مراري،
سؤ سؤ دفعا هڪ ڏينهن ۾ توتان وڃان واري.
گوپين ۽ گوالن سان جڏهن مــوج مچائين،
گوپين کي ڪري ساڻ تــون پيو راس رچائين،

Gul Hayat Institute
© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

ڏسن ۾ ڏکوري مان جوان وڪ لاءِ اُٺاري،
اُسون مولڪن اڄاري جهڙن اُس منهنجي نهاري.

بيوس صاحب اڏيري لعل جو اندر اُپاسڪ آهي. اُن جي
بيوا ۾ آلمڪدي جهڙي ڏو:

لکي وارا لعل گهڙي اچ گهر ۾ اکيون منهنجون در ۾،
لال لولن جي الست جڙهايان، جوليون جڳايان پڌپڙا پڳايان،
ڪهو ريان مولي سن ڏالها، گهڙي اچ گهر ۾.

بيوس صاحب جي ڪلام ۾ سوز ۽ فراق آهي:

ڪ ۾ او سڪ ۾ سڪيءَ کي ڪين سڪاءِ سو نهارا،
ڏکيءَ کي ڪين ڏکاءِ پلارا، سڙ سوال منهنجو.

پروفيسر ڪلياڻ آڏواڻي

پروفيسر ڪلياڻ آڏواڻي: پروفيسر ڪلياڻ آڏواڻي صاحب
جو جنم سنه ١٩١١ع شري بولچند آڏواڻيءَ جي گهر حيدرآباد
سنڌ ۾ ٿيو. هي صاحب سنڌي، عربي فارسي ۽ انگريزيءَ جو
عالم آهي. جو هندڪاليج ۾ پروفيسر ٿي رهيو. هن
صاحب شاهه صاحب جو رسالو سڀ موجب مرتب ڪيو جنهن تي
ڪيس ساهتيه اڪادمي پنج هزار روپيا انعام عطا ڪيو. هن صاحب
شاهه، سچل ۽ ساميءَ تي تنقيدي ڪتاب لکيا آهن، شڪنتلا
ناٽڪ جو سنڌيءَ ۾ ترجمو ڪيو آهي "راز و نياز" مسدس شاعري
تصنيف آهي. آڏواڻي صاحب هيئت جي لحاظ کان دوها-
سورٺا چند اپنايو آهي مگر مائرائن جي گهڻا وڏي آهي.

آڏواڻيءَ صاحب جا فيلسوفاڻا خيال مسدس سورٺن ۾ ملن ٿا:

درخت جي ڇانيا، ڇون ڏسا سنسار کي،
اسان اڃايا، ڇو سنا عذاب اُس جا.
جيوت جو شباب، هاڻي مون پروڙيو،
ڏ آهي هڪ حباب، جو ڪنهن عارضي موج تي

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

پروفيسر صاحب جي ڪن ٻن عاشقاڻي طبيعت جي جهلڪ ملي ٿي:

ڪاڄا لڳي ٿورن، موڪي چشم سياهه جي،
واسيمگن جڏهن ٿين، ويڙهي ويا جان کي،
ڪوئي گرفتار آ، مارئن مشتاقن کي،
عشق جا آزار، مرض ڪان مٽي ليا.

پروفيسر صاحب مختلف موضوعن تي سورٺا، اڙ دوها ـ اڙ سورٺا لکيا آهن، جن ۾ ڪي نصيحت آميز نڪتا سمايل آهن ته دل جو درد ۽ سوز به آهي، ته شاعر جي احساس جي عڪاسي به ٿيل آهي.

فقير مير محمد "محرو": فقير مير محمد ميرو سنه ١٩١٢ع ڌاري بدين طرف ڄائو. هن تعليم ڪانه ورتي، ملاح جو ڪم ڪندو هو. هن بيت ۽ ڪافيون چيون آهن. سندس شعر جون مصراعون پيش آهن.

اَلي جي اچي تي اَلڏي هيڙ اُر مان،
وهن واهه واديون نديون ندر جر مان،
متي ملڪ منهنجي ڪيون ميگهن ملهاريون،
ڪون خوب ڪموٽيون ٿمن ٿار ٿاريون.

ٽيوڻداس "آزاد": شري ڏيوڻداس "آزاد" جو جنم ١٠ فيبروري سنه ١٩١٣ع ۾ شري ڪوڏومل ڪشناڻيءَ جي گهر سکر ۾ ٿيو. بي اي ايل ايل بي پاس ڪرڻ بعد هن صاحب وڪالت شروع ڪئي. ديش جي ورهاڱي بعد اسسٽنٽ سيٽلمينٽ ڪمشنر جو عهدو ماڻيائين. هن وقت ڪيس گيهه جو ڪارخانو آهي ۽ هي صاحب ستيه سائين بابا جو انيه اپاسڪ آهي. هن صاحب سنڌ ۾ "پورب سنديش" ڪاوِهه جو سرجن

Gul Hayat Institute

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

ڪيو. جنهن ۾ شري گوتم ٻڌ جي جيون سليس سهڻي سنڌي ڪوتا ۾ پيش ڪيل آهي. سنڌ سرڪار ان ڪاويه رچنا لاءِ کيس انعام عطا ڪيو. ان ڪاويه ۾ سنيوڳ شرنگار، ويوڳ شرنگار، ڪروڻ رس ۽ شانت رس جو سندر سماويش ٿيو آهي. ان ڪاويه ۾ خيالن جي اڏام ۽ رواني آهي.

دنيا جو دک ڏسي جڏهن گوتم ٻڌ جي دل ۾ ويراڳ ورتي پيدا ٿي، تڏهن هو پنهنجي پتني يشودا سان گيان وارتا ڪندي چوي ٿو:

اي يشودر ڪين رهندو پريم جو گلشن چمن،
ڪين ٽڙندا مشڪندا دائم رهن سوسن سمن.
جهور ٿيندو ٽنهنجو ۽ منهنجو ٻڍاپي ۾ بدن،
هن نفيسائيءَ تي پوندو موت جو ڦهري ڪفن.
ڪين ڪن هوندا بدن جي ٻاٽ ٽنهنجي پريم جي،
بند ٿيندي اوچتي هيءَ لاٽ ٽنهنجي پريم جي.

آزاد صاحب ڪيترا فيلسوفاڻا خيال پورب سنديش ۾ ظاهر ڪيا آهن:

وهڪرو جيوت سندو وهندڙ نديءَ جي آ مثال،
جو هلي ٽنهنکي هلڻ ڏي اُن کي روڪڻ آ محال.

پورب سنديش ۾ منظرڪشي جا به مثال ملن ٿا:

هيج مان ٻن ٻن وڻن جا مست ٿي جهولڻ لڳا،
ٻور ۾ پيرجي پکيئڙا پريم سان ٻولڻ لڳا.

آزاد صاحب ”پورب سنديش“ کان سواءِ جدا جدا موضوعن تي شعر لکيا آهن مگر سندس ڪو مجموعو شايع ڪونه ٿيو آهي. ڪاليج جيون سان الوداع ڪندي شاعر آزاد ’الوداع‘ ڪوتا چئي، اُن جو هڪ بند پيش آهي:

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

Gul Hayat Institute

جاء جهڙي ٿي ڏِٺي آخر تنهن جي واسطي،
هڪ اُٿي ٻي ڪان جدا آخر ملڻ جي واسطي.

آزاد صاحب جو شعر سليس ۽ فصيح آهي.

سيد مٺو شاهه: سيد مٺو شاهه سنه ١٩١٣ع ۾ سيرائي الدين ۾ ڪمال شاهه جي گهر ڄائو هيو. ڪمال شاهه شاعر هو. مٺو شاهه کي شاعري والد وٽان ورثي ۾ ملي. سندس هڪ بيت پيش آهي:

صورت سامهڻن جي، ڏنم سوکي ۾ سهي،
آيم ڪر اڳ ٿي، منهنجا ڪاپڙي ڪهي،
مصلحت "مٺو شاهه" من ۾، اچا روح رهي،
ڏني سڀي سوُر جي، مون گوڏڙين ڪهي،
پيئندين آئون پيئي، پرون سنڌي پند ۾.

شمس الدين: شمس الدين سنه ١٩١٣ع ۾ دلوپلي ڳوٺ ۾ ڄائو. پيڙهي ۾ فقيري اختيار ڪيائين. هن ڪافيون ۽ بيت چيا آهن. شاعر سچن سالڪن جو ذڪر ڪندي چوي ٿو:

ٻي ٿون ٻاور سان، تن جو جي جڙيو،
الف ڏاران اکر ٻيو، انهن ٻڌو ڪونه پڙهيو،
شمس الدين شيخن سان اُن جو انگ اڙيو،
لڪير جن تڙيو، سچا سامي سي ٿيا.

محمد حسن لغاري: محمد حسن لغاري سنه ١٩١٣ع ۾ ڳوٺ غلام حيدر ۾ ڄائو هيو. هن سنڌي ۽ سرائڪيءَ ۾ شاعري ڪئي آهي. سندس بيتن ۾ روحاني رمزون سمايل آهن:

الف آري ڄام ڏانهن اکين ڪيو آر،
ڦاڏ ڪروني، اذڪر ڪم، اها پريت پچار،
رکي سڪ سرار ۾ وڙيان ٿي وٺڪار،
آهي مون اپار پريت پنهل ڄام جي.

Gul Hayat Institute

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

ڄامي چانڊيو : محمد سومر حاجي ملاح سنه ١٩١٣ع ۾ محرابپور
ڀرسان ڄائو هو. شاعر محترم روحل فقير جي شان ۾ چوي ٿو:
روحل ڄاڻي ڳالهه! ڪر مهربانِي اڄ ڪا ڏهري،
دلربا! درس ڏئي، عـشـق دار لالــو اڀيري،
الف آهين عاشقن جو، سڀ اڄهو ۽ آسرو،
آهه اســو وٺ عاشقن جـو، صبح حاڪم اڪيري،
ڪسن جا پر جهلا! ســون ڪر اسان جي اڀري.

عبدالحڪيم محمد طالب : هي شاعر سنه ١٩١٣ع ۾ گل محمد
لغاري جي گهر ڳوٺ رائوخان لغاريءَ ۾ ڄائو هو. ماستر
محمد خان غريب شعر و شاعري ۾ سندس سونهپ ڪئي. هن
ڪري غزل ۾ طبع آزمائي ڪئي آهي. سندس غزل جا ڪي
نمونا پيش آهن:

تو ڪيو رخ سان قمر ۽ خان سان اختر مطيع،
عين سان آهو ڪيئي، ڪاڪل سان ڪارو مطيع،
حسن جي سرڪار جـا تابع ڏٺم طالب هزار،
شاهه خوبان جــا ٿيا جمشيد سڪندر مطيع.

طالب جي شاعري روايتي شاعري آهي.

ڊاڪٽر هرومل سدارنگاڻي "خادم" : ڊاڪٽر هرومل
'خادم' جو جنم سنه ١٩١٣ع ۾ شهدادپور سنڌ ۾ شري ايسرداس
سدارنگاڻيءَ جي گهر ٿيو. خادم صاحب سنڌي، فارسي ۽ عربيءَ
جو عالم آهي. 'سنڌ جا فارسي شاعر' مقالي تي کيس ڊاڪٽوريٽ
جي ڊگري عطا ٿي. ڊي جي سنڌ ڪاليج ۾ پرشين جو پروفيسر
ٿي رهيو. آڪاشوائي دهليءَ ۾ فارسي وڀاڳ جو ڪاربداري
ٿي رهيو. 'ڪک ڪانا' سندس مضمون سنگرهه آهي. 'روح
رهاڻ' 'رنگين رباعيون' 'پرهه جي پاک' 'چهچٽ' سندس شعرن

Gul Hayat Institute
© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

جا مجموعا آهن. جنهن لاءِ ساهتيه اڪادميءَ کيس پنج هزار روپيا انعام عطا ڪيو ۽ ڀارت سرڪار جي تعليم وڀاڳ سنڌس تصنيف "ٻرهه جي باک" لاءِ ڏهه هزار روپيا انعام عطا ڪيو آهي. ساهتيه اڪادمي طرفان سنڌيءَ لاءِ ڪيو ويو ۽ ڀارت سرڪار جي تعليمي وڀاڳ جي سنڌي بورڊ جو وائيس پريزيڊنٽ به رهيو آهي.

ڊاڪٽر سدارنگاڻي سنڌيءَ ۾ رباعيءَ جي صنف کي مالا مال ڪيو آهي. 'رنگين رباعيون' ۽ 'خوشبو جو سفر' سندس رباعين جا مجموعا آهن، جن ۾ سندس فيلسوفانا خيال، سندس زندگيءَ جا آزمودا ۽ تجربا سليس ٻوليءَ ۾ ظاهر ڪيل آهن.
شاعر قدرت ۽ قادر جو ذڪر ڪيئن ٿو ڪري:

شيشي جي گنبذ جهڙان آهي قدرت،
ان مان ئي جهان جي نئين ظاهر رنگت،
سٽ رنگ ملي سان نئون جڙي رنگ سفيد،
ڪثرت ۾ ئي آهه سمايل وحدت.

ذاتيءَ کان سواءِ جز جي ڪا هستي ڪين آهي. ان خيال کي شاعر سهڻي انداز سان رباعيءَ ۾ پيش ڪري ٿو:

هڪ ساٿ اڙيءَ جو قائم آهه وجود،
هڪ کي منصف ۽ ٻئي جو منصور،
هڪ چاهي ڪري اڙان مڇيان سؤ ۽ هزار،
هڪ ذاران لڪ اڙان جو سود نه ٻود.

شاعر جي مالڪ ٻولرا ۽ خودداريءَ جي جهلڪ سندس شعرن مان ملي ٿي:

جي پاپ ڪيا هڄڻ، پڇاءَ ڪريان،
مندر ۾ وڃي ڪروءِ اڳيان ٿو ڀڻ پرهان،

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

رحمت ۾ اُٿم ڀٽڪن، ڀر ٿي خوددار،
ڪٽن ٿوري جو ٻوجو مان سر ٿي ڏرهان!

م صاحب جي شعر مان سندس ملڪي محبت جي جهلڪ پلي. شاعر نوجوانن کي للڪار ڪندي چوي ٿو:

وطن جا سورما! وطن ڪٿي پڪار، اُٿو اُٿو،
وطن جي واسطي، وطن جا پاسدار، اُٿو اُٿو،
اوهين وطن جي آرزو، اوهين وطن جي آبرو،
وڌو، وڌي وڌايو هند جو وقار، اُٿو اُٿو!

ام صاحب جي غزلن ۾ خيال جي بندش ۽ ربط آهي:

ڪشتي اُميد جي ٻُڏي لهرن اندر لڏي،
اڄ من سڄائو واءُ وري، نا خدا ملي.
ٿانون مدڄهان مراد ٿــي ڳولي لهــڻ ڪنڌيار،
ان لاءِ ٻتن پٺيان ٿو قران جڳن خدا ملي.

ام صاحب جي شعر ۾ ڪيترائي نصيحت آميز نڪتا آهن:

خادم جي مڃين نہ دوست! اهنڪار کي مار،
انسان جي هن دشمن خونخوار کي مار.

......

قدرت ٿي وٺي سڀ ڪان اڳ پر جو حساب،
چو ٻئي کي ٽپائڻ لاءِ مان خود ٻــہ ٽپان!

......

سالڪ ٿي تماشي ۾ نــہ هڻن جيون ڪوهہ،
مقصد لهہ، اُن ڪان اڳ جو پانڊو پري.

شاعر ملڪ ۾ وڌنڌڙ ڀرشٽاچار ڏسي، گانڌيجيءَ ڏانهن مخاطب ٿيندي چوي ٿو:

پاپ ڀرشٽاچار جي دنيا ڪان مدهن ڦيري سمهين،
يا خلاف اُنجي اُٿيڻي مون ورت؟

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

شاعر مٿين مصراعن ۾ ڪوڏي ۾ سمنڊ سمايو آهي.

خادم صاحب عروضي شاعريءَ سان گڏ نيون ڪولائون ڀڃي لکيون آهن، جن ۾ خيالن جي گهرائي آهي:

حملي جي رات...
نووَرنين سان سيج تي سرگرم جوان.

......

ڪيڏين نه ڏهاڳڻين کي ڇورا ڇمڪاءِ.

ڪي انسان وڇون کان به وڌيڪ زهريلا ٿي پيا آهن. شاعر انهن تي طنز ڪندي وڇون کي مخاطب ٿيندي چوي ٿو:

اي وڇون!
حضرت وڇون!
ڪنهن کان سکيئين هي عادتون......
ڇا پيو تنهنجي مٿان بد ذات انسان جو اثر؟

خادم صاحب جي شعر ۾ حقيقت نگاري به آهي. شاعر شاهوڪارن ۽ شوقينن تي طنز ڪندي انهن جو ڌيان مفلسن ڏانهن ڇڪائي ٿو:

اي آدمي! ڪناري تي لاٿ ۾ خوش،
ڪاڏي لءِ ڇڪن، بدن تي نيرن ڪاڙن،
هڪ ڇيڙ پيو وڃ مان اوهان کي سڏ ڏي،
لهرن ۾ اڙهي، هٿ اُڪل هٿ ڀانهون،
غوطن جي پٺيان غوطا کائيندو پيو وڃي...

ملاح ۾ ڪيڏي مفلسي آهي اُن جي عڪاسي ڪندي شاعر هڪ معصوم ٻالڪ جو ڇتر ڇڏي ٿو جهڪي پوري اڄ اسان نصيب نٿي ٿئي:

ابهم
ٻکر کان
واڪ ۾ ٻکڙي

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

هن هن اُٺ کي چوچ مان ڇڳڙي
سعيو ڪري ٿو ... قوت ڪيڻ جو.
پر پائي ... ڇا پائي ؟
ڪجهه آهي جو ڏائي !...
آخر ششدر ٿي روئي ٿو
روئي روئي سمهي پوي ٿو.

ڪيمئلداس "فاني": ڪيمئلداس "فانيءَ" جو جنم سنه ١٩١٢ع ۾ ميان طعب ڳوٺ، شڪارپور ۾ شري ولپرام ٽيڪواڻيءَ جي گهر ٿيو. هن صاحب سڄي زندگي هڪ آدرشي اُستاد جي روپ ۾ گذاري آهي. پرنسيپال جي پد تان رٽائرڊ ڪيائين. شعر جي فن جي ڪيس خاص ڄاڻ آهي؛ ڪيترن جي ان راهه ۾ رهنمائي ڪئي اٿائين. "سامونڊي لهرون"؛ "سڪ سوز؛ ساز" سندس ڪاوِ سنگره آهن. وزن بحر جي لحاظ کان فاني صاحب جو شعر پڪو پختو آهي. سندس غزلن ۾ روانيءَ سلاست آهي.

شاعر فاني ڪوتا کي مجسم سمجهي اُن جي آمد جو ذڪر ڪري ٿو:

پرڀُڻي جو صبح سوپارو،
سج کي هو ڪرڻن جو گهيرو،
ماڪ اُگهيو گل جو مُکهن ميرو،
شايد شڪتي شڪتي ڪائي،
مون وٽ آپ مان اُڏاري آئي.

شاعر جا فيلسوفاڻا خيال سندس شعر ۾ ملن ٿا. شاعر زندگيءَ بابت چوي ٿو:

حياتي آهه شيشي ٿـاڪتين جيان،
جو پرزا ٿي پـ ڳنڍيو ڪيچ نه هوندو.

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

شعر آئيني کي جيئري جاڳندي تصوير سمجهي مخاطب ٿيندي
پنهنجي سڌ سنڌ جو اظهار ڪري ٿو:

سچ ٻولڻ جي سچ پچ عادت آئيني کي آهي،
ٻڌ سچائيءَ جو نڀڻ ٿي سڀ ڪي راز سڻائي،
آئينا! تون ستجڳ کان ٿي سچ ٻوليندو آئين،
سچ جا سورهه سپاهي ٿي وڃن جيئري جان ڪنوائي،
ڪوڙي ڪڇڪر ۾ سچ ٻولي تون به نه جان ڪنوائين،
هڪ ڏينهن حق جي همت مان شايد پروا ئي پڇتائين،
ٻر تون ٽوٽ ٽوڙن تي پنهنجو رخ نه ڪڏهن بدلائي،
ٽٽڙي مک مان وات وڏي سان ساڳيو سچ ڳالهائين،

فاني صاحب جي دل جي صداقت سنڌس شعر مان جهلڪي ٿي:

صاف آئينا منهنجي ڪُور ۾ کُٽا‌ن،
ڪوڙي آئيني اڳيان ڪندڙ ڪڻان،
منهنجي صورت ۾ دل جا داغ اڪل،
مان ٽنو ٻاڻ ڪي خود ٻاڻ وڻان.

مٿين مصراعن مان ظاهر آهي ته شاعر جو ورڪ جاڳرت آهي.
هو پنهنجي ڪچاين ۽ ڪمزورين تي چادر وجهڻ نٿو چاهي.
فاني صاحب جو شعر سنڌس سياڻي خيالات ۽ شخصيت جي
ترجماني ڪري ٿو:

جي سنجم سان رهڻ چاهين ته جڳ ۾،
فقط شبنم جي قطره مان گذر ڪر.
چارني پهر رات جا موتي لاءِ چڻن منڊن جڻن گذرن،
پاسا بدلائيندي جڳ تو سارو سال نياپان،
آس، نراشا، چنتا چاهه جا من ۾ اڌما اپرن،
سک قسمت ۾ ناهي مان ٿو دک سان روح ريجهايان.

شاعر فاني صاحب دک ۽ پيڙا سبب هتاش ڪين آهي، هو

Gul Hayat Institute

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

ڪرم ٻوڪي ۽ سڌوان پسند شخص آهي:

جي ڪم جا ڪوڙيا سي دانهن ڇو ڪن،
رهن مشغول ڪن ٻئي ڏانهن ڇو ڪن،
اُهي خوددار، لاپرواهه ٻڌجي،
ٻين جي ڪنڌ هيٺان ٻانهن ڇو ڪن.

فاني صاحب جي غزل ۾ خيال جي ٻڌڻ ۽ ربط آهي:

زندگي ٻهر جي ڪنار آهي،
آب لانگهو ٻـــ جتي نــار آهي.
ٻاهران منهن ته سپ جو اُو ڀوڪي،
ڪنهنجو دامن نـــ داغدار آهي.
ڪهڙي اونداهه پنيان اُجالو ناهه،
هـر خـزان پوئتان بهار آهـي.

فاني صاحب جو شعر سليس ۽ فصيح آهي.

سترامداس "سائل"

پروفيسر سترامداس "سائل" جو جنم ۱۴ فيبروري سنه ۱۹۱۴ع ۾ مهر ٽنڊ ضلع لاڙڪاڻي ۾ شري سوڀاسنگهه جڙيا سنگهاڻي جي گهر ٿيو. سائل صاحب سنڌي ۽ فارسي جو عالم آهي. پهرين سڪول ۾ ۽ پوءِ ڪاليج ۾ سنڌي ۽ فارسي جو اُستاد ٿي رهيو. "سائل" جا ستر مضمون "سهراب ۽ رستم" "من جي موج" "رام ڪٿا" "پارن لاءِ گيت" سندس تصنيفون آهن. ان کان سواءِ هن سنڌي وياڪرڻ، اصطلاحن ۽ پهاڪن جا ڪتاب پڻ تيار ڪيا آهن.

سائل صاحب "رام ڪٿا" ۾ ڀڳوان شري رام جي جيون سرل سپڪ سهڻي سلوڻي سنڌيءَ ۾ پيش ڪئي. "رام ڪٿا" ڪاوي ۾ رس ۽ رواني آهي. گهڻائن موجب ان ڪاوي ۾ شرنگار رس، ڪروڻ رس، وير رس، وڀتس رس جو سماوش

Gul Hayat Institute
© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com
Page # 534

ٿيو آهي. شبد الڪار ۽ ارٿ الڪارن جو به سهڻو ورتاءُ ٿيو آهي. وزن بحر ۽ قافيه، رديف سان پڻ شاعر پوري طرح نڀايو آهي. مثال طور اڳڪاڙيءَ جون ڪي مصراعون پيش آهن. ڀڳوان شري رام جڏهن سيتا کي پڃاوس هلڻ کان روڪي ٿو تڏهن سيتا ڪيئن ونيه ڪندي چوي ٿي:

جهڙي پاڇو پٺ جـو چيو، ”اي پتي،
توهــان ري ملي ڪين راحت رتي،
مني آنءَ مرڪي ڪٽن ٿـي رهـان،
توهان کي وري ڪٽن پڻ ٿـي سهان.
جتي ساٿ جـو تـو سهارو رهي،
اُتـي آسـمـان سڪ نيارو لهي.“

رام ڪٿا ۾ ڪيترائي نصيحت آميز نڪتا آهن.

پتا ماتـا شيوا وڏي آهــي وٿ،
خوشي لڌهن مان پالڪ پرائي اڪٿ،
گروءَ کان نه ڪجهه پڻ رکي وارجي،
سدس سدگڻن کـي سدا سارجي.

خواجه نذير حسين ”نذر“: خواجه نذير حسين ’نذر‘ سنه ۱۹۱۴ع ۾ ٺٽو شهر ۾ ڄائو هو. نذر صاحب شاعر سان گڏ وڪيل اخبار نويس ۽ سياستدان به هو. موجوده دور جي حقيقي تصوير شعر ۾ پيش ڪندي شاعر طنز ڪري ٿو:

دور حاضر کي ترقيءَ جـو زمانو ٿا چون،
دين ايمان کي، ڪهنو فسانو ٿا چون.
سر اگهاڙي، اونڌن وانگي اٿي بيڪار ٿيو،
اک پٽي، سيني وڄائي، سو سياڻو ٿا چون.
مال مسڪينن جا کائي، اُي متارو موج ڪر.
هيءَ اُي ڏاڏي جهڙو ..... ٿا چون.

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

[illegible] "اداسي" [illegible] [illegible]
[illegible] سومري جي [illegible]
[illegible]
[illegible] آهي [illegible]
[illegible] جدا جدا ورن ۾ موجود آهي . [illegible]
[illegible] ماهر هو ڪي اوءِ

احد إنسان جي صورت اندر اسرار اهي آيو،
الهي الماسه ۾ [illegible] اسرار اهي آيو،
عدم کان عام عالم ۾ عيان اظهار اهي آيو،
بدائي روپ [illegible] اسرار اهي آيو،
نظاري ليهڻ جي سان لوح ۾ لوءِ اسرار اهي آيو،
ڪٿي عابد ڪٿي عارف، ڪٿي ابرار اهي آيو،
ڪٿي سرمست ميخانه اندر ميخوار اهي آيو.

[illegible] جي ڪلام ۾ سهل سائين جو اثر ظاهر ظهور آهي.

عبدالمجيد ماجد "اهروي"

عبدالمجيد ماجد "اهروي" : عبدالمجيد ماجد سنه ١٩١٤ع ۾ ٿارو خاصخيلي جي گهر ڄائو ليو. هن ليهه اڪري ۽ ڪافيون چيون آهن . سندس ليهه اڪري جون ڪي مصراعون پيش آهن :

اياڻن کان اڄ الف آهيان اسري،
لکيو لوح جو ڪين ڪڏهين لري،
اي اُون ڀاڳ ۾ اهڙي لقدير هئي،
اڳي ڪاڻ ان ڀر سانگياڻي سٽي.

عبدالصمد "مظفر"

عبدالصمد "مظفر" : هي صاحب سنه ١٩١٥ع ۾ محمد ابراهيم سومري جي گهر ڳڙهو الهيار ۾ ڄائو ليو. شاعر سڀ ۾ جانسب جو جلو و جمال ڀسي ٿو.

Gul Hayat Institute
© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

جيم جلو پدار جانب آهه جانب جو جمال،
جزو ڪل جنسار جو جوهر محمد مصطفيٰ،
سيٽن سهڻو سرخرو سردار آهي سرفراز،
سيد الابرار ۽ سرور محمد مصطفيٰ.

احمدخان "اختر": احمدخان 'اختر' سنه ١٩١٥ع ۾ حيدرآباد جي ٻولاخان شورو ڳوٺ ۾ عبدالرحيم ميمڻ جي گهر تولد ٿيو. هي صاحب ٽپيدار ٿيو. سنه ١٩٧٣ع ۾ گذاري ويو. هن صاحب سنڌي شعر و شاعريءَ ۾ چڱو ڀاڱو ملي ڪيو آهي. 'واڪا ولهيءَ وس' 'سڻ سڏڙا سڪڙياڻ' 'سڪ سسئي ۽ سوز' 'گلشن اختر' 'وهلو وارث ور' 'نوراني نُور' 'هيڻن هوت حمايتي' 'ڪيهون ۽ ڪارون' 'ٻرڪتي ٻڪر' 'جيجل جي جهوري' اختر صاحب جي شعرن جا مجموعا آهن.

محمد خان "منظور": منظور صاحب حاجي عبدالله جي گهر تولد ٿيو. "عاشق جي آهه" سندس شعرن جو مجموع آهي.

ٻڍو "وفا": شاعر ٻڍو "وفا" جو جنم سنه ١٩١٥ع ڀڄو ديري الڙڪاڻي ۾ شري جوتومل چڱاڻيءَ جي گهر ٿيو. وفا ٻه سائين ٻيوس جي ٻروهرا جو شاعر آهي. "جهنڪار" ۽ "ٻرواز" سندس شعرن جا مجموعا آهن. سندس ٻڌڪڙن جو سنگره "سرخ گلاب سرها خواب" شايع ٿيو آهي، جنهن تي ڪيس ساهتيه اڪادمي طرفان ٻنج هزار روپيا انعام عطا ٿيو. وفا جي شعر ۾ رواني ۽ ٻرواز آهي. هن صاحب شعر جي جدا جدا صنفن تي طبع آزمائي ڪئي آهي.

ٻڍو وفا ترقي پسند شاعر آهي. هو مزدورن ڪي ٻيڙجندڙ ڏسي ٻيدار ڪندي چوي ٿو:

اُٿو جفاڪشو مزورو مفلسو اُٿو اُٿو!

Gul Hayat Institute
© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

الو الو اي ٻيوسو اي ٻيکسو الو الو!
اوهان جي ڪوششن ڪان باغ ٻوستان نا ڪلن،
اوهان جي محنتن ڪان محل ۽ مڪان نا ڪلن،
نه سمجهو ٻاڙ کي نبل ۽ نالوان الوا الوا الوا

شاعر نوجوانن کي ظالم حڪمران جي خلاف بغاوت جو جهنڊو بلند ڪرڻ لاءِ للڪاريندي چوي ٿو:

اي جوان مردو اوهان
ٻاڙ کي وکرو ڪرهو وڃنا سر ٻازار ۾
جڙ اوهين واپار جي وقت آهيو ڪا،
اڄ اُني ٻدلاٻو هي جهونو نظام.

وفا صاحب جي شعر ۾ حقيقت نگاري آهي. شاعر رشوتخور عملدارن جي عڪاسي ڪندي چوي ٿو:

هو سرڪاري آهي افسر،
انساني جامي ۾ اجگر،
واٽ وڏو آ ويٺو قاڙي،
روز شڪار نئون ٻيو لاڙي.

وفا جا فيلسوفاڻا خيال ب سدس شعر ۾ ملن ٿا. شاعر انسانيت کي جاڳرت ڪندي چوي ٿو:

تن جي تن ۾ موڪ وينين ٻلجي ٿون پڳوان،
رانديڪن سان دل رهجهائين ٻار ڙٺين نادان.

شاعر ستيه ۽ پريم کي پرماتما ڪري سمجهي ٿو:

پيار ۽ سچ جو ناءُ الله،
پيار جا اوڪا آهن ٻدڻ،
ڪٿاني ڪيئي پڻهنجا ڪدڻ،
ڪري وڃا سچ تان صدقي ساهه.

شاعر موجوده سماج ۽ ملڪي حالتن جو جائزو وٺندي طنز

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com Page # 538

ڪري ٿو:

ملي ٿو ڪوڙ پاپ کي ساٿ،
ڏنگا پون ڏاين جون سڀ معاف،
ڪٿي ويو ڀلو پاڻي انصاف؟
ڪٿي آ سو ٿرلوڪيءَ جو ناٿ،
ملي ٿو ڪوڙ پاپ کي ساٿ،

شاعر مفلسيءَ جي نقاشي ڪندي چئي ٿو:

الا هيڻين لڳهڻ ڪين پيا لوڪ،
سر ۾ صاف پئي آ چوٽ،
ملي هر چيز مهانگي موٽ،
ڏين پيا سستا سڌ سلوڪ،
الا هيڻين لڳهڻ ڪين پيا لوڪ.

شاعر ڪٿب جي ابدليل سرشتي کي ڪهڙي نه فدائي ۽ طرزي نموني پيش ڪري ٿو:

ڪڙم هڪ دونهين دانگي هڪ،
دلين ٿي پنهنجائيءَ جي پل،
۽ هاڻي سڀ کي پنهنجي چوٽ،
اُٿي ساڳي پراڻن ۾ سڪ،
ڪڙم هڪ دونهين دانگي هڪ.

وفا ملڪي محبت جا نغما ۾ ڳايا آهن ته پريم جا گيت ا-
چيا آهن، جن ۾ رس ۽ رواني آهي. ميناج ۽ موسيقي آهي. هن
صاحب نيون علامتون ۽ نوان استعارا ۽ تشبيهون استعمال ڪيون
آهن. پنهنجي دور جي پنهنجي شعر ۾ هن صاحب پوري پوري
ترجماني ڪئي آهي. سندس شعر سليس ۽ فصيح آهي.

پرسيپال هري "دلگير": پرسيپال هري دلگير صاحب

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.
Gul Hayat Institute

www.drpathan.com

ور جنم سنہ ۱۹۱۶ع ۾ لاڙڪاڻي ۾ شري گرڌاري مل دريانيءَ جي
گهر ٿيو. هي صاحب سنڌ ۾ سول انجنيئر ٿي رهيو. سائين
ڪيمچند ٻيوس ۽ شاعر نياز جي صحبت مان ڪافي ڪجهه
پرايائين. ورهاڱي بعد هي صاحب گانڌيڌام ۾ انجنيئرنگ
ڪاليج جو پرنسپال ٿي رهيو. سندس صورت ۽ سيرت شاهاڻي
آهي، هردل عزيز ۽ قربدار آهي. ’ڪوڏ‘ ’موج ڪئي مهراڻ‘
’بلبل جو پرلاءُ‘ سندس شعرن جا مجموعا آهن. ان کان سواءِ
’ماڪ ڦڙا‘ ۾ هن صاحب جا غزل ۽ گيت ڏنل آهن. ’راجا
هرشچندر‘ ڪٿا ڪاوي ۾ پڻ سندس تصنيف آهي. هن صاحب
ٻارن لاءِ ”موجي گيت“ لکيا آهن. ساهتيہ اڪاڊميءَ کيس
”بلبل جو پرلاءُ“ تي پنج هزار روپيا انعام عطا ڪيو.

دلگير صاحب عروضي شاعري سان گڏ پارليچند شاستر جي
آڌار تي دوها سورٺا ۽ لکيا آهن ته بيت ۾ چيا آهن، نيون
ڪوتائون ۾ لکيون آهن. دلگير صاحب شريمد ڀڳوت گيتا جو
ترجمو ۾ ڪيو آهي. دلگير صاحب جهڙو پاڻ هردل عزيز آهي،
تهڙو سندس شعر ۾ لوڪ پريہ آهي.

دلگير صاحب جي شعر مان سندس ترقي پسند خيالات جي
جهلڪ ٿي ملي. سندس دل ۾ مزدورن، ڪسانن ۽ پورهيتن لاءِ
درد آهي:

مزدورن جا سڏڪا، سسڪيون، تن مان گيت اٿاريون،
آنسن مان هڪ ساز اٿائي، سر سر ساڻ ملايون،
انساني حق، انسان ڪي، واجب ساڻ ونايون،
حق هڙپوءِ ڪي عادل هٿ سان گهوگهو ڏئي دٻايون،
گيت نئون ڳايون.

شاعر جو مارڪسوادي نظريو سندس متين مصراعن مان
ظاهر آهي.

Gul Hayat Institute

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

[illegible]

دلگير صاحب جي نظرن ۾ هي منظر [illegible] آهي:

رنگ ٻري هيءَ دنيا آهي - رنگ جمالي وڻنداسين،
موج ۾ [illegible] آهي [illegible] وڻنداسين.

ديش جي آزاديءَ جي حاصلات کان پوءِ اميدون [illegible] آهن. شاعر ان خيال کي پيش ڪندي طنز ڪري ٿو:

هئي اميد ته روشن دماغ ڏسنداسين،
خبر هئي نه، ته چهرا ۽ داغ ڏسنداسين.

شاعر دلگير ڪنجوس شاهوڪارن تي طنز ڪندي چوي ٿو:

دمڙيءَ لاءِ ڏين دم جهڙي ڪهڙي آهي امير،
دان ڏين تا جهڙي دل سان، سي ٻي ڏانم فقير،

Gul Hayat Institute

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

جڳ ۾ گهٽيءَ دل جا ڪوٺا، مڪ جا صاف سنوار،
گهٽيءَ ناليءَ منجهه ڏيئا، ڪن لسا اليااچار.

ساليءَ ڀلو ته دلگير صاحب جي شعر ۾ آهي:

چوڏهينءَ جي چانڊاڻ آ، چڙ نه الاهي آب،
ساري رات شراب، شاعر پيتو شوق سان.

دلگير صاحب جا فيلسوفاڻا خيال به سنڌس شعر ۾ ملن ٿا. شاعر ڏکئين جيئڻ ۾ مالڪ جو مشاهدو ماڻي ٿو:

سڀ ۾ سائين ٿـو وسي، سائينءَ ۾ سنسار،
سو پائيندو ڪيئن پرين؟ جيڪو جڳ کان ڌار.
سورج ڪرڻا ڌوپ، ساڳئي سڄ جون صورتون،
راڻل تنهنجو روپ، صورت صورت ۾ پسان.

ڀرهم ۽ جيئڻ جو ورڻن ڪنهن شاعر چوي ٿو:

جل ئي جوکن ٻڏبدا، اُڀرن ٿين الوپ،
پر پاڻي نت پاڻ ۾، آهي شانت سروپ.

انسان رتيئن رسمن جي ٻڌ ۾ ٻانڌي آهي. ان خيال کي شاعر ڏين علامتن ذريعي پيش ڪري ٿو:

اجهل سونهن جي ڪيمت اندر،
جتي آهه جيون جو جهرڻو اُتي ئي،
رواجن رسمن جـو ٻڌرو ننگيل آ،
اُنهيءَ ۾ اچي آهه ڦاٿو، پکيئڙو.

دلگير صاحب جو وسيع نظريو ۽ سنڌس شخصيت سندس شعر مان جهلڪي ٿي:

دل جا دروازا مـون کوليا، هرهڪ لاءِ هڪ جهڙا،
ڇـو ويچاريان تنهن ۾ گهڙندا ماڻهو ڪهڙا ڪهڙا؟
هرهڪ لءِ هت جاءِ جهجهري، هرهڪ ٿان مان واري،
هن هن سان جا مطلب منهنجو منهنجي دنيا نياري.

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

Gul Hayat Institute

www.drpathan.com

Page # 542

دلگير صاحب جي گيتن ۾ موسيقي ۽ ميناج آهي ۽ غزلن ۾ خيال جي بندش ۽ رواني آهي. سندس شعر سليس ۽ فصيح آهي ۽ ان ۾ نوان استعارا، تشبيهون ۽ علامتون استعمال ٿيل آهي.

ڊاڪٽر راڌاڪرشن آهوجا:

ڊاڪٽر راڌاڪرشن جو جنم سنه ١٩١٤ع ۾ جيڪل ڀائي ڀير ڳوٺ ۾ حڪيم انومل آهوجا جي گهر ٿيو. حڪمت ڪندي درويش فقيرن جي صحبت ۾ آيو ۽ انهن مان روحاني فيض پرايائين. هي صاحب ڪلام ڳائيندو به هو ۽ ڳائيندو به هو. سندس ڪلامن جو مجموعو ”راڌا ڪرشن پڇن مالها“ شايع ٿيو آهي. سندس ڪلامن ۾ روحاني رنگ سمايل آهي، سندس ڪلام موسيقي ۽ ميناج آهي، شاعر سالڪ کي سائين جي ڏيپ ۾ رهڻ جي تاڪيد ڪندي چوي ٿو:

متان پنهنجي لون هلائين الائي ڇا ٿئي ٿي،
الائي ڇا ٿئي ٿـــي، رب ڏايو ڏئي ٿـي،
نينهن لوڪي آ نماڻو ٿڪايون رهه راضي ٿنهن ٿي،
جيڪا ورکي وڻي ٿي، رب ڏايو ڏئي ٿي.

شاعر هر طرف محبوب جو مشاهدو ماڻي ٿو:

جاڏي ڪڏان نيڻ ته ساڄن سامهون ڏسان،
راڌا پرين پسان، ستگر جـي شبد سان،

Gul Hayat Institute

حڪيم محمد عمر اختر هالائي:

محمد عمر اختر هالائي سنه ١٩١٧ع ۾ نون هالن ۾ خليفو عبدالرحمان مڱڻي جي گهر ڄائو ٿيو. هي صاحب طبيب هو. کيس شعر و شاعريءَ جو شوق هو. هي صاحب غزل گو شاعر هو. سندس غزلن جا ڪي بند پيش آهن. جن مان سندس فن ۽ فڪر جي بروز ٿيي ٿي:

ڪوشش کان سواءِ ڪامل نه ٿئي، همت کان سواءِ حاصل نه ٿئي.
تعمير حيات انداز سکون لون فڪر غم آرام نــه ڪر.

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

اُلٽي راحت جان، هر گدڙ الٽي آفت جان،
... ۾ ٻمهان حظ و سرور، آزرده. نه ٿي ماٺام نه ڪر.

ڳرلم شڪارپوري: شري گولم شڪارپوريءَ جو اصلي نالو ... آهي. سندس جنم ١٩١٧ع ۾ شڪارپور ۾ شري ڪشارام جي گهر ٿيو. سنڌ ۾ ”ساقي“ جي تخلص سان لکندو ... ورهاڱي بعد هي صاحب الهاسنگر ۾ اچي رهيو. سندس ... سنگره ”روئي ٿي دل“ شايع ٿيو آهي. گولم شڪارپوري ... جي شعر ۾ ديش ڀڳتي ڪوٽ ڪوٽ ڀريل آهي:

نرلي منهنجي سوني آهي، منهنجو ديش مهان،
رام ڪرشن، نانڪ جي ڀومي آهي سرڳ سمان
جڻ جنني جڻ ڀارت ماتا منهنجو ٿون ڀڳوان
منهنجو ان آ جيون منهنجو، منهنجو ڀاڻي پراڻ
خاڪ مٽي ۾ آ ڪستوري، چندن جـي سمان

... سنڌ لاءِ شاعر گولم کي ڪيڏي نه حب آهي، ان سان ... منهنجو ڪيڏو نه لڳاءُ آهي سو سندس شعر مان ظاهر آهي:

اي رفيقو! لاش منهنجو ڪجهه گهڙيون ترسائجو،
خاڪ منهنجي وطن جـي ان مٿان ڇڻڪائجو،
سنڌ جو پاڻـي گهرائـي، ڌوئجو منهنجو جسم
ڪفن آڻـي سنڌ مـان لاش کـي ڍڪائجو.

ڦهمت خوشحالاڻي: ڦيمت ڀهلرمل خوشحالاڻي ’ڀانڪواي ... ڪاوي لکيو آهي، جنهن ۾ هن راڻا پرتاپ جي جيون ...
... لکي آهي. هن ڪاوي ۾ ويرس آهي. قوميت ۽ راشٽريه ڀڳتي ڪوٽ ڪوٽ ڀريل آهي. شاعر آزاديءَ روپي ديويءَ جـو ذڪر ڪندي چوي ٿو:

آزاديءَ جي ديوي، اکنڊ ڀاراتي جوٽي،

Gul Hayat Institute
© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

ڏن گهري نہ ڏچار، ماڻڪ منگي نہ موني،
وستر وني نہ ڳهڻا، پٽ پهري نہ موني،
سنڌي سرن آهوني، ڏوڻيءَ ۾ دکندي گهري.

دادا جشن واسواڻي : ساڌو واسواڻيءَ جي روحاني وارث

دادا جشن واسواڻي جو جنم سنہ ١٩١٨ع ۾ حيدرآباد سنڌ ۾ شري پهلاجراءِ واسواڻيءَ جي گهر ٿيو. سندس ماما جو نالو ڪرشڻا ديوي هو. دادا جشن ننڍپڻ کان ئي روشن دماغ هئا. ايم ايس سي فرسٽ ڪلاس پاس ڪري ڪاليج ۾ فيلو ٿيا. دادا جشن سي وي رامن جي ڪيل ايڪسري تي وڏيڪ کوجنا ڪئي. دادا جشن سڀ عهدا اقبال ڇڏي پنهنجي جيون پنهنجي گرديو ساڌو واسواڻيءَ کي ارپن ڪئي. انهن جي سنگ ۾ سون ئي پيا. آمريڪا جي انٽرنيشنل اڪيڊمي ”دي اسٽوري آف سوپل مئن“ ان کين ڊاڪٽوريٽ جي آنرري ڊگري عطا ڪئي. دادا جشن ڪجهه سال سينٽ ميران ڪاليج پونا جا پرنسپال ٿي رهيا. هو ودوان ۽ گياناون آهن، ساڌگيءَ جي صورت، نياز نو ڙت جي صورت آهن، ڪروڙ ۾ ايرم جا مجسم آهن. هو هيٺن جا همدرد ۽ مسڪينن جا مترآهن. ديش ۽ وديش ۾ پانڊانون ڪري هدن هزارن کي پريوءَ جي راهہ ۾ ڇڪيو آهي. سنڌن پريڙا ۽ پرشارٿ سان پوني ۽ ٻين شهرن ۾ ڪيترائي خلق خدمت جا ڪارج ٿي رهيا آهن.

دادا جشن واسوڻي انگريزي ۽ سنڌيءَ ۾ ڪيترين ئي تصنيفون تخليق ڪيون آهن. سنڌيءَ ۾ سندن گيتن جا چار مجموعا ”انجليءَ جا آلاپ“ ”گوڙهن جي مالها“ ”قنديل دل جا قول“ ۽ انجليءَ جا گيت“ شايع ٿيا آهن. انهن گيتن ۾ انهيءَ پڳتي، گرديو ساڌو واسواڻيءَ لاءِ اڪير، سيوي جيون لاءِ پيار، ملڪي محبت ۽ وره ويدنا سمايل آهي، دادا جشن ساڌو

Gul Hayat Institute

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com Page # 545

ـوائي جي تمام وڏيهو هوندي ۽ کين وڏمتي ڪري ٿو:

پرڀهڳي در تـــي دادل! ڪري خادم پيهار،
مـــن ڪنهن ڏيهن سڀاڳي ملي مهر نهار.

ادا جشن جي ڪاوڙ ۾ سندس دارشنڪ ويچارن جي جهلڪ ملي ٿي. نرگڻ نراڪار برهم جو ورڻن ڪندي ادا چوي ٿو:

هـت هـت آ! هرهنڌ ٿنهنجو جلـوو چمڪي،
سج چنڊ تا رن ٿنهنجو مکـڙو مشڪي،
هن ساوڪ ۾ سڀڄڳ ڪيم ٿنهنجو ديدار،
هـت هـت هرهنڌ پيو چمڪي ٿ اسـرار.

برهم جي سرگڻ روپ ڀڳوان شري ڪرشنچندر آنندڪند جــو بيان ڪندي ادا چوي ٿو:-

ويس وسنتي پهري پهري سير ڪرڻ تون آئين شيام!
برندابن جي ڪنج گلين ۾، راس رچائي ڏنئه آرام!
مرليءَ سان تون مست ڪيو، گوپين جي تون دل جوڙام،
آهيان اِڪ مان گوالڻ ٿنهنجي، اءِ انڌليءَ جـا امام.

جيءُ کي جاڳرت ڪندي ادا جشن چوي ٿو:

اُٿ جاڳ، جوڳي! ويک ديدار،
چمڪي پيو جـو اندر چولي.

ڪوي پاڻ پڇاڻ لاءِ تاڪيد ڪندي چوي ٿو:

انـدر پيهي پـاڻ پڇاڻ،
ملهه پرڀهڳو تون پـاڻ سڃاڻ!
هـت اُچي تون ڀٽڪين غلام،
آهين هنس پکي، پر ڪولي اُڏام.

هيڪت ۽ جڳت جا پدارٿ سڀ جوٺا آهن:

هي پنسو پدارٿ مان، شان وڏائي،
هي عيش ۽ عشرت، ڪروڙن جي ڪمائي،

Gul Hayat Institute
© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

اٿي سڀ سي ٻاچا، اتيڪي سڀ نه تخت،
سنڌن جي در تي اچي ٻيهه مڙيا؛

نام جي مهما ڳائيندي دادا چون ٿا:

آئيڪي نام جيون جو ساچو نستان،
ٻيا نام نه ڪوئي ٻاٽي ٻيد ٻتوان؛
آئي راتي آڌيءَ، سمرنيون سڄڻ،
ڳلن ڳوڙها ڳاڙي، ويهي آڱڻي لون لون؛

دادا جشن دکين درٻدون ۾ داتا جو درشن ڪن ٿا:

غريبن دکين ۾ ڏسي تنهنجو روپ،
ٿيون ٿن جا مددگار، جڳايون جوتي انوپ؛

اسانجو ڀارت ديش سياسي سطح تي ته آزاد ٿيو آهي مگر ملڪ ۾ ڪيڏي مفلسي آهي، تنهنڪري ديش جي ديسيه مٿ ڏسي دادا پريوءَ کي پڪاري ٿو:

وڌوائون ويچاريون، رُلن ٿيون زار،
ڏينهن جي دل ۾، آهه دک جي پڪار؛
نه ڏوهن لي جو، آهه ڪو آئت آڌار،
منهنجو ڀارت آزاد ڪڏهن ٿيندو،

دادا جشن هر وقت پريوءَ کي ٻاچ سان گڏ محسوس ڪري ٿو:

هس هت هر هنڌ، سچا آهين ساٿ،
هت ڪان ونئي ٻيو، هلائين لون ٻاچ؛
تنهنجي مهر ڪيڏي، ڪيئن تنهنجو احسان،
ڏسين ڪين ڏنگايون، منا آهين مهربان؛

دادا جي گيتن ۾ وره ويدنا آهي. پنهنجي گرنيو-نورالسو ٿي جي جدائيءَ ۾ هن صاحب جي پريم جا ڳوڙها ڳاڙيا آهن سي گيتن ۾ پڌرا ٿيا آهن:

Gul Hayat Institute

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

هليو وئين حسن وارا کهڙي راهه؟
تصوير تنهنجي لڳي ٿي پئي آهه!
رڪيم گل تو لاءِ سي گل ڪوماڻا!
سڏيان ويٺي سڪ ۾ اي روح راڻا!
ٻڌا تو اي نوري! اڄ ڪين اوت،
اڪيلي جي دل جو آهين تون ڪهوٽ.

دادا جشن جي گيتن ۾ موسيقي ۽ مينهن جاج آهي.

گوبند ڀاٽيه: شري گوبند ڀاٽيه جو جنم سن ١٩١٨ع ۾ ٺٽي ۾ شري لوڪومل ڀاٽيا جي گهر ٿيو. وديارٿي جيون ۾ ئي هي صاحب روشن دماغ هو. ايل ايل بي پاس ڪري وڪالت شروع ڪيائين ۽ پنهنجي ذرمپتني جمناديوي سان گڏ آزاديءَ جي تحريڪ ۾ ٻهرو ورتائين. سائين ڪشنچند بيوس جي چرڻن ۾ ويهي ڪافي ڪجهه پرايائين. سنڌ سرڪار سندس مضمونن جي مجموعي "ورق" تي کيس انعام عطا ڪيو. ورهاڱي بعد هي صاحب اسسٽنٽ ڪليڪٽر ۽ ڪسٽوڊين آفيسر ٿي رهيو. پنهنجي آزاد طبع سبب هن سرڪاري نوڪري ڇڏي وري وڪالت شروع ڪئي. سوامي شانتي پرڪاش مهاراج سندس آڌياتمڪ گرو آهن. انهن جي آسپس سان هي صاحب سماج شيوا جا ڪارج ٻه ڪري رهيو آهي. هن صاحب سنڌي هندي ۽ انگريزيءَ ۾ ڪاوِيه رچنا ڪئي آهي. انگريزيءَ ۾ سندس ڪوتائن جو مجموعو شايع ٿيو آهي. انگريزيءَ ۾ سائين ڪشنچند بيوس تي سندس عالماڻو ڪتاب "پرنس پوئٽ آف سنڌ" شايع ٿيو آهي. "سر ۽ ساز" سندس سنڌي شعرن جو مجموعو شايع ٿيو هي.

شري ڀاٽيا صاحب آشاوادي شاعر آهي:

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.
Gul Hayat Institute

۽ اميدن ۽ [illegible] جهڙي آهي،
سمجھ ٽوڙيو، واٽ وھنڊي جي سڃاڻ؟

شيخ ايا صاحب اصل شاعر آهي. سندس تصنيف ۾ [illegible] وسواس آهي:

منهنجي من ۾ آهه امنگ آسيد ڇانئي،
تن لا [illegible] پاسي، وهمو آهه [illegible]،
۽ اميدن [illegible] وارڻي [illegible]،
[illegible] ساڻ هڏ لا [illegible] هر هر [illegible].

شاعر ايا صاحب جي نظمن ۾ سنڌس فيلسوفائي خيال [illegible] آهي. شعر [illegible] ۽ [illegible] مختصر ۽ معنيدار لفظن ۾ جوڙي ٿو:

[illegible] آهه [illegible]،
[illegible] آهه [illegible]،
دنيا [illegible] رنگ [illegible]،
[illegible] جي [illegible] مچولي.

موت کي [illegible] ٿي ڀٽو [illegible] ۽ [illegible] آهي،
مگر شاعر موت جي آجهان سڏي ٿو:

موت دوا آهي دردن جي،
موت شفا [illegible] مرضن جي،
[illegible] موت [illegible]،
[illegible] موت [illegible] [illegible].
[illegible] اهي [illegible] مرهم [illegible].

زندگيءَ بابت شاعر جو نظريو هيٺينءَ ريت آهي:

جيون جو [illegible] رنگ آهه [illegible]،
هر [illegible] ساڻ [illegible] جو [illegible]!
تون ڇو [illegible] ارمان ڪرين!

Gul Hayat Institute

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

Page # 549

سنسار ۾ ڪيڏو نه سوارٿ آهي. شاعر ڀٽهڪي جيون جي ڦوڙ ۽ آزمودو پيش ڪندي چوي ٿو:

جن کي جاءِ ڏني تو دل ۾، محب پٺاڻ مٿن مڪمل ۾،
هردي جي هرڪنهن هلچل ۾ اکڙين جي اوجل تارن ۾،
جا لئه ڪين پٺيا هتڪاري؟ تون کو نانهن اکاري.

شاعر ٻو رهيمت - جوانڙيءَ جو نفيس چتر چٽيندي چوي ٿو:

پيت خاطر،

جي نه ٿي نردو ڪرين،
آه اکڙين ۾ پريل ڪيڏو مرم.

ديش جي آزاديءَ جي راه ۾ سوَن سروڻين سر جون سٽون ڏنيون. شاعر قربانين جي نتيجي جو ذڪر ڪندي چوي ٿو:

جنهن قول جي خاطر سئم، سو قول پيو خود خار ٿئي.
جنهن آزاديءَ لاءِ ڪشت ڪيم، سو راج پيو سو بار ٿئي.

ديش جي موقعي پرست اڳوانن تي طنز ڪندي شاعر چوي ٿو:

جن ديش جي لئه هو تن ترڪيو، تن من نه رکيو سڀ ڪجهه ارپيو،
تا سي بـــه جون آ اڄ موقعو، پيٽي پڳتي ڪيئن بازار اٿي!
پر هوُ نه ڏسو جن وڏس مٽيو، ڪائن ٽا ڪنيو چڙ حرفت جو،
جن ٻاپوءَ کي هو غدار سڏيو، سي ديس جا پيا دلدار ٿئي؟

شاعر جي نرپيڪتا ۽ انقلابي ويچار ڏارا سندس هيٺين مصراعن مان ظاهر آهي:

ڪاهليءَ کان ڪنڌ نه ڪنهن ڪافر اڳيان ڪيرائبو،
شان انساني، شريعت نـــه هـــڏ شرمائبو!
صدق ۽ ايمان صدقي، موت پـــي ايشڪ پال
ڪنهن پرشتاچار سان، گهرجي نٿو ڪوئي ڪمال.

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

دنيا ۾ ڪيڏي نه بي انصافي آهي، ظالم ڪيئن نه مظلومن ۽ بيوسن کي ٻيڙي رهيا آهن، انهن جو حقيقي ذڪر ڪندي شاعر چوي ٿو:

ساهمي انصاف جي پئي، پر نه ڪا پوري ٿري!
بيوسيلن جي مٿان، جمت ڪٽ ڏنو وهندي ڇري!
ڪين جلادن سنڌي پر دل به ڪا ٿوري چري!
حق - تلفي، رياءَ - ڪاري، سياهه - ڪاري زور ٿي،
هن نئين نظام جي صورت ۽ سيرت اوڙ ٿي.

شاعر پاڻيا صاحب پنهنجي شعر ۾ پنهنجي يگ جي پوري پوري ترجماني ڪئي آهي. ديش ۾ رشوت جي بازار گرماگرم آهي، سرڪاري عملدار ڪيئن گهوٻيون هڻي مال جاوا ڪري رهيا آهن:

نا رڳو رشوت وٺو آهه زور ڪو،
آهه گهوٻيءَ جو به ڪافي زور پيو،
ڏينهن ڏٺي جو قومي خزانو لٽجي پيو،
ڪوڙا پل ٿيا، ڪوڙا اگهه! جاچي ڏسي ڪو معاملو!!

پاڻيه صاحب جي شعر ۾ سلاست، فصاحت، جدت ۽ خيال جي بلندي آهي.

سيد محمد سعيد شاهه: سيد محمد شاهه سنه ۱۹۱۸ع ۾ موجود ٽکڙ ۾ ڄائو. سندس والد جو نالو سيد وڏل شاهه هو. سيد محمد فائينل امتحان پاس ڪري ماستري ڪئي. شاعريءَ جو شوق ننڍپڻ کان هوس. شاعريءَ ۾ سندس سونهپ اُستاد الشعراء "بسمل" ڪئي. هن صاحب آزاديءَ جي هلچل ۾ بہ ڀرو ورتو. هي صاحب عوام کي آزاديءَ جي حاصلات لاءِ بيدار ڪندو هو. سندس ڳائڻ ۾ به سوز ۽ درد آهي. هن صاحب سنڌيءَ ۾ ڪافيون ۽ غزل لکيا آهن. سندس غزلن ۾ سندس

Gul Hayat Institute

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

وي تصوير نمايان آهي. پيش آهن مسدس غزل جا ڪي
وي مسدس احساس آزوءَ جي ترجماني ڪن ٿا.

ڪٿي ساقي، ڪٿي ساغر، ڪٿي ميڪش ۽ ميخانو،
ڏسي پيو روح رنـدن ۾، پـڳل شيشو ۽ پيمانو.

......

پڇاڙيءَ جو سڄاڻ سيد دنيا جي حقيقت ڪـي،
ڏٺم جيڪي سو هو سپنو، ٻڌم جيڪي سو افسانو.

ٺاڪورداس امر: ٺاڪورداس امر جو جنم سنه ١٩١٨ع ۾ راڇيءَ ۾ پيسومل امرناڻيءَ جي گهر ٿيو. ساڌو واسواڻيءَ ۽ رامي ليلا شاهه جي سنگ ۾ هن کي روحاني رنگ لڳو. دنيوي ن جو ٿياڳ ڪري رب جي راهه ۾ اڳتي وڌي رهيو آهي. ي امر ڪيترائي پد لکيا آهن جن مان مسدس پڪتي پاوتا مرثيي ٿي. شاعر ڀڳوان شري ڪرشن جي درشن لاءِ اُتسڪ آهي:

ڪان ڪـالــر ويٺي نهاريان،
شيام سندران ڪنهڏي ناهيان،
دل تـ مونکي هڪڙي آهي،
شيام سندر وٽ قابــو آهي،
ويٺي مـــن مندر ۾ ڏيايـان،
داسي جنم جنم کان مان آهيان.

Gul Hayat Institute

نوح پنهور: نوح پنهور سنه ١٩١٨ع ۾ ڳوٺ غلام پنهور دادو ضلعي ۾ محمد عمر پنهور جي گهر تولد ٿيو. سنه ١٩٤٢ع ڌاري ات ڪيائين. مسدس شعر سليس آهي. پنهنجي حالت جو ڪر ڪندي شاعر چوي ٿو:

اي اسن بيوس آهيان مان، سيهو نه ٿن سان ساهيان مان،
درد ڏسي ٿي دانهيان مان، سفر اٽانگو پنڌ پري،
قادر پنهنجو قرب ڪري.

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

اندر پوجواڻي: شاعر اندر پوجواڻيءَ جو جنم سنه ١٩١٤ع
۾ ٿيو. سندس تعليم بي. اي. تائين آهي. پوجواڻيءَ جي گهر
جو ماحول مذهبي آهي، انڪري هن جي زندگيءَ ۾ ڪٽرپڻو آهي.
سندس شعر ۾ سنسڪرت جا لفظ تمام گهڻا ڪتب آيل آهن. سندس شعر ۾ الفاظ گهڻو
آيل آهن. پنهنجي شعرن ۾ سندس جوش ۽ جذبو سنڌي ادبي خدمت
سبب هن کي ملڪ ۾ انعام عطا ڪيا ويا. ”پوڄا ڪئي“
”سنڌيت تيرٿ“ سندس شعرن جا مجموعا آهن.
شاعر اندر پوجواڻي خاص طرح هڪ چڱو آهي ته چند شاعر
اڳ تي بيٺل آهي. شاعر کي سائينءَ سنڌ
سان ڪيتري محبت آهي:

مهانڪي مڙهه مٺي مٺي وڃهو سنڌ جي،
مٺي من ٿي نست جلندڙ جندڙي.
هي! هو مٺڙي مانت، هي! هو پيارو پيارو!
سنڌڙي! مهانڪيءَ سان جاڳون جوڙيون جيءَ.

شاعر ملڪ جي ملڪيءَ جي عڪاسي ڪندي چوي ٿو:
جوڳي پاڻ ته اڙن ڪٿي سارا انسان،
ڏسي جي ٿي جان، هي ڏئي هي! هيءَ زندگي.

پوجواڻي جي سنڌ نظريو سندس شعر مان ظاهر آهي:
آب مان موسي بساهه هاري لاهارو ڪري،
ٻڌي ٻڌس سياه، دل ڏاڍي سان ڏوڙبي!
هاري پيدا ٿو ڪري سون سندا انبار،
الا! هاريءَ ڪنوار، جوڙيون پاڻي ڪانچ جون.

اندر پوجواڻي صاحب سياستدانن ۽ ڌرم جي ٺيڪيدارن
تي طنز ڪندي چوي ٿو:

ڳجهه ڪي راج ملي، ٿڏهي جي ڀطڙو وزارا،

Gul Hayat Institute

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com
Page # 553

مون کي ڀيا زنجير، کوئل ڀيڻي ڪاٽ ۾،
دين ڌرم جي ناتي سان ڪسڄن ڀيا انسان،
خدا نه خوش آ عرش تي، ساگر ۾ ڀڳوان.

اندر صاحب جي شعر ۾ حقيقت نگاري آهي:

زندگيءَ جو نُوست اچا ئي آهي اڄ پڪل،
ترقي ڪرمنل ڪوڙ جي، سيپيتا جو وڪاس.
هٽي زندگي اثمرايڪن پتن نندڪ،
ڪن جا پونگا ڀرن، ڪن جي چانهه ڪڙهي لڏهن.

شاعر نيون ورڙشون ۽ علامتون استعمال ڪيون آهن.

سگن آهوجا: شري سگن آهوجا جو جنم سنه ١٩١٩ع ۾ سکر سنڌ ۾ ٿيو. شاعر ڪيشنداس فانيءَ شعر و شاعريءَ ۾ سندس رهنمائي ڪئي. هن صاحب ڪهاڻي ۽ شعر ۾ طبع آزمائي ڪئي. سنه ١٩٦٦ع ۾ هي شاعر رب جي راهه ڏانهن روانو ٿيو. سندس شعرن جو مجموعو 'ارمان' شايع ٿيو آهي.

شري سگن آهوجا هڪ پڪو پڪو شاعر هو. سندس غزلن ۾ خيال جي بندش ۽ ربط آهي. شاعر پنهنجي شاعراڻي قوت جو ذڪر ڪندي چوي ٿو:

وقت جون نبضون ڏپاسر جيون هٿ ۾ اچڻ نه آ،
هر سما جي روڳ جو دارون ٻڌايون ٿا اسين.
جڳ جي هر مظلوم ذري کي ڏنو سين دل، دماغ،
آپ پيٽي سان نه جڳ پيٽي سطايون ٿا اسين.

شاعر دل جي عڪاسي ڪندي چوي ٿو:

ڪڏهن چڪمو ڏنس مس، چاڪي ٻٽي،
هڪ بعد ٻيو کوليائين راز،
معصوم ۽ الهڙ ويچاري هوءَ راز اڪائڻ جا چاٽي!

Gul Hayat Institute

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com
Page # 554

ديش جي ورهاڱي کان پوءِ کهڙيءَ درد جي دؤر مان لنگهيو پيو اُن جو انيو ڪيڏي شاعر سڳن آهوجا چيو:

نه پڇ اظهار جي طاقت جي آساني،
روئڻ روڪي سگهڻ جي آ پريشاني.
پري کان چئو تکي ليار ويئيوَن هيون،
هتي جون هي گهٽائون گهور طوفاني.
فقط خانه بدوشي چئو نه هئي ڪافي،
غمن جي پڻ مڙهيائون سر تي مهماني.

سڳن صاحب جي غزلن ۾ سندس شخصي حالتن ۽ آزمودن جو عڪس ملي ٿو:

همت تنگ، دل سخي ۽ طلبگار بيشمار،
هاڻي چئو: کلان يا مان روئان نصيب تي.

......

يادگار آهيان زماني ۾ ستم جـو شايد،
هرڪو منهنجو ٿو حوالو ڏي رکي هٿ دل تي.

سڳن صاحب سهڻا خيال سليس ٻوليءَ ۾ پيش ڪيا آهن:

عقل سو عقل نه چئبو، جو نٿو غـم ڪاٽي،
پنهنجي آئي کي مگر، ڪير اهو سمجهائي.

......

اڙڪ، موتي مون کي ڏنهن ڀاسيا،
دل جڏهن ٻئي جي غم کان روئاريو.

شاعر جو خود داريءَ وارو نظريو سندس شعر مان نمايان آهي:

مون کي قبول ناهه سـا بيڪار زندگي،
جنهن ۾ نه جاڳي فڪر ۽ جاڳي ٻڏجي ٻڏجي!

Gul Hayat Institute
© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

ڊاڪٽر ارجن ”سڪايل“ : سڪايل صاحب جو جنم سنه ١٩١٩ع ۾ حڪيم ڏيئارام ناناڻيءَ جي گهر ٿيو. حڪمت سان گڏو گڏ هي صاحب سنڌي ادب جي به خدمت ڪري رهيو آهي. هي صاحب بنيادي طور شاعر آهي پر نثر ۾ به سندس قلم خوب هلندو آهي، سندس چار اصلوڪا ناول، ٻه جيونيون ”ليمن“، ”انديرا گانڌي“، چار مضمونن جا مجموعا ۽ ”اناڙڪلي“ نمبر ڪاويه شايع ٿيا آهن. ”ليمن“ تي ڪيس سوويت لئنڊ نهرو انعام پڻ عطا ٿيو آهي. هي صاحب هنرڪار به آهي.

ڊاڪٽر سڪايل صاحب جو ساڻيهه سنڌ سان ڪيڏو لڳاءُ آهي. اُن جي جهلڪ سندس شعر مان ملي ٿي:

اي دل خيال آيو، جيڪي ملي نه سگهيو،
جنهن ”سڪايل“ کي ڏسي نه سگهيو،
هن شعر ۾ وصيعت وانگر ضرور لکيو،
اي ڪاش! سنڌ مان ڪو ڪپڙو ملي ڪفن جو.

شاعر ٻهڳي شعر ذريعي نئون ماحول پيدا ڪرڻ چاهي ٿو:

آءُ نه سائي سر ٻدلايون،
نوان نوان ڪي ٻول ٻڌايون،
گڏجي ڪي اڄ شير ٻڌايون،
جهرڪيون بازن سان اڙايون.

سڪايل جي رومانوي طبيعت سندس شعر مان عيان آهي:

خوشبو گلاب جي لون،
سرخي ڪتاب جي لون،
مستي شراب جي لون،
گرمي شباب جي لون.

شانتي واسواڻي : سادو ٽي. ايل واسواڻيءَ جي ڏرم پتري پياري شانتيءَ جو جنم سنه ١٩١٩ع ۾ حيدرآباد سنڌ ۾ ٿيو ڪا

Gul Hayat Institute
© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

[illegible]

گوپالداس طالب: شري گوپالداس طالب [illegible] درويش
بابا امراج جي آستان جو سڳڻائڪ آهي. روحاني راز [illegible]
[illegible] جو مجموعو آهي [illegible]
[illegible]
[illegible] جي ابرو ابوي [illegible]
طالب صاحب سب ۾ سالڪن کي ٻڌي ٿو:

طالب سب ۾ سائي جالڪ،
صورت مورت سوني سڃالڪ.

درويش طالب سالڪ کي صلح ڏيندي چوي ٿو:

هودي ڇڏي ڪوڙيءَ ۾ من جو مڪان لاھ لون،
دليءَ جو دروازو ٻڌي اندر گهاريون گهاءِ لون.

Gul Hayat Institute

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

ڏئي جا ڪيڏ نون دل ماں داغ،
سب ۽ سمجهه عشق الله.

ايڇمڻ ڀڄلا ڏي: سرڳواسي ايڇمڻ ڀڄلاڻي جو جنم سنه ... ۽ ... ٿيو. سنڌس شعرن جا ٻه مجموعا 'ماڪ ... ستار' ۽ 'مهڪ' شايع ٿيا آهن، جن ماں سندس شاعرائي ... جي ڪل پوي ٿي. سندس شعر ماں سندس روحاني امتياز جي پروز پوي ٿي:

اُلين پيل شبهه شڪائون مگر دل دائما تنهنجي،
ڪري ٿو واسطي ڏڪ ڏڪ، اکو تنهنجو اُچاري ٿي.
جهڙاچاهي ٿي سمهنجي ۽ دل ڪي بنهنجي داء ۽ دنيا،
نه اُن جي ... ڏي ڪٿي اک پي نهاري ٿي.

... زندگي ۽ بابت پنهنجا فيلسوفاڻا خيال ظاهر ڪيا آهن:

زندگي هڪ خيال آ وحدت جو هڪ ويچار آ،
زندگي هڪ خواب آ، سوهڻو سندو سنسار آ،
زندگي هي ۽ موهه ممتا جو منديل ماندار آ،
زندگي هڪ پاڪدامن استري ۽ جو پيار آهه.

نماڻو فقير: نماڻو فقير حثيثت ۽ هڪ هندو پيڻ هئي ۽ ... جي ... جي طالب هئي. ... قبول محمد کي مرشد ... جي اُن ماں روحاني فيض پرايائين. سندس ڪلام جو مجموعو ... موجود' شايع ٿيو آهي. نماڻو فقير مرشد کي منت ڪندي ... ٿو:

آءُ آهيان ستگر غلام تنهنجو،
سڻ سچڙ سائين عرض منهنجو.
وچ سمند ۾ ٻيڙي آهيان،
پار لنگهڻ آهي اوکو اهنجو.

Gul Hayat Institute

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

شاعر پنهنجي آتم سوروپ کي پڇاڻ جي تاڪيد ڪري ٿو:

هيڏي هوڏي ٿو ڳولين جنهن کي سو تون آهين پاڻ،
لماڻا سهڻا ٿي سروپ کي، چـــڏ هستيءَ وارو ماڻ.

جئسنگهاڻي "سام": آ- ح- جئسنگهاڻي سام صاحب جو 'ديوان سام' 'دل جو جام سدا پرپور' شايع ٿيا آهن. شاعـر هري دلگير موجب جئسنگهاڻيءَ جي رباعين ۾ سنڌس گوشه نشينيءَ جي ماحول جا رنگين عڪس آهـــن. منجهن سندس صوفيانه احساس ۽ اُمنگن جا سريلا آواز ۽ آلاپ آهن.

شاعر سام هر جگهه مالڪ جو مشاهدو ماڻي ٿو لهندڪري هو سالڪ کي صلاح ڏئي ٿو:

وڃ ڪيين ادا پري هوُ لـــــــــ هت ۽ وسي،
جنهن جو آهي جهان سو جت ڪت ٿو وسي.
جنهن کان پاهر ڪجهه نه رهي، سو هت آهه،
عاشق نه ٿو هر جاءِ اُهو نـــوُر پسي.

سام جي گهڻين رباعين ۾ ساڱر، ساقي، مئه ۽ گُتيءَ جـو ذڪر آهي. اهڙين رباعين ۾ تمثيل آهي، محبت جي مئه پيئڻ مان جو ڪيس لطف حاصل ٿيو آهي اُهو لطف ٻين کي ۽ وٺـڻ لاءِ تاڪيد ڪري ٿو.

ڊاڪٽر گڏومل دوداڻي: ڊاڪٽر گيمل دوداڻيءَ جـو جنم لاڙڪاڻي ۾ هن صديءَ ۾ ٿيو. 'قيدگون' ڪتاب ۾ سندس شعر مضمون ۽ ڪهاڻيون سنگرهيت آهن. ساٿيهه سنڌ کـــي الوداع ڪرڻ بعد هت سنڌين جي ڪهڙي حالت هئي اُن جي عڪاسي ڪندي شاعر چوي ٿو:

پاڙون پٽجي آيس لڏجي گوندر غـم گڏجي،
نيڻن پاڻي، منهن مايوسي زندي وڃل وڃي،

Gul Hayat Institute

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

روزيءَ روئيءَ ڪالر پنهنجي ڏڪڙن ڏاڍ ڪئي،
هت هت پکڙي ويڙا وچڙي مانت مت مڙني،
سنڌا ڪيئن سي ۽ پيدا ملڪ جي سنڌ ۾ ڪانه وئي.

ڊاڪٽر صاحب مختلف موضوعن تي شعر چيو آهي.

فتح علي حليم لغاري: فتح علي حليم سنه ١٩١٩ع ۾ ٽلهار ۾ تولد ٿيو. ستين درجا پڙهي پوءِ منشيءَ جي نوڪري ڪيائين. سندس غزل جا ڪي بند پيش آهن جن مان خيال جي بندش ۽ رواني ظاهر آهي:

چمن برباد ٿيڻ کان پوءِ بهاري ٿي ته ڇا ٿي پيو!
پرين پرديس ۾ ويٺي، پڇواري ڪئي ته ڇا ٿي پيو!
خزان ته خود خزان آهي، بهار اهي خزان جهڙي،
نه سي گلزار گل بوٽا، ملهاري ٿي ته ڇا ٿي پيو!
ڦٽي دل هڻي ”فتح علي“ جي رڳي رت سان هت پنهنجا،
کهي عاشق اول، پوءِ انتظاري ٿي ته ڇا ٿي پيو!

شيخ عبدالرزاق راز: شيخ عبدالرزاق ”راز“ سنه ١٩١٩ع پراڻي سکر ۾ شيخ عبدالروف جي گهر تولد ٿيو. هن ايم اي پاس ڪئي. ميونسپل هاءِ سڪول جو هيڊ ماستر مقرر ٿيو. هي صاحب اعليٰ تعليمدان هو. ”سارنگ“ ”سچ سفر هليا“ ”پيهي منجهه پاتال“ سندس شعرن جا مجموعا آهن. هن صاحب ”تنقيد ۽ تجزيو“، ”شري ديوان گل“ ”شري ڪلام گرهوڙي“ ”شري يمن ڪلياڻ“ ”فاتح سنڌ“ (ناٽڪ) ”سانگي ڪي ساريام“ تصنيفون پڻ تصنيف ڪيون آهن. هن صاحب بيت، دوها، سورٺا، وايون، غزل، آزاد نظم لکيا آهن. سندس وطن دوستيءَ جي جهلڪ سندس شعر مان ملي ٿي:

جن کي [illegible] سي مقابل ۾ ميرو،

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

سيني ڪاڻ ليڙ لـــه به ر ڙهندا وڃن اڳتي.

ساڳيءَ سنڌ جي لڏا ڳائيندي شاعر چوي ٿو:

سهڻي سنڌ جا پاڳه پلارا، ملڪن ۾ واڪاڻ.

ملڪ ۾ وڌندڙ ظلم ڏسي شاعر پنهنجي قلم ذريعي قومي پروانن کي للڪاريندي چوي ٿو:

آهي ڪو جو هن نگريءَ ۾ ڪوت ڪفر جا ڊاهي، ڪوئي آهي؟
سوريءَ تي سر سڪ مان ساهي لاڳا پا سپ لاهي، ڪوئي آهي؟
ڪوڙ کي ڊاهي سچ سانباهي، چڙهي وڃي جو قاهي، ڪوئي آهي؟
آخر ڪيڏو مات ۾ رهندو، حق چوي ڪو ڳاهي، ڪوئي آهي؟
سچ جي آهي جيت هميشهه، ڊاهي ويهي ڦاهي، ڪوئي آهي؟

اڄ انسان خود غرضيءَ جي خمار ۾ پنهنجي اصولن کي وساري ويٺو آهي. اهڙن شخصن تي شاعر طنز ڪندي چوي ٿو:

ڪسجي ويا اصول ۽ سمهي پيو ضمير،
عمل زار و زبون ٿيو، ٿهيو ڳالهين منجهان پير،
اهڙو جن ضمير، سي قومون ڪهڙي ڪم جون.

شاعر دنيا جي بي اثباتي جو ذڪر ڪندي چوي ٿو:

دنيا به ٿي ڏينهڙا، هي سارو ماندياڻ،
ڪيل تماشا عارضي ۽ پڙيل سمجهن پاڻ.

......

سو نهن ۾ ڪهڙو ساءُ، الا جوڙن به ٿي ڏينهڙا،
ڪل قل ٿي هي رهندو ڪيسين، منڙو نرم هڳاءُ.

شيخ عبدالرزاق لرقي پسند شاعر آهي پنهنجي دور جي عڪاسي ڪندي چوي ٿو:

ڪنهن کي ملندو نياءُ، الا او - ڪيڏن سان انياءُ،

Gul Hayat Institute

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com Page # 561

محلاتن ۾ چوسولن ٿي، وکيو کنڊهجو وڃاءِ،
زور رهي ٿو زوراور جو، ڦرندو ڪيڻن سپاءِ.

مخدوم محمد زمان "طالب المولي":

مخدوم محمد زمان طالب المولي سنه ١٩١٩ع ۾ هالا نوان ۾ مخدوم غلام محمد صديقيءَ جي گهر تولد ٿيو. هي صاحب درگاه حضرت مخدوم نوح سرور جو سجاده نشين ٿيو. هن عاقل سنڌي نثر چاهي نظم جا گهڻا پڙيا. "بهار طالب" "ڇپر ۾ ڇڙهون" "مصريءَ جون تڙون" "رباعيات طالب" "مثنوي عقل و عشق" "بياض طالب المولي" سندس شعر و شاعريءَ جو تصنيفون آهن. سندس والد ٿي شعر و شاعريءَ ۾ سندس سونهپ ڪئي. هن پنهنجي ڪلام ۾ ابيوس "فراقي" "محمد ضامن" "طالب" ۽ "طالب المولي" تخلص استعمال ڪيا آهن. هي صاحب سنڌي ادبي بورڊ جو پندرهن سال چيئرمين ٿي رهيو ۽ ڪيترن مشاعرن جي صدارت ڪيائين. ادبي ۽ تهذيبي سرگرمين ۾ سرگرم رهيو.

شاعر طالب المولي دوستن جي بي وفائيءَ جو ذڪر ڪهڙي نه سهڻي نموني ڪيو آهي:

پروان ٿي پـلا ڪهڙيون ميارون طالب المولي،
هوُ ننديڻ جاٿي سائي نيت ڪاراوار مشڪي ويا.

باري نڀاهڻ لاءِ پنهنجي احساسن ۽ امنگن جـي قرباني ڪرڻي پوندي:

نڀائڻ جي گهري ڪو يـار سان اي طالب المولي،
نه صبر و ضبط سان سڀ اُن کي جذبا جهورڻا پوندا.

شاعر عشق جي اهميت واضح ڪندي چوي ٿو:

محبت دين ايمان آهي،
انهيءَ تان [illegible] قربان آهي.

Gul Hayat Institute
© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

طالب المولى روحاني راهه ۾ اڳتي وڌيو. ٻاڻ ۾ ئي آکي ٿو:

وصال ٿي ٿو رهاڻ راضي نه مستقبل نه ماضي،
آهيان هر حال ۾ محبوب من جي ناز جو مطلب

دل وارا دوست ملڻ مشڪل آهن. اها حقيقت پيش ڪندي شاعر چوي ٿو:

مٺان ڪو ظاهري منڍڙي زبان سي ٿي ٻوي پلجي،
ملي ٿي اڄ به دل مهنگي مگر آهي بدن سستو.

شاعر ٻهنجي دور جي عڪاسي ڪندي چوي ٿو:

ٻنل کي سون سمجهن ٿا چون هيرو ته شيشي کي،
ڏسو ڇا ٿي ويو هڪدم جو سڀ وينجهار منڊي ويا،
اهو اخلاق اها الفت اها تهذيب ڪانهي ڪا،
غريبن ۾ اجا ڪجهه آهه، ٻر زردار منڊي ويا.

طالب المولى صاحب جو ڪلام سليس ۽ فصيح آهي.

نرمل جيوتاڻي: نرمل جيوتاڻيءَ جو جنم سنه ١٩٢٠ع ۾ ٺرپارڪر ضلع ۾ ٿيو. هو نئشنل ڪاليج حيدرآباد ۾ سرگرم وديارٿي هو. هن ڪاليج ۾ 'ٽئگور آرٽ سرڪل' ۽ 'لطيف باري' ٺاهيا هئا. مٿس شاه، سامي، ڪاليداس ۽ شيڪسپيئر جو ڪافي اثر ٿيو. شعر ۽ شاعريءَ جو اڀياس ڪندي نرمل پاڻ به شاعر ٿي پيو. هن وطن دوست ڪڻت انڊيا هلچل ۾ ڀهرو ورتو. ڪاليج ۾ قومي جهنڊي جي سلامي ڪرائيندي ڪيس گرفتار ڪيو ويو. ٢٤ ورهين جي ڄمار ۾ قوم جوانيءَ ۾ رب جي راهه رمندو رهيو

'زندگي' 'نرمل لات' نرمل جي شعرن جا مجموعا شايع ٿيا آهن. نرمل کي بربنءَ جي پار وڃڻ جا شايد اڳ ئي ڀرون پئجي ويا:

دنيا کي خوشيءَ سان ڪري الوداع

Gul Hayat Institute
© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

ڏکن ڏوجهرن کان ڪري دل اڇاهه.
سڌي سونهن وارو ڪو سنڌو سڌاءِ
هلي هاڻ اي انمت ماڻيون لڌاءِ
ڪمل چرڻ پادل مٿان اچ ذري،
هلون هاڻ هيڪر دنيا کان پري.

شاعر نرمل ڪاڻلاڻ جي ڪرشن جو ذڪر ڪندي چويٿو:

عرش منجهان آواز اچن ٿا - وينا وڄي نياري،
خوشنما سڀ هيءَ خلقت - عجب نزاڪت ساري
لنهڻجي گوديءَ ۾ آ پيٽيل جڳ مڳ جوت ڪماري
هرسو آهه جمال، قدرت! لنهڻجو ٿود وشال.

شاعر آزاديءَ جي حاصلات جو تصور ڪندي چوي ٿو:

ڏٺين صديءَ کان پوءِ هند جي آ، عصمت جي آزادي!
ڀارت جي آزادي ٿيندي - خلقت جي آزادي،
هرڪنهن کي حق ملندو، چوڻدر امن ٿي ويندو.

حڪيم وتيارام: حڪيم وتيارام لنوائي "وڏيل"

سنڌيءَ ۾ ڪافي ڪلام لکيو آهي مگر روشنيءَ ۾ ڪين آيو آهي. سندس دل ۾ مسڪينن مظلومن لاءِ محبت هئي، لنهڻڪري هن صاحب سرمائيدارن کي مخاطب ٿيندي چيو:

پڌي آهه غريبن جي تو زردار ڪڏي،
لڌي درد جي دکين جي تو خبرچار ڪڏي،
ڪٿي شاهه سقيمن جي تو سنڀار ڪڏي،
رڳو عيش آرام ۾ مخمور ٿــو رهين،
دنيا ۾ دنياداڙ لون مغرور ٿو رهين.

ڪيوچند ٻاروائي "نماڻو": شري ڪيوچند ٻاروائي

آزاديءَ جي آندولن کان متاثر ٿي ملڪي محبت جا گيت لکيا.

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.
Gul Hayat Institute

www.drpathan.com

شاعر مهالماڻاڻي بابت شعر لکندي چوي ٿو:

هڏن جو آهه ڍڳرو ـ ڏسڻ ۾ ٻـر مهاشڪتي،
مٺيا ۾ ليڪ طاقت جي پرٻل پينڊار آ ڳانڌي،
غريبي ۽ غلاميءَ مان ڪرڻ آزاد ڀارت کي،
انهيءَ جي لاءِ ٿيو پيدا ـ اهو اوتار آ ڳانڌي.

سنتداس ڪشنائي: سنتداس ڪشنائي، سنتل، جو جنم سنه ١٩٠٢ع ۾ نوشهرو فيروز ۾ ٻنڊوبل ڪشنائيءَ جي گهر ٿيو. آزاديءَ جي هلچل ۾ جيل ياترا ڪيائين. ڪي تصنيفون سنڌي ۾ ترجمو ڪيائين. هن صاحب ڪنڊلـي چند ۾ طبع آزمائي ڪئي آهي. پيش آهي سنڌس مايا بابت ڪنڊلي:

مايا آهي جڏهن وت جام، لنهن وت پري ٿي سوين سلام،
مايا جي ساهيڙي مايا، ڪري ڪنگالن سان نه ڪلام،
ڪري ڪنگالن سان نه ڪلام ڪئي ڪين ڪنهن وت سدائين
سنت پيڙهيو ڪو ڪوڙي شاهه، قري گهري ٻئي مرضيءَ سان نين،
سنتل مايا ٿي نه پروسو، سچ ٻـ، ڀاڄا چون ٿا ڏاها،
اچي نه ڪياڙ وڏائي ڪيڏو ـ وڃي نه چيلهه چبي ڪري مايا.

حاجي عارف: حاجي عارف سنه ١٩٠٢ع ۾ ڪنيڙ ڳـوٺ ۾ جائو ۽ پوءِ اچي بدين ۾ رهيو. ارڙهن سالن جي عمر ۾ شعر چوڻ شروع ڪيائين. هن صاحب عروضي شاعري چئي آهي. سندس غزل جا ڪي بند پيش آهن جن مـان سندس مجازي عشق جي جهلڪ ٿي ملي:

مون چيو مان جا ڪيان، محبت نه هڪ انمول آهه،
تون چڪيدين مان ته چڪبس، ورنه ڏرلي گول آهه!
اسعا ڪليو محبت وفا جوءِ چتا جو داستان،

Gul Hayat Institute
© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

Page # 565

جيئن هميشه آهي هلندو، گل و بلبل جو بيان ·
راهه وڃڻ غفلت ۾ گذري، هي نه رنگين خواب آهه،
بس خيالي آهي دنيا، جنهن کيو بيتاب آهه!

عبدالله اثر : مولوي عبدالله اثر سنه ١٩٢٠ع مولوي الهڏني ڀالهڙو جي گهر ڳوٺ ٻيڙي چانڊائي ۾ تولد ٿيو · هن کي شعر و شاعريءَ جو شوق هو · ماستري ڪندو هو · مسدس ٺيڪ اڪري ورن کي مصراعون ٻيش آهن :

اچ الف الصمد چئي دل سان سڏيم سبحان کي،
جنهن سڄي مخلوق ۾ اشرف ڪيو انسان کي ·
اي الله ڪ جنهن ڪيو آ حسن قدرت بي حساب
درس بسم الله جنهن جو آهي، درس انقلاب ·

پڳوان اجوائي

پڳوان اجوائي "سائين راز" : شري پڳوان اجوائي عرف سائين راز جو جنم خيرپور سنڌ جي هڱورجا ڳوٺ ۾ ٢٦ ڊسمبر سنه ١٩٢٠ع ۾ شري ڪرمچند اجوائيءَ جي گهر ٿيو· سرڪاري نوڪري ڪندي ڪيترن ئي درويشن جي صحبت ۾ رهيو· صوفي درويش سائين نصرالدين جلالائي کيس "سائين راز" جي خطاب جي نوازش ڪئي · تازو سندس ڪلام جو مجموعو "ديوان سائين راز" شايع ٿيو آهي·

Gul Hayat Institute

سائين راز جي ڪلام ۾ مجازي عشق جو عڪس ظاهر آهي:

مجازي عشق کون وڌ يار اي کهڙي ٻهاري آ،
قدرت جي هر چيز کان مني مونکي محبت پياري آ،
وصل جي شوق لاءِ نگاهن جو نکرائڻ ئس نه سهي،
نيم ٻهوش هيءَ نشو-چا نه ليز خوب خماري آ،

شاعر سائين راز روماني شاعر آهي :

چشڪا ڏيئي چمي ورلو چوڻ کان رس آب حيات جو،

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

عشق جي مريض لئہ ٻي ڪهڙي دوا شفا واري آ،

شاعر سائين راز هڪ طرف رومانوي شاعر آهي ته ٻئي طرف ترقي پسند ۽ باغي شاعر آهي. سندس من ۾ مظلومن لاءِ محبت آهي ۽ اميرن لاءِ حقارت آهي.

روشني ۽ آس اُميد جي اچي نہ سگهي جهڳين ۾ جهوپڙن ۾، چوطرف بينا آهن ڪِهِرو ڪيو، ڪوٺ اميرن جا محلات بلند.

اڄ ڪلهہ رشوت يا سفارش کان سواءِ ڪو ڪم مشڪل ٿئي ٿو. چوڌاري انياچار ۽ انياءِ لڳو پيو آهي. خوشامدڙيا ڪٿي ٿا وڃن سچيار هٿي ٿا وڃن. اهو حقيقي چِٽر چِٽيندي شاعر آکي ٿو:

انڌير نگري چوپٽ راجا،
ٽڪي سير ڀاڄي ٽڪي سير کاجا.
جاهل همت ادب جو ٿيو مشڪل،
تو ٻيهي زمانو - نون ڪير آهن،
رشوت علي - سفارش علي ۽ خوشامد علي،
چِم سائين راز آهيان انصاف علي،
ٻر قدر ڪهڙو جت اي قدر حالات بلند.

فاراڻ شيام: سنڌي جي ممتاز شاعر فاراڻ شيام جو جنم سن ١٩٢٢ع ۾ ٿيو. سرڪاري نوڪري ڪندي هن صاحب سنڌي شعر جي صنف کي مالامال ڪيو آهي. هي صاحب هن وقت ساهتيہ اڪادمي جي سنڌي بورڊ جو ڪنوينر آهي. حضورشرم ۽ فقيرلن فيلسوف آهي. سندس شعرن جا مجموعا "رنگ رلي لهر" "روشن چانورو" "واريءَ ڀرڀو ٻلاند" "ماڪ ڀنا رابيل" "ماڪ ڦڙا" شاعر دلگير صاحب سان شراڪت ۾ شايع ٿيا آهن. "واريءَ ڀرڀو ٻلاند" لاءِ ساهتيہ اڪادميءَ کيس پنج هزار رپيا انعام عطا ڪيو آهي. "روپ - مايا" شيام صاحب جو ڪنڊ ڪاويہ آهي، جنهن ۾ کيس کهاڻي ٻڌليڪيشن

Gul Hayat Institute

www.drpathan.com

Page # 567

ماڙهن ۽ سرمائيدارن ۾ ورهايل آهيو.

هري دلگير ترقي پسند شاعر آهي، جنهن مزدورن ۽ مسڪينن
لاءِ همدردي ۽ محبت آهي. سرمائيدارن لاءِ طنز ڪندي چوي ٿو:

زردار اوهان ڪهڙو نه مزدور جو رت پيئي،
انسان جي انصاف ۽ مروت کي ڇا ٿيو ڇا؟

شاعر مظلومن کي حق جي حاصلات لاءِ ابهار ڪندي چوي ٿو:

اٿو سمي ۽ ٻڌي ۾ ڀڄاڪر ڏيئو زور،
اسان مٿان جنهن جهلي پاڻهون مروڙ،
اهڙو سمل ۽ سمت ۾ ڪي ڏاڍوڙي اسوار،
غافلن جي شي جي طاقت جوڙ توڙ.

شاعر مزدور طبقي کي آس ڏيندي چوي ٿو:

آهي ٽٽڻ تي جهونو نظام،
ٿي رهيو سنسار جو پلٽو.

شيام صاحب جو روماني پهلو به سنڌي شعر ۾ اڀري آيو
آهي. شاعر محبوبا جي حسن، مرڪ ۽ زلفن جو ذڪر ڪندي چوي ٿو:

شوخ جواني چنچل ڀادل،
مرڪ سنڌس يا وڄ جا اشارا،
مست ٿي جهولن ڪارڀار ڪي
وار الڪن اهين ڪارا ڪارا.

شاعر پريتما لاءِ شرم ڀرڻي جي ادا ڏيندي چوي ٿو:

شرم ڀوري جان پيٽيون ڀونيءَ،
اڪ ملائيندي لوڪي لڄ آئي.

شاعر محبوبا جي موجودگيءَ ۾ بهار جي مدد وارو لطف محسوس
ڪري ٿو:

گل ڦهڻ ساڳ گل ٽڙيا گويا،
ورچي چرچي ۾ اٿن بهار آئي،

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

حسينا جي اکڙين ۽ جوڀن جو ذکر ڪندي شاعر چوي ٿو:

نيڻن وانگر چنچل جوڀن،
نيڻ بطيا جوڀن جو درپڻ.

شاعر جو رومانوي نظريو مڪمل صورت ۾ ان اڀٽوي ظاهر آهي. هن شري نارائڻ شيام شاعر سان گڏ فيلسوف به آهي. هن زندگيءَ کي پسيو آهي، پرکيو آهي ۽ انهن مان ڪسن نتيجن تي پهتو آهي.

جوڙي اسباب هيترا سڀ جا،
آدمي پوءِ به ڏک ڏڌل آهي.

هت دوزخ، هت جنت آهي،
پنهنجي پنهنجي قسمت آهي.

دک ۽ سک جوُن ڪنڍيون ڇڏ،
جيون آهي سمنڊ اجهاڳ.

ڪو به ويساهه ساهه تي ناهي،
هر گهڙي آخري گهڙي، ڇا هي!

"روپ مايا" نارائڻ شيام جو شاهڪار ڪتاب ڪاوي آهي. هن رشي وشوامتر ۽ اپسرا مينڪا جي پريم ڪهاڻيءَ کي ان ڪتاب ڪاوي ۾ پيش ڪيو آهي. شيام پنهنجا فيلسوفاڻا خيال به ان ڪتاب ڪاوي ۾ ظاهر ڪيا آهن. وشوامتر مينڪا کي هرڪ هاري منزل ان ڪري نيو، هو پڇتائي ڪندي چوي ٿو:

ڪٿي نه سک جي ڪاڻپا ۾ موت، ولايو پاڻ کي
ڪاڻپا جي سک پنيان، ساڻيا جو سک تياڳي ڇڏيم
۽ زندگيءَ جو سار شانتي سمجهي مان آيس هتي
شا ان وساريم، ڪرم ڪان ڪانئر ٿي دنيا کي ڇڏيم

ڪيئڏاسان ڪي پيڙڪائي ٿي. واسنائن کي ضابطو ڪرڻ صاحب من کي جيتي سگهندو.

Gul Hayat Institute
© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

نازانڪ شيام جوائي شعر جي صنف هائيڪو جو ڙيوڪ سنڌي ۾ ڪيو آهي. "ماڪ پيا واڀيل" ۾ هن صاحب ان صنف سان راهه جو نباهيو آهي.

شيام جي شعر ۾ منظرڪشي ۾ جا ڪيترائي مثال ملن ٿا:

هي ڪنگا جا گهاٽ

هانيون ڳل ٻيڙيون ڏنا - لهر لهر ۾ لاٽ.

شيام صاحب جي شعر ۾ تخيل آهي، خيال جي بلنديءَ ڀرائي آهي:

شهنائيءَ جا سر مڌر، چوڙين جي جهنڪار،
ڪڻن نه ڪنواري رات پيئي، شيام لساري وار،
گونجي ٻمسي هير جي، چنڊ ۽ چوريو چنگ،
سرت ٻانوري ٿي پئي، ساري ڪنهن جو سنگ.

شيام صاحب جي شعر ۾ نيون تشبيهون، نوان استعارا، نيون علامتون ۽ ورڙشون استعمال ٿيل آهن-شاعر اُنهن شاهوڪارن لاءِ ساگر جي علامت استعمال ڪري ٿو جن جي مايا سندن ڪانئين محدود آهي:

ساگر ۾ اڻ هوند

پاڻي پاڻي هرطرف پر نه پيئڻ لاءِ بوند

شيام انسان جي فطرت جو اونهون اڀياس ڪيو آهي. سندس شعر ۾ مٺاس آهي، شستگي ۽ پختگي آهي. شيام شعر جي فن سان پوريءَ ريت نباهيو آهي. سندس شعر ۾ مڙني شاعرانيون قوتون موجود آهن پر انهن هونديءَ ۾ پاڻ چوي ٿو:

هڪڙي جا ڪاڻ خوابن جي ۽ عيبن ڪان ٻمهر آ جي،
نه پمهڪي شاعري اهڙي نه پمهڪي زندگي اهڙي.

Gul Hayat Institute
© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

احمد خان "آصف": هي صاحب سنه ١٩٢٢ع ۾ محمد اسماعيل مصراڻيءَ جي گهر ڳوٺ ٻوڙ ۾ ڄائو هو. شعر و شاعريءَ ۾ سنڌس سونهپ حافظ محمد احسن ڪڻي. سنڌس نمونه اٿريءَ جون ڪي مصراعون پيش آهن:

الف آءٌ وٺي نانءُ ٿي لکندو ٻڪ زبان،
اي ڇانا سنڌ سام پيو آهيان پيارا.
ني نانءِ ڏيهان راتب، مونکي لکڻجي آمدني،
هي حال، ڏسي مون ٿي ڪجاڻ يال ٻٽارا.

غلام محمد "بيدم": غلام محمد "بيدم" سنه ١٩٢٢ع ۾ ٽلهار ۾ ڄائو هو. هن ٻارهن سالن جي عمر ۾ ادب جي ڏڙ ۾ پير پاتو. مئٽرڪ پاس ڪرڻ کان پوءِ نوڪري ڪيائين. ادب سان گڏو گڏ هن سياست ۾ سرگرم ڀاڱو ورتو. شاعر غلام محمد صاحب سنڌي نوجوانن کي غفلت جي ننڊ مان بيدار ڪندي چوي ٿو:

اي جوان ملت بيضا، اٿي هوشيار ٿي،
خواب غفلت کي ڇڏي، اٿ ننڊمان بيدار ٿي.
ياد ماضيءَ کي ڪري، ڏس حال کي اي بي خبر،
جسم ملت آهي عرصي کان پيو بيمار ٿي.
حيدري سياست کي پنهنجي زندگي جو مقصد بڻاءِ،
ڇڏ لباڙون وات جون ۽ صاحب ڪردار ٿي.

محمد رمضان 'بردو سنڌي': محمد رمضان 'بردو سنڌي' سنه ١٩٢٢ع ۾ سکر ضلعي ۾ خدا ڏني للشاريءَ جي گهر ڄائو هو. مختيارڪار جي آفيس ۾ سپروائيزر ٿي رهيو. سنڌس شعرن ۽ گيتن جو مجموعو 'اڪرڻون ميگهه ملهار' سنه ١٩٦١ع ۾ شايع ٿيو. مجموعي ۾ بيت، دوها، قطعا، ڪافيون ۽ گيت ڏنل آهن.

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

بهار جي مند جا دلپذير نظارا ڏسي، شاعر محبوب جو مکڙو
ڏسڻ لاءِ وڌيڪ منتظر ٿئي ٿو:

انبن ٻور جهليو، نم ھاڻي ڪکڙا ڦٽ ئي ڇاڻي،
آئي آهه بهاري، تون ئي آءُ ٻرڻ هن ڻاڻي،
نيرا گل ڇڻن جا ڻاسي، موريءَ جا گل مرڪن،
سنگ جهنبولا، ڪنڌرا هيرئي ڀنا ٻرڪن،
هاءِ جيئڻ لهرائين ٻوکون، جهومي دل ديوانئي آءُ وري
تون جائي!

گيت جي مٿين مصراعن ۾ منظرڪشي آهي. ٻرده صاحب جي
ٻين ۾ رواني ۽ رس آهي. شاعر نوان نوان استعارا استعمال
ڪيا آهن:

اپ جي ساگر ۾ ڪڪرن جي اڏڻ سڙه سنبرايا،
ڀيار مان قرب قطارون ڻاهي، ڪونجن سهرا ڳايا،
مند ٻريت وندرط جي آئي، آيا وصل جا ويلا! آءُ ٻرين اوايلا!
ٻرده صاحب جي شعر ۾ قدرت جي جدا جدا نظارن جو ايمڪيز
تر چٽيل آهي.

شاعر جو آشاوادي نظريو سندس شعر مان ظاهر آهي:

ڻاهه خطرو، دوستو لوڙي اڻانگي وات آ،
اڳر ۾ لهرن ٿي لهرون، ڪن جو ڪڙڪات آ،
واٽ واسيندگن جا آهن، شور آ، شوڪات آ،
واءُ جا گهوگهٽ ۽ گهاٽا، راهه ڪاري ٻات آ،
ٻر انهيءَ اونده ۾ سک جي سوجهري جي لاٽ آ،
دور هاڻي ڻاهه منزل وکه وڌائيندا هلو،

شاعري ڀنهنجي ساڻيهه سنڌ جي ڻنا ڳائيندي الله کسي
عرض ڪري ٿو:
ٻرور، رکه آباد هميشه سهڻي ساهه سيباڻي - سنڌ سڀاڻي!

Gul Hayat Institute

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

حسن ھيڏي جيھن ۾ جائي، قائم ڪر ڪراڻي - سندل سدا ھائي!
ڪلھو ھٽي ڪشمير نہ ھن سان، ھي آ حسن جي وادي،
ھن ۾ باغ چمن چوڌاري، واہ واہ جي آبادي،
ھن واديءَ ۾ خوب خوشيون، ھردم آ ھمت شادي،
ايون واديون ھڙ ڪانھيون جان، ڪر ھيءَ سونھري راڻي.

انور علي شاھہ اظھر ڪملائي: ھي صاحب سنہ ١٩١٩ع ۾ ڳھوڙڪيءَ ۾ سيد اصغرعلي شاھہ جي گھر ڄاول ٿيو. ”سخن بينظير“ ”شان نزول“ ”دفتر غم“ ”رعد اظھر“ ”آواز عشق“ ”ذڪر و فڪر“ انور علي شاھہ جي شعرن جا مجموعا آھن.

فيض الله خان ”فيض بخشاپوري“: ھي شاعر سنہ ١٩٢٢ع ۾ مصري خان ڊومبڪي بلوچ جي گھر بخشاپور ڳوٺ ۾ ڄاول ٿيو. ”شعلہ عشق“ ”خمخانہ فيض“ ”گنجينہ فيض“ سندس شعرن جا مجموعا آھن.

سلطان علي ”وفائي“: ھي صاحب سنہ ١٩٢٢ع ۾ ٽنڊو الھيار ۾ رمضان علي خواجہ جي گھر ڄاول ٿيو. ”اولي الامر“ سندس شاعري تصنيف آھي.

محبوب ٻاڇل ”محبوب سروري“: ھي شاعر سنہ ١٩٢٢ع ۾ ھوسڙيءَ ۾ محمد صديق ٻروھر جي گھر ڄاول ٿيو. ”يار خاطر“ سندس شعرن جو مجموعو شايع ٿيو آھي.

شاھہ محمد صوفي: ھي صاحب حاجي الله بخش جتوئي جو فرزند آھي. زميندار ڪندي ادب جي تخليق جو شوق ٿيس. ’خمير عشق‘ ’صوفي عشق‘ ’عشق جي تلوار‘ ’ضياء العروض‘ سندس شاعرانيون تصنيفون آھن.

Gul Hayat Institute
© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com
Page # 573

پرسرام "نماڻو": شاعر پرسرام نماڻو سنه ١٩٢٢ع ۾ ڳوٺ
لعاري لاڙڪاڻي ضلع ۾ شري اڌيرڏني مل روھڙا جي گھر
ڄائو. سندس تخلص 'نماڻو' هو لهڙو ئي هـــي صاحب
نماڻو هو. سادگيءَ جي صورت ۽ حضور شرم هو ئڊ ۽
شري هوندراج دکايل ۽ شري پرسرام ضيا شعر و شاعريءَ
سندس سونهپ ڪئي. سنه ١٩٨٢ع ۾ هي هر دل عزيز شاعر
پرلوڪ پڌاريو. "ستار" "سرگم" "ناؤ هلائڻ وارا" سندس شعرن
جا مجموعا آهن. سندس شعر سليس ۽ فصيح آهي.
شاعر نماڻو مسڪينن مظلومن کي ستم جو شڪار ڏيندڙ ڏسي
حڪمرانن کي مخاطب ٿيندي چوي ٿو:

وقت آيو آهه، شاهوڪار، هاڻي ســـوچ ڪر،
آ سنڀي ڪيڏي غريبن مار، لهوئي ڪر نظر،
ڪين رهندي لمهڻي ظلمي ڪار هاڻي سراسر،
چو ته ٿيو ٻيدار آ مزدور، جو هو ابتر،
جلد ٿيندو خاتمو خود غرض ۽ مغرور جو،
ملڪ جي پيداش تي حق آ اول مزدور جو.

شاعر جو ترقي پسند نظريو مٿين مصراعن مان ظاهر آهي.
هاڻي صاحب جي شعر ۾ ڪيترائي نصيحت آميز نڪتا آهن:

دنيا ۾ پيار ۽ سڪ آ سچو سينگار انساني،
ڇڏي تعصب تفاوت تون نه ڪر تڪرار شيطاني،
دنيءَ کي دور ڪر دلبر ٻيائي ٻن ڏيڻ گھرجي،
ڇڏي ذي جنگ ۽ جهيڙو محبت سان هلڻ گھرجي.
غريبن جي ڪچي شيوا سدا رستا اهــي وٺجن،
ٺٺي ڌالو امر جن سان وڃــا ۽ وسي سي پڪجن.

ڪري پرسرام جي شعر مان ديش پڪتيءَ جي جهلڪ ملي ٿي:
نماڻا ملڪ پرٿهڙي ســان محبت ڪا نماڻو سندس،

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

وطن مهنجو وطن جو مان وطن لءِ سر سهائيندس.

نماڻي صاحب جي شعر ۾ رواني ۽ رس آهي:

نشو آ نيڻهن ۾ کهڙو، ٻڌي ٽس نيڻهن وارن کان،
ڇکي جن جن ڇڪي پيتي، اُنهن مخمور ٻارن کان.

جهوٽڊاس آهوجا: جيوٽڊاس آهوجا جي شعرن جو مجموعو 'قلن مت' شايع ٿيو آهي، جنهن ۾ روايتي شعر ۽ آهن ته پڻ ۾ آهن. شاعر عاشق ۽ معشوق جو گفتگو غزل ذريعي پيش ڪري ٿو:

چيم: ڇو دل ستايل ڪِي وري دلبر ستايو ٿا،
چيائين سهه سٽون سر تي، اگر عاشق سڏايو ٿا،
چيم: افسوس سهڻن مان، وفا جي ڪين بو آئي،
چيائين بو ۽ حسينن سان، اهڙي لئو جو لڳايو ٿا.

ڪنڌيالال "ڪان": ڪنڌيالال ڪان جو جنم ۱۹۲۰ع ۾ غريب آباد ۾ ٿيو. ماستري ڪندي هن صاحب خاص ٻارن لاءِ گيت لکيا آهن. سندس ٻال گيتن جا سنگرهه "روشن منار" ۽ "چترين شيواجي" شايع ٿيا آهن.

آزاد صوفي: آزاد صوفيءَ جو جنم سنه ۱۹۲۲ع ۾ گمبٽ ۾ ٿيو. هي صاحب لوڪ ڳائڪ هو. سندس گيتن جو مجموعو "نار ماڻا نار" شايع ٿيو آهي. سندس گيتن جو رڪارڊ پڻ ٺهيل آهي.

ماستر رانجهن: ماستر رانجهن جو جنم ڏڙهي ياسين ۾ سنه ۱۹۲۲ع ۾ ٿيو. هي لوڪ ٻولي ڳائڪ ته هو ئي گيتڪار به هو. سندس ڪيترن ئي گيتن جا رڪارڊ پڻ ٿيا آهن. سندس پڪتي ٻڙڪ گيتن جا سنگرهه 'رانجهن سان رهاڻيون' ۽ 'ڪوڪ' شايع ٿيا آهن. سندس گيتن ۾ موسيقي ۽ مٺاج آهي.

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

مبارڪ "شيخ اياز": جديد زنده سنڌي شاعرن ۾ ممتاز

۽ انقلابي شاعر مبارڪ شيخ اياز ٢٣ مارچ سنه ١٩٢٣ع ۾ شڪارپور ۾ غلام حسين شيخ جي گهر ڄاول هو. بي. اي. ايل. ايل. بي پاس ڪرڻ بعد وڪالت شروع ڪيائين. هن وقت سکر ۾ وڪالت ڪندو آهي. هي صاحب سنڌ يونيورسٽيءَ جو وائيس چانسيلر پڻ ٿي رهيو. اياز بنيادي طور شاعر آهي ليڪن هن صاحب سنڌي ڪهاڻيءَ ۾ به طبع آزمائي ڪئي آهي. هن صاحب شاهه لطيف جي رسالي جو اردوءَ ۾ ترجمو ڪيو آهي. "ڀؤنر ڀري آڪاس" "ڪلهي پاتم ڪينرو" "جل جل مشعل جل جل" "هي ڪيت اڪايل مورن جا" "رت آئي ڇاڙهن ڇپرن جي" "ڪي جو ٻيجل ٻوليو" "ڪپر ٿو ڪن ڪري" "وڄون وسڻ آيون" "عطائي آيو" "ڪف گلفروش" "هي ڪيت سڀهوريءَ سنڌوءَ جا" اياز صاحب جي شعر و شاعريءَ جا مجموعا آهن. هيئت جي لحاظ کان هن دوها، سورٺا، بيت ۽ وايون به لکيون آهن ته عروضي شاعري به ڇڏي آهي. آزاد نظم ۽ نثرين ڪوتا به ڇڏي آهي. مگر انهن کي هن صاحب سنڌي ماحول ۽ روايت ۾ رڱيو آهي.

ديش جي آزاديءَ جي لهرڪ جي دوران اياز صاحب ٻهڪجي قومي نغمن ذريعي سجاڳي آندي. شاعر قومي پروانن ۾ وڏيڪ جوش ۽ جولان ڦوڪيندي چوي ٿو:

او باغي او راڄ دروهي، ڀارت ۾ ٻلوي جا باني!
انقلاب! انقلاب!! ڳاءِ انقلاب ڳاءِ.

جٿ زمين آسمان،
جي ڪلي ٻٽي زبان،
ڪنڊ ڪنڊ، چونڪ چونڪ،
شهر شهر ڳوٺ ڳوٺ،

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com Page # 576

جيئن ڏئي آئي جواب اِنقلاب اِنقلاب!

اياز سنڌ جو روح آهي. ساڳيءَ سنڌ سان سندس الوٽ لاڳاپو آهي. ڪراچيءَ کي جڏهن سنڌ کان جدا ڪيو ويو، سنڌي ٻوليءَ جي جاءِ تي اردو لاڳو ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي وئي، ون يونٽ ٺهڻ بعد سنڌ سان جيڪا بي اِنصافي بهڊاد ڪيو ويو، ان خلاف هن باغيءَ شعر ذريعي ذهني ۽ سياسي سجاڳي آندي، انڪري کيس جيل جا در ڏسڻا پيا مگر هن ماڻهن ۾ همت نه هاري ۽ چيائين:

ڪاليءَ هيٺان ڪنڌ، ڀوءِ ۾ نعرا ٺيڪ نه آ ،
سنڌڙيءَ جو سو ڳنڌ، مرندا سين پر مڙندي .

......

مرندا سين نه مٽيءَ مان پڻ مهڪي، جڙندا ڪيئي جام ،
تو ان ٽوان متوالا اپندا هُتي تو ان جي هام .

شيخ اياز جو ساڳيءَ سنڌ سان ڪيترو نه سنڌهڻ آهي سو سندس شعر مان پڌري ظاهر آهي :

سنڌڙي لنهجو ساهه، جرڪيو مٺهجي جيءَ ۾ ،
سنڌڙي لنهجو ساهه، 'اياز' مري نه ٻيٺو آهي ماڻ.

اياز صاحب سنڌين جي شجاعت جو اظهار ڪندي سنڌي ماڻهن کي للڪار ڪندي چوي ٿو :

جي لون ڪانئر ڪڪر، سنڌي ماءُ نه ڄڻون ،
هيٺي همت نه هيريون، ڏاڍي ڪان نه ڏرون ،
ڪيٺي ٻهڙا ٻتون، لڳ اسانجا لوهه جا .

جي لون ڪانئر ڪڪ ۾ لمهنجو ڳهوٽ نه هئي،
مون نه ڏٺو منهن قيرٽون ڪوئي سنڌي اِي،
هن ڌرتيءَ جي ڌيءُ، ڪيئن چئيمدي جاڙا.

شاعر ظالم حڪمران کي مخاطب ٿيندي چوي ٿو :

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

آ مرڻو هرڪنهن ماڻهوءَ کي پر هيڏين نہ مرندا سين سانئي،
ڪا اڳ لڳائي ويندا سين، ڪو ٻارڻ ٻاري ويندا سين،
تون ڪر جو توکي ڪرڻو آ، هي دؤر نہ ائين گذرڻو آ،
ڪنهن وقت ڏهيسر مرڻو آ، ٻئو ٻاس گذاري ويندا سين.

اياز صاحب ٻهڪجي دؤر جي ترجماني ڪندي چوي ٿو:

ٻير ڪڙهون ۽ ڏاڏا ساڳيا،
نينگر لاءِ جمعاڻا ساڳيا،
ها هي ساڳيو ماڻهو آهي،
جڳ گذري ويا ٻدليو ناهي،
ٻيت اڪي جي پون نہ ڪائي،
انگ اڳهاڙا ٻار اهي ساڳيا!

شيخ اياز جي شعر مان سندس ترقي پسند خيالات جو عڪس ملي ٿو. هي صاحب ڪٽيو ڪلاڙو قوم ۽ مذهب جي ٺيڪيدارن ۽ پاکنڊين تي طنز ڪندي چوي ٿو:

هيءَ ڳاڙهي ڏاڙهي ملان جي،
هيءَ ڪاري چوٽي پانڌي جي،
مون لاءِ ٻنهي ۾ قير نہ آ،
ٻئي آڳ اجهائيل ٽانڊي جي،
سڀ ڌرم ڌرم جي ڌاوڪي ۾،
ڏا کوٽ پرڻ ڪاڻاڻڊي جي.

مان ڏوهي هان مان ڏوهي هان!
هي ڏوهہ نہ آ، هن ڌرتيءَ لي،
مون دل جي ديول جوڙي آ،
تو نفرت جي ديوار ڪڍئي،
مون اُن جي ٻاڙ اکوڙي آ.

Gul Hayat Institute
© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com
Page # 578

مون ڳاڻا گيت محبت جا،
مون واڳ وطن جي موڙي آ.

اياز صاحب انسانيت کي اهميت ڏني آهي:

عشق لهنڊو اياز آهه انسان سان.

اياز آشاوادي شاعر آهي:

نيٺ نه ڍهندو ڪوڙ سدائين جنهن کي ناهه ثبات،
نيٺ نه ڦٽندو سچ جو سورج نيٺ نه ڪٽندي رات.

اياز جي شعر ۾ موسيقي، ميناج ۽ رواني آهي:

لولـان واريان جنهن،
مهنجي منڙي سنڌ.

تون آن مهنجو چنڊ، نه آهيان لهنڊو آءٌ چڪور،
تون بادل جڏهن برسين مون تي، مان هان لهنڊو مور.

اياز جي مصراع مصراع مان حب الوطني جو هڳاءُ اچي ٿو:

سنڌو ديش جي ڌرتي توتي پهنجو سيس نمايان،
مٺي مائي لا بان.

ڪينجهر کان ڪارونجهر تائين، توکي چشمن چايان،
گيت به مون وت لهنجا ماڻا! بيت به لهنجا پائيان،
جي ءُجي ءُ جيجل! جي ءُجي ءُ جيجل توکي ڪيئن لنوايان،
سارا سڌ پـرواڏا لهنجا واڳـي ۾ ورنايـان،
لهنجي مٺي ءُ مهجه ملان جي، آءٌ امرتا پايان.

ايازصاحب جي دوهن ۾ نواڻ آهي. سنڌس دوها سنڌس ماحول جي ترجماني ڪن ٿا:

ماٺهو ءُ جي مدورتي ءُ بدلي، نمهن کان وچڙيو ماس،
ڪنهن جي من ۾ ميران، ڪنهن جـو ڪاليداس،
پت ڏٺي او پت ڏٺـي، او مهنجا پت ڏٺي،

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.
Gul Hayat Institute

www.drpathan.com

تنهنجو ڏيهه ڏڪاريل، جنهن ۾ ناهي قرب ڪٽي.
سدا نه رهندو ڪو به سڪندر ٿيندو نيٺ تباهه،
ايندا ويندا ڪيئي، وهندو رهندو درياهه شاهه.

...صاحب جي شعر ۾ مڙئي شاعرائيون خوبيون موجود آهن،
...ندس ڪلام ۾ سلاست آهي ته فصاحت به آهي. جدت ۽
...غت به آهي. نوان استعارا، نيون نج سنڌي تشبيهون،
...يون علامتون ۽ ورڇون استعمال ٿيل آهن. ٻولي به نج
...سنڌي ڪم آندل آهي، جاچ هوندي به ايراز عربي ۽ فارسي
...لفظن جو استعمال ڪين ڪيو آهي. سندس شعر مان سندس
...علي شخصيت ۽ خيالات جي پروڙ پوي ٿي.

نبي بخش "ندڪيف": هي صاحب سن ١٩٢٣ع ۾ ڳوٺ ...ڙداريءَ ۾ تولد ٿيو. سندس شعر ۾ سلاست ۽ رواني آهي. ...رائي عمر کي التجا ڪندي چوي ٿي:

الف اندر ۾ آس اڪير، جهانگين جا ڄم جيءَ ۾ جهير،
سوزن ساڙيو ساهه سرير، مارو ڏڙا اٿم ملڪ ملير.
آءٌ اڪيلي هت اسير، دردن لائي آهه ڏڙي،
لاهه عمر! تون قيد ڪڙي.

ڊاڪٽر ارجن "شاد": ڊاڪٽر ارجن شاد ترقي پسند شاعر ...ي. سندس جنم ١٧ ڊسمبر ١٩٢٤ع ۾ سکر ۾ شري گوالداس ...پرچنداڻيءَ جي گهر ٿيو. هي صاحب ڪوي ڪشنچند بيوس ...جي پرمپرا جو شاعر آهي. لاڙڪاڻي ۾ رهندي ڪوي بيوس، ...ڪوي هوندراج دکايل، پروفيسر رام پنجواڻي، شاعر هري دلگير ...ٻيو وفا جي صحبت ۾ گذاريندي شعر و شاعريءَ جي ميدان ...آيو. ورهاڱي بعد سرڪاري ملازم ٿي رهيو. ڪجهه سال بعد ...گوران خالصا ڪاليج ۽ پوءِ جئه هند ڪاليج امبئيءَ ۾ سنڌيءَ

Gul Hayat Institute

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

جو پروفيسر ٿي رهيو. 'سنڌي غزل' جي موضوع تي مقالو لکي يونيورسٽيءَ مان پي. ايڇ. ڊي ڪيائين. هن وقت هو عرصي کان بمبئي يونيورسٽيءَ جي سنڌي ڊپارٽمينٽ ۾ ريڊر ۽ پوسٽ گريجوئيٽ اسٽڊيز جو چيئرمين آهي ۽ فلم سينسر بورڊ جو به ميمبر آهي. هن صاحب ڪوي نيوس جي شعر و شاعريءَ بابت تنقيدي ڪتاب 'نيوس ۽ نئون دور' لکيو آهي. "آءُ ڪهڙو جو ڳائيندڙ"، "ڏاهيون ڏک ڏسن"، "تپسيا جون وشنيون" ۽ "اڻڄاتو ڀوڳ" شاد صاحب جي شعر و شاعريءَ جا مجموعه آهن. روسي ڪتاب جي ترجمي "وولگا جي ڪناري" لاءِ کيس سوويت لئنڊ نهرو انعام عطا ٿيو آهي. ڪونا جو ڪونا ۾ ترجمو ڪرڻ ڪٺن آهي مگر شاد صاحب روسي ڪوتائن جو ترجمو نثر ورتن ۾ ڪيو آهي. ساهتيه اڪادميءَ کيس "اڻڄاتو ڀوڳ" تصنيف تي ڏهه هزار روپيا انعام عطا ڪيو آهي.

شاد صاحب عوام جو شاعر آهي. هو عوام جا ڏک درد پنهنجي شعر ذريعي بيان ڪري ٿو:

آءُ ڪهڙين جو ڳائيندڙ، مان ڳايان ٿو جنتا جو راڳ،
جيڪي آهن چوندو وينديس، جنتا جا من سور سليندس،
جملي جملي کي وڃي مان، سونهري جان ڪين ڳوڙهيندس،
مرڪي دل ۾ جيون ڪو ڪنهن آهي منهنجو مقصد ماڳ.

شاعر صاحب آرٽ کي انسانيت ۾ ڏور ڪرڻ چاهي ٿو. ان ڪري سندس ساميواد جو نظريو ظاهر ظهور آهي:

هي ٻه انسان هو ٻه انسان هو سکيو جو هي ڏکيو،
آهه انسان ۾ جو سنڌو، متابون نا اسين.

شاعر سرمائيدارن کي لعنيهه ڪندي چوي ٿو:

سڀ جو سک جن هڙپ ڪيو آ،
تن هڙپن کـــان سک کي کسبو.

Gul Hayat Institute

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

شاعر پورهيتن کي پنهنجي حقن جي حاصلات لاءِ بيدار ڪندي چوي ٿو:

فرهاد ڪري مان نـ ـ وريو آهه نـ ـ ورندو،
پيچ زور سان ٻاڙن جي تون زندان کي پنهنجي.

شاد صاحب جي هيٺ ڏنل رباعي ۾ پڻ مصراعن ۾ عوام جي درد ۾ پيڙا جي احساس جي عڪاسي ۾ شاعر جي باغي فطرت جي نقاشي ٿي آهي:

سينئي ۾ عوام جي ٿا ڪورا ٻرن،
جر ساڻ سمدن ڪيڏنکي ۾ گولا پچن.
مدتن جي اندر ظلم سڙي خاڪ ٿئي،
جي صبر جو ٻيڪ لاهي جيئي 'شاد' ڪڍن.

......

سرڪار پنهنجي ساڻ بغاوت ٿـي ٻوهه، پر
جي ڏينهن رات ٻک ۾ اُڃي پاهه چا ڪجي.

شاد جي شعر ۾ حقيقت نگاري آهي:

روئيءَ جي لءِ ٿي پوي ڪيتري ڪرڻي محنت،
محنت کان فراغت نـ ـ ملي ڪا ساعت،
هر روز جي هوڪ پٽ کان جهري ٿو هڏ هڏ،
هڪ دل هئي اڄيل، نيڻهن جي جهوريس حسرت.

مزدور ظلم و ستم جو مدهن مقابلو ڪرڻ لاءِ پنهنجي حقن جي حاصلات لاءِ اسٽرائيڪ ڪن ٿـا. شاعر اُنهن جـ ـي اُمنگن ۽ احساس جي ترجماني ڪندي چوي ٿو:

اٿو گولن جو پونڊو ڪين مزدورن جـ ـي طاقت تي،
هماليه رشڪ ڪائيندو اسان جـ ـي استقامت تي.

لهميا جون روشنيون، ۾ شاعر شاد صاحب انترمکي نظر اچي ٿو، ان ۾ نئين چيتنا آهي.

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.
Gul Hayat Institute

www.drpathan.com Page # 582

”آزاد دونھون“ آزاد نظم شاد صاحب جي شاهڪار رچنا آهي جنھن ۾ هن، ملڪ جي ورهاڱي جي جذباتي ۽ جذبائي تصوير چٽي آهي. وطن جا ورهائجڻ سبب شاعر جي دل ۾ جا پيڙا ۽ درد پيدا احساس آهن اُنهن جي نئاشي ڪندي شاعر چوي ٿو:

نہ زمين لئي پختو آهيان
نہ هوا ۾ لٽڪيل
آهيان الائي آهيان ئي ڪو نہ
منھنجو وجود ڇا هي
نہ تصوف نہ ويدانت
ڪوئي ساٿ نہ ٿو ڏئي
تاريخ نہ جاڻ
پھرين هزارن سالن جي تبديلين جو
وڏي ۾ وڏو پنڪ
مونکي پٽايو آهي.
وقت جي گردش سان
الهاس جي راڪيٽ مان ڇوڙجي
اچي پيو آهيان الڳ الڳ پيٽن لئي.

پڙهو ”وطا“ جي لفظن ۾ طويل نظم ”اندو دونھون“ جنھن ۾ ڪٿڪ ڪاوڙ جون وصفون موجود آهن، سو سنڌي شاعريءَ کي شاد جي ڏين آهي، جنھن ۾ ورهاڱي جي مهاپاري ترنجبيءَ جا دل ڏاريندڙ پاڙ ۽ ويچار قلمبند ڪيا اٿس. ”اندو دونھون“ بلند خيالي ۽ جذباتي پيڙا جو ڪلاسڪ سنگم آهي ۽ ادبي دنيا ۾ هڪ ڪلاسيڪي حيثيت رکي ٿو.“

’اندو دونھون‘ ۾ شاعر شاد نيون علامتون ۽ استعارا استعمال

Gul Hayat Institute

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

ڪيا آهن. اها به مسدس شعر جي خاص خوبي آهي:

ڀلاري ۾ جي ڪليل ٿارن ۽ جوڪڙجي،
اليڪٽرڪ شاڪس ۽ وڪوڙجي ويو آهيان.

[؟]ر صاحب جي غزلن ۽ خيال جي بندش ۾ رواني آهي:

گل مثل زندگي ۾ جو به ڪيڏو نـ آ ڪمال،
ڪنڊن جي فڪر ۾ اُسي گذري بهـار آ،
پيتم شراب حسن جـا پيالا ڀري ڀـري،
منهنجي اکين جي اڄ اجا برقرار آ.

[؟]اد جي عاشقاڻي طبيعت جـي جهلڪ به مسدس شعر مـان
[؟]ملي ٿي:

دل ۾ آ منهنجي ”شاد“ حسين صورتن جـو ڍير،
مان ڪيئن چوان نـ منهنجو مقدر غريب آ.

......

اشارو ڪلمبن جو ”شاد“ اهڙو دل چڪيندڙ هو،
اسان جي راهه هيئن بر خار ته نـ گلزار چوڻي ها.

[؟]اڪٽر شاد علم عروض جو ماهر آهي لهٰذا ڪري مسدس شعر
[؟]زن بحر جي لحاظ کان پڪو پختو آهي. رديف قافيه سان به
[؟]ري ۾ ريت نباهيو اٿائين.

”ڏاهيون دڪ ڏسن“ ۾ شاد صاحب اهڙا چيـدر جي ڪهاڻي
[؟]ليه ناٽڪا جي روپ ۾ پيش ڪئي آهي.

پروفيسر رام شرما: پروفيسر رام شرما جو جنم سنه ١٩٢٤ع
[؟]شڪارپور ۾ شري ڪاليداس شرما جي گهر ٿيو. هي صاحب
[؟]روميا ڪاليج احمدآباد ۾ سنڌي جو پروفيسر ٿي رهيو. مسدس
[؟]ورڻن ۾ ايتن جو نمايان مجموعو ”لون اُجهو لون آسرو“ شايع
[؟]يو آهي، جنهن ۾ هن سالن جي سارا ڪئي آهي:

Gul Hayat Institute

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

لون اڀو، لون آسرو – لون ئي سنڌ لوه،
لهندڙ لڳن لوه – جي هيڪڙ ملين هڪ ٿين.

ديش جي موجوده حالتن جي عڪاسي ڪندي شرما صاحب چوي ٿو:

عصمت لٽجي، ڪسجن ڪونڌر،
ڏيهن ڏئي ٿين ڪم خوني،
سيندور مٽجي، سيند وڃي،
ڀر ملي نه موئي ڀا چوني!
واهه اڄوڪي آزادي! ڇرڙ ٻن ڪهڙي آبادي!

قلندربخش ”نثار بزمي“: هي شاعر سنه ١٩٢٤ع ۾ محمد حسن خان جوڻيجي جي گهر مرزاپور ۾ تولد ٿيو. ’سنڌڙي‘ ’تاجدارحرم‘ ’عشق نه ڇڏي ذات‘ سندس شعرن جا مجموعا آهن.

خواجه قلب علي ”ڏڪلو“: خواجه قلب علي سنه ١٩٢٤ع ۾ الهار ۾ تولد ٿيو. هن صاحب طرز شعر چيو آهي:

اي حيا مان زميندار آهيان، حڪومت هلائڻ جو حقدار آهيان،
سلامي ڀري مهذب سارو زمانو، تون مسڪين آهين
مان زردار آهيان،
ڀلي ڀيو جمعدار لوڪي ستائي، خبردار هڪ ڀي نه آنسو وهائي.

عبدالله محمد ٻگهل: عبدالله محمد ٻگهل سنه ١٩٢٤ع ۾ ڪيڙو ڳوٺ ۾ ڄائو ۽ پوءِ بدين ۾ اچي مقيم ٿيو. سندس لکيل خطبي مان ڪي مصراعون پيش آهن:

وڏايون سي واحد کي آهن اپار، ڏٺي ساري دنيا جو آهي رب ستار،
رسائي ٿو روزي سڀن کي سدا، هجي شاه وارو يا مفلس گدا.
هلين ناز نيلي سان ڌرتي ۾ متي، نه ڦاڙي تون سگهندين انهي ۾ ڪي ڪٽي!
اڙي جن اُچا محل آباد ڪيا، اجل هڪ اشاري سان برباد ڪيا!

Gul Hayat Institute

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

ايم ”ڪمل“ : شاعر مولچند ڀنڊارائي ”ڪمل“ جو جنم سنه ١٩٢٥ع ۾ شري منگهارام ڀنڊارائيءَ جي گهر ڪنڊياري سنڌ ۾ ٿيو. ريلوي ۾ نوڪري ڪندي هن صاحب سنڌي ادب جي خدمت به ڪئي آهي. ”ڪمل“ بنيادي طور شاعر آهي پر هن صاحب سنڌي ناٽڪ ۾ به طبع آزمائي ڪئي آهي. ”ميونسپل ڪائونسلر“ سندس هڪ فصل ناٽڪن جو مجموعو آهي. عالم اُستاد ۽ ممتاز شاعر ليکراج عزيزصاحب شعر وشاعري ۾ هن جي سونهپ ڪئي. سندس شعري تصنيفون ”جهرڪيءَ جي“ ”پڙاڏاءِ غزل“ (غزلن جا مجموعا) ”نيڻ جاڳـــ“ (نظـــم) ”ڳرنڊڙ ٻرف جا نقش“ (ٽئين ڪوتا سنگره) ”روشن راهــون ڏانڌلا ماڳ“ شايع ٿيون آهن.

ڀارت سرڪار جي تعليمي وڀاڳ طرفان کيس ”روشن راهون ڏانڌلا ماڳ“ لاءِ اڍائي هزار روپيا انعام عطا ٿيو آهي.

ايم ڪمل جديد سنڌي غزل گو شاعرن ۾ اهميت جو حامل آهي. سندس غزلن ۾ شستگي ۽ پختگي آهي، جن ذريعي هي صاحب پنهنجن احساسن، تجربن ۽ آزمودن جي پوري پوري عڪاسي ڪري ٿو:

محبت منجهي وڃي آهي دليون ڪنجهي وڃون آهن،
اُميدون دوستن مان اڄ ڪٽيون گهٽجي وڃون آهن.
اسان جي خوش خياليءَ جون ڪئين ناياب تصويرون،
حقيقت جي اُٿاريل لت ۾ ڦي لتجي وڃون آهـــن.
ڪڏهن لڙڪ هارڻ ڪڏهن غـــم گذر جو،
ڪمل پنهنجي ڏينهن ٿان سڀ اُتي لهي ويا.

دنيوي لاهين چاڙهين جي جائزي هيٺ، جيون جا تلخ تجربات ۽ تاثرات پيش ڪندي چوي ٿو:

ڇگو ٿيو دل اسين گردش جي گهيري ۾ اچي وياسون،

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

خبر پئجي وڃي ٿي ڪهڙا ھئا پنهنجا ۽ ٻيگانا.

ڪمل صاحب حقيقت پرست آهي. هو عالمن ۽ سائنسدانن تي طنز ڪندي چوي ٿو:

ڇڏي هن چنڊ جون ڳالهيون ڪڏهن ٻيو ڪجهه جو سوچيندا،
الائي هوش ۾ ڏاهپ جا ديوانا ڪڏهن ايندا.

فقط وڳيان وٽ آ ڳجهه خوشيءَ جو،
الا! پهتو ڪٿي عقل آدميءَ جو!

اڄ ڪلهه جي حالتن ۾ جيئڻ ڪيڏو نه دشوار ٿي پيو آهي. ڪمل صاحب اهڙو اظهار ڪندي هيئنڊن نئين ٿي ٻهڪي ٿو:

زندگيءَ سان نباهڻو آهي،
ماس شيشن پڦائڻو آهي.

شاعر پنهنجي محبوب کي ور ور منٿ نمونئن ڏوراپا ڏنا آهن:

* ڏارين سان ڪلا ٿون ٻنهجن جون،
پاڻ ئي جڳ ڪلا ڪئڻو آهي.

* خوشيءَ جا رنگ ڪاري ڇڏيندي آ،
اها ”نه“ نهجي ماري ڇڏي آ.

ڪمل صاحب جي غزلن ۾ زندگيءَ جون چيلهيءَ سچايون ملن ٿيون، جنهن ۾ ڏور ماڻڻ اڄ اسين سڀ لنگهي رهيا آهيون. شاعر اُن جي پوري پوري نقاشي ڪئي آهي:

* هاءِ هي جيوت جون گهڙيون ۽ ارمان جا هي ماڻا،
ڪيسين سهندو ساهه سچڙو، ڪمزور ڪلهاءِ ڳورا ٻار.

* ڪنهن مشن جان ٿي زندگاني آ،
هيءَ نئين ٻڳ جي مهرباني آ.

* هر صبح ٿي اڃئي نئين سر شام جي ڳڻتي،
هر شام اُڪل جيءَ کي ڏنو فڪر سحر جو.

* هر موڙ تي انتظار، اُميدن جا لٽيرا،

Gul Hayat Institute
© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

اينئا ها ڪسرط لاءِ صف ۽ جوش سڌر جو.
ياڻ پهنجو مانسڪ چيڊ ڪندي چوي ٿو:
همت ٽنگ ۽ جي ڏڪڻو نه دل دريا ڏناڻون،
ڪو داد ڪري، مون سان وڏو ظالم ٿيو آ.
ڪمل صاحب جي غزل ۾ جديد علامتون نه ٿيون ڏسڻ ۾ ايندا استعارا استعمال ٿيل آهن، جن سان گڏوگڏ سدس ڪلام
نيٺ سنڌي محاوره ڪم ملن ٿا.

بشير موريائي: بشير موريائي تعليم يافته اديب آهي.
سدس شعرن جو مجموعو "اصنام خيالي" شايع ٿيو آهي.
بشير صاحب جي عاشقاڻي طبيعت جو عڪس سدس شعر مان
ملي ٿو:

انظر نظر سان ملي دل ٿان اختيار و يو،
اوهان جي بزم مان بي اختيار آيا سين.

هي صاحب سونهن جو شيدائي آهي، سدس شعر مان جماليائي
حسيات جي تصوير نمايان آهي:

مون ڪي نه جهان حسن جو پرتو نظر آيو،
جنهن وقت ۾ هو حسن سراپا نظر آيو.

هن صاحب کي ترقي پسند شاعرن جي صف ۾ شمار ڪري
سگهجي ٿو. جيئن نه سدس اُي شعرن مان اخلاق ظاهر آهي:

* هي ظلم ڪيستائين ستم ڪيستائين هاءِ،
مظلوم جي وڃي نه سگهي بزدلي اچا.
* خدارا ڪوئي متائي پرانا رسم و رواج،
تصورات جي دنيا اُداس ۽ ويران.

شام هڪ بيڪاري جي پراڻي پيش ڪندي چوي ٿو:
دنيا جي ظلم ڪان منهنجو من آ داڻوان دول،
مان آهيان بيڪار منهنجو جيون آ ڪشڪول.

Gul Hayat Institute
© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

۽ حوالي کي اڳهو هيٺين مخاطب ٿيو آهي :
عمر جي ٽوڪري ۾ سدا ڪان رهندو آ ٻهڙاو لڏهڻجو شباب،
ڇڏ اي ناڪي حسيو ! منتظر ٿو لڳ آ راهه - انقلاب !

فراق ٿٽوي

فراق ٿٽوي : فراق ٿٽوي قريشي خاندان مان آهي.
سدس ڪلام جو مجموعو ”ديوان فراق“ شايع ٿيو آهي. صاحب زندگيءَ جي هر پهلوءَ تي قلم آزمايو آهي. جنهن جا نمونا مسدس خيالات سدس شعر مان نمايان آهن :

وڏيرا شاهي ختم ٿيندي، ختم ٿيندي جاگيرداري،
اڄ سڀڪو ٿو چوي مرده باد سرمائيداري،
• قوم کي هوشيار ڪرڻ وارا ٿوهانکي هوشياري مبارڪ.

فراق ٿٽوي صاحب جا فيلسوفاڻا خيال ۽ سدس شعر ۾ ملن ٿا :

• پيغام هي ڏني ٿو جڏهن صبح اُڀري ٿو،
خيالي جي ذهن مان هڪ ڏينهن گذري ٿو.
• ڏينهن چار زندگيءَ جا ناهين ٿو ڪوت ڪهڙو !
سامان ڪرڻ سفر جو سڀيو تون ڪر هلڻ جو.

حب الوطنيءَ جي جهلڪ ۽ سدس شعر مان ملي ٿي :

اي پاسبان وطن ! تون وڏاءِ شان وطن،
وڏائي آبرو عزت وڏاءِ آن وطن،
وطن جو نام جهان ۾ اُٿي ڪريو روشن،
سدائين ويچهندو وڏندو رهي اِهو گلشن.

محمدعلي داڤود پوٽو

محمدعلي داڤود پوٽو ”عمان“ : محمدعلي داڤود پوٽو
ڳوٺ صديءَ ۾ داڤوءَ ۾ تولد ٿيو. سدس تخلص عمان آهي.
تعليمي ليافت ايم اي، بي ٽي اٿس. تعليم کاتي ۾ آفيسر
مقرر ٿيو. هن نثر ۽ نظم ۾ قلم آزمائي ڪئي آهي. ”هيڪار“
۽ ”مولين مت“ سدس شعر ۽ شاعري جون تصنيفون آهن.

Gul Hayat Institute
© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

"مولود معطر" ۾ هن صاحب شاهه لطف الله قادري جي طرز تي
مولودن جي سٽن ۾ مسدس لکيا آهن. هي شاعر ڪمال جاهي
محمد جي اولاد مان شاهه صاحب کان متاثر اثر اچي ٿيو.
مسدس شعر ۾ شبداولي ۽ ٺهڻ ڪري شاهه صاحب جي ٿي آهي
اثري اوائلي اثر اڳي آهي! "سر سهڻي" ۾ چيل آهي:

دهشت دم دريا جي، مڙو ڏر ڌمدو ڏهڪار،
ڪاري رات ڪن ونڌا مهو سير ڪري سٽڪار،
مهر جي ميار، آئي مڙن متانهين پانڌيان.

مسدس لکي ۾ شاهه جي شبداولي استعمال ڪئي آهي، جنهن
ڪري ڪلام ۾ اوائلي نظر ڪلام ٿي اچي!
ماڙي عمر جي ڌڪ ۾ پانڌي سنگهارن کي ورهي ساري:

قاڙو لعس ڪوٽ ۾ وطن ويهان ڪيئن،
سب سونهان سهڻي سانوڻ سنڌي ميهون،
شاهه پڻا مهوجو لهين ڏو ساري سنگهارن کي.

شاهه لطيف جيان مسدس لکيل ۾ سوز فراق آهي.

الله بچايو جوڻيجو: الله بچايو جوڻيجو ڳوٺ ربي ۾ سنه
١٩٢٥ع ۾ ڄائو. مسدس لکيل ۾ سڪ ۽ سوز آهي:

ڏيهي ليا ڏور، مهڙا پرديسي پيارا،
آب اکين مان نمي، نيڻ وهن نارا،
لڏي ويا لوڪ مان، مهڙا محب موچارا،
هاء قسمت! همت هٽان، ڏسيو اڳڻ اوتارا،
جوڻيجو چئي جانب مهڙا جيء جا جيارا،
سڄڻ سوڀارا، سانگ چڙهي ويا سڄڻ ڪي.

محمد شفيع "انور هالائي": هي صاحب سنه ١٩٢٥ع ۾
هالا ۾ احمدخان انڙو جي گهر تولد ٿيو. "نرچن شال نهوار"
مسدس شعر جو مجموعو آهي.

:

Gul Hayat Institute
© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

Page # 590

گورڌن ڏاڏاڻي: گورڌن ڏاڏاڻيءَ جو جنم سنه ۱۹۲۵ع ۾ سدوجا ڳوٺ ۾ رامچند ڏاڏاڻيءَ جي گھر ٿيو. حڪمت سان گڏو گڏ شاعريءَ جو شوق اٿس. سندس شعرن جو مجموعو "چمن جو بهار آئي" شايع ٿيو آهي. شاعر سرمائيدارن تي طنز ڪندي چوي ٿو:

چوسي رت غريبن جو منگهڻ شاهه ٿين،
جڏهن وڏي ڪن پلٽڪ نئين ڳهڻو چمڪن،
ڪانڌي نهرو فند ۾ ناٽو خوب ڏين،
ويڙا خلق کهن سرڪار ٻڌي چپ ۾.

شاعر وڪيلن سان مخاطب ٿيندي آلوچناتمڪ نوع ۾ چوي ٿو:

چور ڇڏائين ساڌ ٻڌائين، وڪيل تنهنجي ڪار،
ڪوڙ کي سچ بڻائي ڏين ٻئي جي مار،
حريف ۽ شريف ٻنهي تنهنجا تعبيدار،
وڌائين پيو تڪرار عقل جي اٽڪل سان.

قيمت "ڪمل": قيمت "ڪمل" جو جنم سنه ۱۹۲۶ع ۾ لاڙڪاڻي ۾ شري گوپالداس ريجهواڻيءَ جي گھر ٿيو. هن سائين ڪشنچند بيوس ۽ هري دلگير مان شعر لکڻ جي پريرڻا پرابت ڪئي. سندس گيت ۽ غزل جدا جدا رسالن ۾ ڇپجي شايع ٿيا آهن.

Gul Hayat Institute

صالح علي شاهه: صالح علي شاهه سنه ۱۹۲۶ع ۾ سلطان علي شاهه جيلانيءَ جي گھر تولد ٿيو. شاعر سالڪ ڪري صلح ڏيندي چوي ٿو:

الف نون اور عشق سان اي ڏ ٿي بيڪار ميان!
تي تنهنجي تن ۾ تڪي وڃي ٿي تار ميان،
هنجون سدائين هار ميان، ٿي صالح علي سڪ ۾.

محمد بچل ملاح: محمد بچل ملاح ميراڪر هو. هي سنه ۱۹۲۶ع ۾ مٽيار ٻلدي جي ڳوٺ ۾ تولد ٿيو. هن صاحب غزل ۽

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com Page # 591

مولود ڇپيا آهن. شاعر مديني شريف جي ديدار لاءِ منتظر آهي.
الله ۾ سندس پورو عقيدو آهي :

الف اُميدون لک الله ۾، پيو ڏي مرشد محمد شاهه ۾،
رهبر حضرت ٿيندو راهه ۾ پروسو ڪوئي ناهي ساهه ۾.
سڪندو صاحب منهنجو سوال،
ڏسان مديني جون ماڙيون شال.

احمدخان "گلزار" : گلزار صاحب سنه ١٩٢٧ع ۾ ننڍي ۾ حامد خان پليجي جي گهر تولد ٿيو. "پونڊون پهار جون" سندس شعرن جو مجموعو شايع ٿيو آهي.

علي محمد "خالدي" : هي صاحب سنه ١٩٢٨ع ۾ ننڍي ۾ نهال خان لاشاريءَ جي گهر تولد ٿيو. هن نثر توڙي نظم ۾ طبع آزمائي ڪئي آهي. سندس شعري تصنيفون آهن " ڪليات خالدي" ۽ "نسيم سحر".

مجذوب "لاشاري" : هي شاعر محمودخان لاشاريءَ جو فرزند هو. "گلزار مجذوب" "گفتار" "انڪار مجذوب" سندس ڪلام جا مجموعا آهن.

عزيز الله "مجروح" : هي شاعر سنه ١٩٢٨ع ۾ تولد ٿيو. "ديوان مجروح" "داستان مجروح" "افڪار مجروح" سندس شعر و شاعريءَ جا مجموعا آهن.

محمد صالح "مسرور ڪهڙي" : هي صاحب ١٩٢٨ع ۾ عبدالرحمان جي گهر ڪراچيءَ ۾ تولد ٿيو. سندس شعري تصنيف "جلوه يار" شايع ٿيل آهي.

ايشور 'آنچل' : شاعر ايشور "آنچل" جو جنم سنه ١٩٢٨ع ۾ شري نارائڻداس شرما جي گهر ٿيو. هن وقت هي صاحب دهلي ۾ نوڪري ڪندو آهي. سندس شعرن جا مجموعا "گيت

Gul Hayat Institute
© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com Page # 592

پيو گهڙي" "خاڪ اب" "ساڻيهَ جا پاڇولا" شايع ٿيل آهن. پاڪ سرڪار جي تعليم کاتي طرفان سنڌس ڪاوڙ، سنگره "ساڻيهَ جا پاڇولا" تي ٽي هزار روپيا انعام عطا ٿيل آهي.

آنچل صاحب جي شعر مان سنڌس ملڪي محبت جي جهلڪ ملي ٿي:

وسائي نور جي ٻارش زمين تي آئي آزادي،
هٽائي جهل جا پردا رکون روشن مڪان پنهنجو،
ڪڏهن گوتم ڪڏهن گانڌي، ڪڏهن ٽئگور جي ٻستي،
هي پوءِ آهي يا آهي ڪو ڌرمي آستان پنهنجو.

سچو شاعر سرجن ڪري ڄاڻي نه وناش. انڪري شاعر آنچل جنگ جو ورود ڪندي چوي ٿو:

ابتدا جنگ جي مشرق مان يا مغرب مان ٿئي،
ساري دنيا لاءِ خطرناڪ سـا ثابت ٿيندي،
آه! انسان جـي محنت سـان ٺاهيل دنيا،
هڪڙي ڪن ۾ سڙي ٻاهه جو بک ٿي ويندي.

شاعر عوام جي احساس جي عڪاسي ڪندي چوي ٿو:

ڏکن ڏني ۽ پنل درد ۾ آ هرڪا دل،
خوشيءَ جا گيت ٻڌائيندم ڪيئن ڳايان مان،
جلي رهيو آ جڏهن سڀ جي زيست جو دامن،
اڪيلو پنهنجي ٿي دامن ڪي ڪيئن بچايان مان.

آنچل صاحب جي شعر ۾ حقيقت نگاري آهي:

محنت آ، پسينو آ، اجورو ناهي،
جي آ ته، اڌورو آ، سمورو ناهي،
پورن جيان صبح شام ڳهون ٿا پوءِ پي،
جو پيٽ ڀري ڪائجي پورو ناهي.

هن صاحب عروضي شاعري ۾ چٽي آهي ته سانيٽ ۽ ترائيل

Gul Hayat Institute
© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

۾ لکيا آهن ۽ نثمين ڪونا ۾ ٻه قلم آزمايو آهي.

لڪمي چند ''پريم'': لڪمي چند ''پريم'' جو جنم سنه ١٩٢٨ع ۾ ڍڙهي ياسين ۾ شري خوشيرام ڏوڏيجا جي گهر ٿيو. هي صاحب حڪمت ڪندي شعر و شاعري جي ميدان ۾ پڻ طبع آزمائي ڪري رهيو آهي. هن شريمد ڀڳوت گيتا جو سنڌي ڪونا ۾ ترجمو ڪيو آهي. ''پريم پشپانجلي'' ''شمع پاريندي شب'' ''خمار'' ''اکڙين جي آلاپ'' سندس شعرن جا مجموعا آهن.

موجوده لوڪشاهيءَ جي حاڪمن لاءِ طنز ڪندي شاعر چوي ٿو:

نظام جڏهن ۾ خودي آ ـ نظام ڪيئن چئجي؟
جمهوريت جو ڀلا اب قيام ڪيئن چئجي؟
عوام جي ٿي جو جذبات سان ڪري رانديون،
انهيءَ کي فخر سان محب عوام ڪيئن چئجي؟

پريم جي گيتن ۾ دل جي گهرائي ۽ موسيقي آهي:

کهڙي پرديسين جي پريت!

ڪڏهن ملڻ جي گهڙي جي آئي، وڃان وڃان جي ڪيائون واڻي،
هيڪل هيڏيءَ دنيا ۾ ڪيئن وقت اٿئي و پتيمت؟

ساحر لڌيانويءَ جيان شاعر پريم تاج محل لاءِ شعر لکندي شاهه جهان کان وڌيڪ اهميت انهن مزدورن کي ڏني آهي جن رت پسينو هڪ ڪري تاجمحل اڏيو. شاعر مزدور جي زبانيءَ ۾ چوي ٿو:

مون ٿي هر سر کي ۽ پٿر کي چمڪايو،
سنگمرمر جي شعاعن کان آ سج شرمايو،
منهنجي ڪيڏن ٿي رفيقن کي آ هن ماريو،
پر نه لوازمات ۾ ڪو نانءُ انهن جو آيو،
منهنجي ٿي جهد جفا جو اهو جنسار آهي،

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.
Gul Hayat Institute

www.drpathan.com

مونجهي ئي کون ٻسيڻي -جو هي اظهار آهي،
لون ئي چڙهه داد محبت کي يا محبت کي ڏجي.
"پريم" غرامت جي مجسم کي يا دولت کي ڏجي.

عزيز الله مجروح: هي شاعر سنه ۱۹۲۸ع ۾ ڄائو هيو. "ديوان مجروح" "داستان مجروح" "افڪار مجروح" سدس غزلن ۽ شعرن جا مجموعا شايع ٿيا آهن. هن صاحب روايتي شاعري ڇڏي آهي. شاعر محبوب کي چنڊ کان وڌيڪ اهميت ڏيندي چوي ٿو:

ڪيئن داغدار سان ڏيان تشبيهه يار کي،
محبوب جي مثال نه هرگز قمر ڪيان.

مجروح صاحب جي شعر مان مجازي عشق جو عڪس ملي ٿو:

وسرن ٿا ڪين ڪاڪل خمدار يار جا،
زلفن جا ناڳ سينڍي ٿي هموار ٿي پيا.
لب خشڪ زبان خشڪ، دهن خشڪ ڳلو خشڪ،
ايمار کي وصل جي شربت جي ضرورت!

بولچند "آشا درگاپوري": بولچند "آشا درگاپوري" جو جنم سنه ۱۹۲۸ع ۾ ٽنڊو محمد خان ۾ ليونداس نارواڻي جي گهر ٿيو. سدس شعرن جو مجموعو "ابر ڊيو آڪاش" شايع ٿيو آهي. شاعر اڳوانن تي طنز ڪندي چوي ٿو:

اسان ڪين ڄاڻو نه رهبر ئي رهزن،
لٽي ڪاروان کي لٽيندا هئا.

شاعر آشا درگاپوري ٻهڪجي آزمودن ۽ ارمانن جي عڪاسي ڪندي چوي ٿو

هي هوائون حرص جون ۽ هي اميدن جا ليڙا،
نيڻهن نظرن جا نظارا ڪيڏا ڏنا اسانکي،

Gul Hayat Institute
© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

نظر جي قرب سان ڦري ويا نظارا،
رقيبن جيان ٿــا هلن ڦــرب وارا.

شاعر جو آشاوادي درشٽيڪوڻ سندس ڪوتا مان ظاهر آهي:

عاجزيءَ جو آ انڌارو چوطرف پر،
ٿو ڏڪان وشواس ٿيندو هڪ اُجالو.

ديش جي سياسي ۽ سماجڪ حالتن جــو جائــزو وٺندي شاعر علامتن ذريعي طنز ڪري ٿو:

هـــاءِ نڌرورن ناڳن ڪيڙو منڙو ملڪ تباهه،
پڙهڻا چڱي پڙهڻن کي کائين، ڪهڙو هــن ڪنيا،
جهنگل جهنگل آڏڪ لڳي ٿيو گلشن گلشن گهاءِ!
هي جهڳڙا هي رڳڙا ۽ هـــي فرقيوار فساد،
ملڪ ڪندا برباد- اوسائين، ملڪ ڪندا برباد،
جن کي موهه نه هن مٽيءَ سان، تن کي ڪهڙو لاڳاءُ.

شاعر جي ملڪي محبت به مٿين مصراعن مان ظاهر آهي.

گووردن 'پارتي': گووردن پارتيءَ جو جنم سنه ١٩٢٩ع ۾ دادو ضلع جي آراضي ڳوٺ ۾ شري آسومل محبوباڻي جي گهر ٿيو. ديش جي ورهاڱي بعد اجمير ۾ رهڻ ۾ ملازم ٿي رهيو. هي صاحب شاعر به آهي ته ڳائڪ به آهي. اداڪار به آهي ته هدايتڪار پڻ آهي. هـــن سنڌي ۽ هندي ڀاشا ۾ ساهتيه سرجن ڪيو آهي. پارتي صاحب بنيادي طور شاعر آهي پر هن صاحب ڪهاڻيون ۽ ناٽڪ به لکيا آهن. سنڌي فلمن ۾ سندس گيتن جي گونجار آهي. هي صاحب سنڌيءَ ۾ گيتڪار طور وڌيڪ اهميت رکي ٿو. "لاڏيون" ٻال گيتن ۽ "ننڍين ٻستي" ٻال ڪهاڻين تي ڀارت سرڪار جي تعليمي وڀاڳ، کيس انعام عطا ڪيا آهن. "گل ۽ مڪڙيون" "آڻا ميٺهن مليو" "اُڏر پکي

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

البيلا“ ”آءٌ ڪنن ۾ ڪاهي“ سنڌس شعرن ۽ گيتن جا مجموعا شايع ٿيا آهن. سنڌس ٽئين ڪولائن جو مجموعو ”لهرائي ۽ ڪوڙئو دو نهون“ ڇپجي شايع ٿيو آهي. سنڌس مذاقي گيتن جا مجموعا ”ڀيڪي هلي وڃڻدي سانءَ“ ”ڪاٺو ۽ اگهاڙو“ ”اکڙن جا اگوان“ ”لاٽري لکن جي“ لاڏن جو سنگره ”سون جهڙي مچلي“ ۽ شايع ٿيا آهن. پارٽي صاحب جي شعرن مان سنڌس آشاوادي ۽ ترقي پسند نظريو ظاهر آهي:

. ٿا ٽڙن مهڪن چوڻ لـــي انقلابي گيت،
گيت پڙندي جاڳندا مهڪندا ستاڀل ميت،
نيت ٽن جي هار ٿيندي، مڪتن جي جيت،
او ٽئين يڳ کي ڏيان، هن گيت جي سوغات،
آه بس ٻوڻ پساهن لـــي انڌيـــري رات.

پارٽي صاحب جي گيتن ۾ جماليائي پهلو آهي ۽ ان سان گڏ سوز و درد آهي. سنڌس گيت سنڌس احساس جي حقيقي ترجماني ڪن ٿا:

اکي ميندي رڱيا هٿڙا، نه سنڌر سينڌ سينگاري
جوان دل جي ۽ ڪنواري آرزو رهجي وئي ڪنواري،
ڏٺي مون ڪين ڪا ڏولي، ٻڌي مون ڪين شهنائي،
وري مونکي مليـــا آنسون، اداسائي ۽ اڪيلائي.

شري گووردن پارٽيءَ جي گيتن ۾ ورهه ويدنا آهي:
بادل وانگر پلڪان ڀيٽي، گوليم ٻر اـــن ڪيٽي،
توان منهنجو ڪوه، نه ساجن! هاءِ ڇڏي ويا ساٿ سپيٽي،
راليان ڏيهان بادل ٻٽجي مـــون نيڻن نير وهايو،
پارٽي صاحب جي گيتن ۾ نـــوان ٻمب ۽ ٻرليڪ آهن. شاعر ٻرڪرتيءَ جـــي درشين سان پنهنجي احساس جـــو تادالميه ڏيکاريندي پنهنجي ورڪاوستا جي عڪاسي ڪئي آهي:

Gul Hayat Institute
© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

Page # 597

ڪلهه نرموهي چنڊ نہ آيو، رات ورهہ جا اڙڪ وهايا،
چانڊوڪي جل ٿل ۽ امبر لي، تاريڪيءَ جي غم جي ڇايا،

......

رات نہ صبح سان ملڻي آهي، شام صبح لاءِ ئي واجهائي،
چنڊ چوڏهين جي پوري سان، پريت لڳائي ئي پڇتائي،
چاهيون جن کــي کين ملن سي دنيا جــو دستور.

ٻارليءَ جي گيتن ۾ موسيقي ۽ مينماج آهي، رس ۽ رواني آهي، سندس لفظ چونڊ نرالي ڪري رهيا آهن. فصاحت ۽ سلاست ۾ سندس شعر جي خاص خوبي آهي. ٻارلي صاحب جي معصوميت ۽ نفيس طبع جي جهلڪ سندس شعر مان ملي ٿي:

ڪير ڀريا هيءَ هٽڙا، نير ڀريا هيءَ نيڻ،
شيشي جهڙي دل ڪٿان سهندي پٿر جهڙا وڻ،

ٻارلي صاحب جي دل ۾ ديش ڀڳتي بہ ڪوٽ ڪوٽ ڀريل آهي. شاعر، ڀارتي جوانن کي آزاديءَ جي سرڪشا لاءِ سچيت ڪندي پنهنجي راشٽري ڀڳتيءَ جو اظهار ڪري ٿو:

اسانجا کيت، اسانجا باغ، اسانجا جبل ٽڪر، ميدان،
اسانکي آهن ساهہ سمان، اسان جا رڻ ۽ ريگستان.
اسانکي جنهن ڌرتيءَ ســان پيار،
اُنهيءَ تان جان نہ ڪبي نثار،
جوانو هوشيار! جوانو هوشيار!

”اُٿر پکي البيلا“ شاعر ٻارليءَ جي ڀڳتي گيتن جــو ڏڪو هي، جنهن مان سندس آستڪتا جو عڪس ملي ٿو. اُڏيرو لعل، ڀڳوان رام، ڀڳوان ڪرشن ۽ ٻين ديوتائن جي اُستتيءَ ۾ شاعر پنهنجي شرڌا جو اظهار ڪيو آهي.

ٻارلي صاحب نئين ڪوتا ۾ بـــہ طبع آزمائي ڪئي آهي، جنهن ۾ نوان پرتيڪ ۽ نوان ڀاب آهـــن. انهن ڪوتائن ۾ ٻڻ

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com Page # 598

حقيقتنگاري آهي. پيش آهن سندس نئين ڪوتا ”اڄوڪي ڏور جو دستور“ جون ڪي مصراعون:

راڪاس رشوت خور آفيسر هئي،
سڀ جي سي - اي - آءِ - ماخفي جاچ ۾،
ڪيس سگهه سو ڏو جهليو.
۽ ڏينهن جي سرڪار جهت هن کي ڪيو ڊسمس.

ڪمل ڪمولرامائي ”پياسي“: ڪمل پياسيءَ جو جنم سنه ١٩٢٩ع ۾ جيڪب آباد سنڌ ۾ ٿيو. هن وقت هو اديب گجرات ۾ اسسٽنٽ ڊائريڪٽر آف فشريز آهي. نثر سان گڏ هن صاحب نظم ۾ قلم آزمائي ڪئي آهي. سندس گيتن ۾ رس ۽ رواني آهي. شاعر پنهنجي من جي عڪاسي ڪندي چوي ٿو:

رهجي ويندي آس اڌوري،
منهنجي پياس نه ٿيندي پوري،
من منهنجو چڱ آ ڪيئن ٿو،
ٿيا ڏينهن ۾ پل پل پورو.

ڪمل جي ڪلپنا سندس گيتن مان نمايان آهي:

شايد منهنجا سور سڄاڻي،
چنڊ سمهي پيو چادر تاڻي،
اونده چوڌر - آءُ اڪيلي،
روئندي روئندي رات وهاڻي.

شاعر ڪوڙ تي طنز ڪندي چوي ٿو:

ڪوڙ ۾ ڪيڏو آهه مٺاس،
ڪوڙ اڳيان سچ آهه اداس.

علي محمد ”رنگريز“: علي محمد رنگريز سنه ١٩٢٩ع ۾ ڳوٺ ڪيٽي ۾ اولاد ٿيو ۽ پوءِ ننڍي شهر ۾ اچي رهيو. ڪوڙن

Gul Hayat Institute
© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

رنگ جو ڪم ڪندو هو. مسدس غزل جا ڪي اهڃاڻ به آهن جن مان مسدس مجازي عشق جي جهلڪ ملي ٿي. شاعر طبيب کي مخاطب ٿيندي چوي ٿو:

لب طبع جو تو نه ڄاتو، اسوء طبيبا ٿي هاري،
برهه جي بيمار لاءِ، پورا م ايهه شيشا هاري،
جنهن جگهه تان چوٽ آئي، درد تنهن درسن سواءِ،
ڪو نه گهٽندو ڪو ڪڏهن، بيٺو ٻڪيءَ ڪان اِمتاري،
دل دنبورن ٿي نه رنجهي، رات ان ”رنگريز“ جي،
جي ملي دلدار منهنجو، غم ٽلي هڪدم ٽري.

مرزا سلطان حيدر بيگ: هي صاحب سنه ١٩٢٩ع ۾ مرزا علي محمد بيگ جي گهر ٽنڊو آغا ۾ تولد ٿيو. ’ديوان سلطان‘ مسدس شعري تصنيف آهي.

محمد يوسف ”معمور يوسفاڻي“: هي صاحب سنه ١٩٢٢ع ۾ حاجي يوسف ٻاليءَ جي گهر ڳوٺ ڏاهه ضلعي نوابشاهه ۾ تولد ٿيو. ”مهراڻ جا موڙ“ مسدس شعرن جو مجموعو آهي.

نياز همايوني: نياز همايوني جو اصلي نالو مشتاق احمد آهي. سنه ١٩٣٠ع ۾ ڳوٺ همايون ۾ تولد ٿيو. هن صاحب شعر ۾ طبع آزمائي ڪئي آهي. شاعر جو بيباڪ نظريو مسدس شعر مان ظاهر آهي، ظالمن کي مخاطب ٿيندي چوي ٿو:

مرندا مور نه ديوانا ۽ دل وارا،
جلادو! ڇو محنت ٿا برباد ڪريو.
جشن ملهايو ڦيڏوهين کي ڦاند رکي،
سارا ڏوهي ٻندمنجهان آزاد ڪريو!

نياز همايونيءَ جو سانڍيهه سنڌ سان ڪيڏو لڳاءُ آهي ان جو عڪس مسدس شعر مان ملي ٿو:

Gul Hayat Institute

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

Page # 600

سنڌڙي ! مهنجي ماءُ او مهنجي جيجل تولان گهور ٿيان،
شال نہ ٿيان غدار سنڌ پل ڏاڪو ٿيان ٻـا چور ٿيان.
رونئدي رونئدي نير ڪڍي و ٻا لهو اچي و ہو اڙڪن ۾،
آءٌ ڪيئن ڪلنڊي ڪير ٻيان مهنجي سنڌڙي آ سڏڪن ۾.

شاعر ستمگر نظام کي مخاطب ٿيندي چوي ٿو:

اسان مڙڻ جا ڪيڏڪي آهيون پلي ڪريو سو ڦند ڪٽي،
'سر و ٻسون ٻر سنڌ نہ ڏيسون' هو شوءِ جو سڳنڌ ڪٽي.

عبدالڪريم منڌرو: عبدالڪريم منڌرو سنہ ١٩٣٠ع ۾ لوچ چوهڙي ۾ ڄائو ٿيو. ٽريننگ ڪاليج ۾ تعليم ورتائين ۽ ماستري ڪيائين. هنجي شعر مان سنڌس عاشقاڻي طبعيت جي جهلڪ ٿي ملي:

جانبا منهنجو جيئڻ، جيجل آهي، ڇا ڪريان؟
وس نہ منهنجي موت منهنجو، ميال آهي ڇا ڪريان؟
هن اڪهائي عشق جي ٻھ، اي ادا"عبدالڪريم"،
ڌار ڏهاڙ هڪ گهڙي، سال آهي ڇا ڪريان!

فقير مير محمد ميرل: فقير مير محمد ميرل سنہ ١٩٣٠ع سنہ ١٩٣٠ع ۾ دادو ضلعي جي ڳوٺ پيلو پٽڻ ۾ حاجي عبدالرسول خان جوڻي جي گهر ڄائو ٿيو. ٽيڪان ناڻي ٽو جوان ٿائين جي ٿيڻهن سبب ميرل کي مجازي عشق جي دور مان لنگهڻو پيو. سنڌس دل ۾ سوز و درد پيدا ٿيو. ٻوءِ نہ هن ماستري ڇڏي موسيقيدانن جي صحبت ۾ سنڌ جي ڳوٺ ڳوٺ جو سفر ڪيو. ـ ڪ سنڌس آواز ۾ وڏيڪ سوز پيدا ڪيو. محمد علي "طالب" شعر و شاعري ۾ سنڌس سونهپ ڪئي. سنڌس ڪلام جو مجموعو "ميرل جو ڪلام" شايع ٿيو آهي. شاعر ميرل، ڌڻيءَ جي ٿڌا ڳائيندي چوي ٿو:

Gul Hayat Institute
© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

سچي سنسار جا سائين، اڀين تو ٻاڱ ٻـــون اروڙ،
صبح ساجهر رزق روزي، ڏئين تـــو ڏيهه کـي ڏاڙ،
سندءِ وحدت سندءِ ڪثرت، سندءِ شفقت، سندءِ رحمت،
اپار تو سندي اڀرڪت، ڪٿي مان ڪيئن لين جهڪجهڙ.

ميرل کي مجازي عشق جي چوٽ لڳي. حسينن جي حسن جو ذڪر ڪندي چوي ٿو:

اکين سهڻا سڄڻين، لنهنجي اکيـن ۾ اچلا ٽ،
پيالا پئي اڙيم جا، آهـــن آب حيات،
ڏند ڏ ڏاڙهون ء جهڙا، نڪ جهڙو اٻات،
وه واه لنهنجو وات، جيئن چاڙو چيچ جـــو.

ميرل فقير مجازي محبت جي راهه ۾ ئي حقيقي عشق جي راهه جو راهگير ٿيو:

وحده لا شريڪ له، واحد جي وحدت،
ڪانهي ڪا ڪثرت، هڪڙو ماهي مـن ۾.

ميرل کي مظلوم مسڪينن لاءِ محبت آهي. هوءَ پنهنجي زماني جي حقيقي تصوير پيش ڪندي چوي ٿو:

چور چٽي ۽ ڦاڙيا اندر ٻر هي ويٺن صدي آ،
لنهنجي دنيا ۾ اي دانا رهي نه ڪائي ڪندي آ،
رهي ڪٿي مظلوم اي "ميرل"، عزت پنهنجي لڪائي آ،
هتي غريبن جي او سائين! غير محفوظ گندي آ.

ميرل ناصحاڻو ڪلام ٻه چيو آهي.

محمد اعظم هڱوري: محمد اعظم هڱوري سنه ١٩٣٠ع ۾ ڏاڏي بخش هڱوريءَ جي گهر ڄاول ٿيو. تعلقي ڪڪڙ ۾ ماستري ڪيائين. شاعر، نبي صلعم جي ثنا ڪندي چوي ٿو:

جيم جنهن لنهن وات ۾ واڻان تو وارث سندي،

© 2019 DrPathan. All Rights Reserved.
Gul Hayat Institute

ناهه سگهو ناقص زبان کي، چا مشعل ٿيهمنجي ڪندي،
باجهه ڪر سيد سخي! باڪار بانوي ۽ جي پندي،
لون هلائين لوهه پنهنجي، اي عجيب! هي ۽ انڌي.

عبدالڪريم "واجف" : هي صاحب سنه ١٩٣٠ع ڌاري
تولد ٿيو. شاعر، نبي صلعم کي التجا ڪندي چوي ٿو:

الف لڳ الله جي سڀ سوال منهنجو سورا،
دانهن پڌ ڪر داد لون منهنجو ٻرين پيغمبرا.
لـو سواء ٻيو ناهه ڪو منهنجو وسيلو دلبرا،
مار مون مسڪين تي ڪرفضل سان خيرالورا.

موهن ڪلپنا: موهن ڪلپنا جو جنم سنه ١٩٣٠ع ۾ ڪوٽڙي
سنڌ ۾ شري ٻولچند منگهارام جـي گهر ٿيو. هـن صاحب
سنڌي ناول ۽ سنڌي ڪهاڻي جي صنف ۾ ٻاڪ موڪيو آهي.
هن وقت هي صاحب "سنڌڙي" روزاني اخبار جـو سمپادڪ
آهي. بنيادي طور هي صاحب ناول نويس آهي، پـر ڪيس
شاعرائي دل به آهي. سندس نئين ڪولائن جو مجموعو "جهڙ
جي ڊيڪ ۾" شايع ٿيو آهي، جنهن اي ڪيس آرموڪ طوفان انعام
عطا ٿيو آهي. سندس ادبي خدمتن سبب سنڌي ساهتيه ٻولي
پرچار سڀا طرفان شري مورجمل منگهاڻي انعام پنج هزار روپيا
ڏنو ويو.

موهن ڪلپنا پنهنجي نئين ڪولا ۾ نـوان استعارا ۽ نـوان
پرليڪ استعمال ڪيا آهن. سندس ڪولا ۾ خيال جي گهرائي آهي:

منهنجي من جي ان ۾ پنڪن چند ڪولا جا،
پاولائن جي لتائن ۾، جلن نرموه جا ڊيڪ،
مان ٻڳن ڪان شانت آهيان،
ڪجهه ڪٽيل ۽ ڪجهه مٺي،

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

ڪجهه الڳ ۽ مختلف،
مان ٻيو ڪين ٿي سگهي آهيان.

گوئٽا کي آزاد ڪرائڻ واري ستياگره ۾ موهن ڪلپنا خود شرڪ ٿيو. اُن وقت سندس دل ۾ ڪهڙا اُڌما ۽ اُمنگ هئا اُنهن جي نقاشي ڪندي چوي ٿو:

منهنجي هٿ ۾ آ جهنڊو
گوئا جي زمين تي
گولين جي بوڇار سامهون!
چارڻ سيني ۾ لڳي هڪ لوهه جي گولي
جنهنجي قيمت چار آنا!
منهنجو پورچوگيز اگهه فقط چار آنا!
جڏهن ته سالازار جي سگريٽ برابر جان منهنجي،
مونکي ماري او حرامي
تو اٿين ڇو سمجهيو آ
گولين سان ختم ٿيندو انقلاب؟
جي اصولن لئه اڙن ٿا
سي نه مرندا گولين سان.

موهن جي، قومي جذبات ۽ انقلابي نظريو سندس شعرن ڪولا مان پڌرو ظاهر آهي.

ارجن "حامد": شاعر ارجن حامد جو جنم سنه ١٩٣٠ع ۾ ڪراچيءَ ۾ ٿيو. "سواسن جي سرهاڻ" "ٻڙر ٻڙو ڪنڊا ڪنڊا" سندس شعرن جا مجموعا آهن. سندس غزلن ۾ عشق ۽ حسن، فصل ۽ وصل، غم ۽ درد جو ذڪر به آهي ته زندگيءَ سان واسطو مسئلن جي جهلڪ به آهي. شاعر حامد هڪ طرف روايت پسند آهي ته ٻي طرف ترقي پسند به آهي. عشق جو ذڪر ڪندي

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

شاعر حاسد چوي ٿو:

هيءَ خموشي ۽ دل جـي بيتابي،
عشق جو ڪو اڇي اثر نـه ڏسي!
عشق جو ڇا چڙهيو جنون يـا رب،
لهنجي دنيا نـان دل ڪڇي وڃي!

حاسد صاحب جي ترقي پسند خيالات جو عڪس اـهو سندس شعر ۾ ملي ٿو!

محل ۽ مقبرا پنهنجي پسيني سان ٺاهڻ جـي،
حصي ۾ تن جي فقط پائيون، ران هت هت ٿا بيگانا!

شاعر سرمائيدارن خلاف بغاوت جو جهنڊو بلند ڪندي چوي ٿو:

جن زماني ۾ صدين کان لٽيو آ پورهيت کي،
تن جا اعمال ڪرڻ اـي نقاب چاهيون ٿـا.

ديش ۾ ڪيڏي نه غربت آهي اُن جـي نقاشي ڪندي شاعر چوي ٿو:

هت اُگهاڙا ۽ بکيا پنڪن جـسـت،
پور روئيءَ نـي وڪامي عصمت،
جت گلي ڪوچي ۾ پلجي غربت.

حاڪمن ۽ سرڪاري آفيسن جي حقيقي تصوير پيش ڪندي شاعر چوي ٿو:

هتي حاڪم اهي ٿـا کائن رشوت،
ڊاڪو آهن هي نـه افسر ناهـن،
هـمـه پٽيوالا پتائـن سـودا،
ڪير چوندو نـه هي دفتر آهـن!

عمرالدين ”بيدار“: هي شاعر سنه ۱۹۲۹ع ۾ نواب شاهه جي دليپوٽاڳوٺ ۾ محمد آچر جي گهر ڄائو. ”ماحول جي مهرباني“ سندس شعر و شاعريءَ جو مجموعو آهي.

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

ڊاڪٽر موتي پرڪاش: ڊاڪٽر موتي پرڪاش جو جنم ١٩٣١ع ۾ ڏڙو ڳوٺ ضلع ڪراچيءَ ۾ پرهمڻ پريوار ۾ ٿيو. هي ايم.اي، بي. ٽي. ڪيو. ڪلداڻي هاءِ اسڪول ۾ اڳ ۾ ماستر ۽ پوءِ هيڊ ماستر ٿي رهيو ۽ هن وقت دبئيءَ ۾ انڊين هاءِ اسڪول جو پرنسپال آهي. موتي پرڪاش پاروٿس ۽ منڙو ماڻهو آهي. هي صاحب بنيادي طور شاعر آهي مگر هن صاحب ناٽڪ، ناول ۽ مضمون جي صنف ۾ پاڻ موکيو آهي. هن صاحب پروفيسر رام پنجواڻيءَ جي رهبريءَ هيٺ ايم.اي يونيورسٽيءَ مان "سنڌي شعر ۾ استريءَ جو چٽ" موضوع تي پي ايڇ ڊي ڪئي آهي. هي اديب، ساهتيڪ ۽ سانسڪرتڪ سرگرمين ۾ سرگرم ڀرو وندو رهيو آهي. سندس شعرن جا ٻه مجموعا "آءُ ۽ چوڏهون چنگ" ۽ "چٽڪ وچ چوواٽ" شايع ٿيا آهن:

شاعر موتي پرڪاش جي شعر مان سندس ديش ڀڳتيءَ جي ڀاونا جهلڪي ٿي. شاعر ڀارت ڀوميءَ جي مهما ڳائيندي چوي ٿو:

هيءَ شمع وطن پروانن، مستانن ۽ متوالن جي،
هيءَ ڌرتي آ سورويرن جي، هيءَ ڌرتي جان نثارن جي،
هيءَ گوتم گانڌيءَ جي ڀومي، هيءَ ڀومي آهي جواهرن جي،
هيءَ ڀڳت سنگهه جي ڀومي آ، هيءَ ڀومي هيمونءَ ڀارن جي.

موتي پرڪاش ترقي پسند شاعر آهي، هو لوڪشاهيءَ جو حامي آهي:

اُڏائڻو تخت تاج کي،
مٽائڻو سامراج کي،
اِها آ جڙ فساد جي،
مٽائڻو هن سماج کي.

موتي پرڪاش جو آشاوادي نظريو سندس شعر مان ظاهر آهي:

اسين ظلمت ۾ نئين شمع جلائيندا سين،

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

اسين ڌرتي سڄي ٽوڙائي اڀائينداسين،
نوَن اُمنگن، نوَن خيالن جي سڀ ٻَرَندي مشعال،
جڳ کي راهه لڳائينداسين نئون سنسار رچائينداسين.

مولي پرڪاش پنهنجي احساس جي ترجماني ڪندي چوي ٿو:

اسانکي اهڙي ڏُکَندي دل ملي آهي جو ڇا ڇئجي،
ڏسي اک ڪنهنجي آلي، درد سان ٿئي اسين بيٺاسين.
خوشين ۾ پڻ اسين مرڪون، غمن ۾ پڻ اسين مرڪون،
جو سمجهون ٿا خيالي ۽ روئڻ اِئي اثر آهي.

مولي پرڪاش جي شعر ۾ جمالياتي پهلو به اُڀريل بيٺو آهي:

اکيون جن جون آرسيون، ڳاڙها جن جا ڳل،
جن جي مرڪ ڪري وڌا، سينڌي سينڌي سل،
مکڙا جن جا مٺڙا، سيندا پاڻ جبل،
تن ڏي من - اُڇل، آهي اوڀائن جي.
ذرو ذرو ڪيترو رنگين آهه!
ساري دنيا سونهن واري ٿي لڳي!

ساڳيءَ سنڌ لاءِ شاعر کي سڪ آهي:

سدا سنڌ پرڪاش! رهندي سهاڳڻ!
سندس سيند جا چمڪندا ستارا.

پرڪاش صاحب جي ولين ۾ سنڌي ماحول آهي ۽ نيٺ ۽ لنز سنڌيءَ جو استعمال ٿيو آهي. سندس شعر ۾ رواني ۽ فصاحت آهي، ربط ۽ خيال جي بندش آهي:

اسان کي نزاڪت اوهان کان ملي آ،
اوهين آفتابي اسين ماهتابي.

سيد احمد شاهه اسدالله بخاري: هي صاحب سنه ١٩٣٠ع ۾ سيد حاجن شاهه بخاريءَ جي گهر ڳوٺ غلام چانڊيو ۾ تولد

Gul Hayat Institute
© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com Page # 607

... صاحب گورنمينٽ ڪاليج دادوءَ ۾ پروفيسر آهي. هن جي سنڌي شعرن ۽ گيتن جو مجموعو ”گيت اسانجا جيت اسانجي“ شايع ٿيو آهي.

عبدالرئوف ”منصور ويراڳي“ : هي صاحب سن ١٩٣٠ع ڌاران محمد اوڍي جي گهر هالا نوان ۾ تولد ٿيو. سنڌي شعرن جو مجموعو ”سدائي وطن“ شايع ٿيو آهي.

محمد بلاول پرديسي : هي صاحب سن ١٩٣١ع ۾ محمد ايوب جي گهر هالا ۾ تولد ٿيو. هن صاحب ڪافيون ۽ غزل لکيا آهن. سنڌي ”دلسوز ڪافيون“ ۽ ”ڪلمات پرديسي“ شايع ٿيا آهن.

عبدالغفور سنڌي : هي اديب سن ١٩٣١ع ۾ حاجي محمد صالح ميمڻ جي گهر تولد ٿيو. ”هي امت سدا ناڪين جا“ سنڌي شعرن جو مجموعو شايع ٿيو آهي.

سروج ڪمار ”ڪمل“ : شاعر سروج ڪمار ”ڪمل“ جو جنم سن ١٩٣١ع ۾ دريائي ڪنڌڙي ۾ شري چاندو مل وچاڻيءَ جي گهر ٿيو. هي دوست رالوي ۾ نوڪري ڪندو هو.

رالوي درگهٽنا ۾ سن ١٩٦٠ع ۾ هي دلبر دوست پرلوڪ جي پار ڏانهن رمندو رهيو. هي قرباني ڏيندڙ دل عزيز هو. سنڌي شعرن جو گڏيل ”پونڊون“ شايع ٿيو آهي. شري ڪمل پنهنجي آزمودن جي عڪاسي ڪندي چوي ٿو:

نوازش آ زماني جي سهارو ٿيو قلم منهنجو،
ٿيو پيدا آ جيون جي ڪشمڪش مان نظم منهنجو.
ڪيا احسان هن مون تي زماني دڪر ڏني مونکي،
مگر گهٽجي ٿو احسان جي اوجي ڪان هي دم منهنجو.

دکن جي درد مان گذرندي ئي ڪمل صاحب نراس نه ٿيو. سنڌي

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

اهاواڻي اظهار [illegible] شعر مان الهام آهي !

[illegible]،
[illegible]،
[illegible]،
[illegible] آهي،

منصور الحيدري آهي [illegible] ١٩٣٣ع ۾ [illegible] [illegible] [illegible] ڪري ورتو آهي. مسدس شعر جو مجموعو "[illegible]" شايع ٿيو آهي. "هلال پاڪستان" جو ايڊيٽر ٿي رهيو ۽ ان بعد "مهراڻ" جو اسسٽنٽ ايڊيٽر آهي. شاعر جو [illegible] ارادو ۽ آهاواڻي اظهار مسدس شعر مان ظاهر آهي:

ڀاڳ جهڙا ارادا رکان ٿو سڀئي ۾،
هوا جي زور زيادتي کي جهولو آهي.

شاعر پنهنجي دؤر جي عڪاسي ڪندي چوي ٿو:

اي همسفرو!
ماحول پراڻڪ ٿو ڏسجي،
ڪمل رهي جا خطرا آهن ٿي جاڳي ٿا هون،
پيو چوڌاري هلو،
اڄ وري اظهار تي پهرو لڳو،
اڄ وري منصور ڦاسيءَ تي چڙهيو.

سياسي اڳواڻن تي طنز ڪندي شاعر اظهار ڪري ٿو:

رهبر ئي خود رهزن آهن،
هردم هلائين هوش سنڀاري.

منصور صاحب جي شعر ۾ رس ۽ رواني آهي:

مستن کي نه ميار، سالڪن مستن کي نه ميار،

Gul Hayat Institute
© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

ڪڏهن اڪيلا اڪيلا، ڪڏهن ٻه ڄڻا ٽي ٽي ڄڻا،
ڪڏهن مست و مست مدامي، ڪڏهن دلدار،
ممھور عروضي شاعري ۾ سان گڏ واپرا ۽ انهن ڪوتاهيون ها
لکيو آهن. سندس شعر سليس ۽ فصيح آهي.

شاهنواز "شائق": شائق صاحب محمد رحيم قاضي
عباسي ۾ جو فرزند آهي. سنہ ۱۹۳۲ع ۾ ٺٽو ۾ جائو. حڪمت
ڪندو آهي. "ڪلام شائق" "تاج سليمي" سندس شعرن
جا مجموعا آهن.

اونگهه خان "لائق سمتائي": لونگ خان سنہ ۱۹۳۲ع ۾
محمد پريل سولنگي ۾ جي گهر ڳوٺ ور ٻو سولنگي ۾ لوڙ ايو.
"ديوان لائق" "ابيات لائق" "مسدس لائق" "قطعات لائق"
"ڪلام لائق" "سيتائي ۾ جا سور" "مارن جي ماجرا" سندس
ڪلام جا مجموعا آهن.

پروفيسر قادر بخش "زيب ٻڌي": هي صاحب سنہ
۱۹۳۲ع ۾ گل محمد ٻڌي جي گهر ڳنڊو محمد خان ۾ لوڙ ايو.
هي صاحب ڪهاڻي نويس، مضمون نويس ۽ شاعر آهي.
"اڪڙيون" سندس شعرن جو مجموعو آهي.

ڪرشن "راهي": ڪرشن "راهي" جو جنم ۲۵ فيبروري
سنہ ۱۹۳۲ع ۾ لاڙڪاڻي ۾ شري سندرداس وچاڻي ۾ جي گهر
ٿيو. بي اي پاس ڪيائين. هن وقت هي صاحب انٽائڪ
انرجي ڪميشن ۾ آفيسر آهي. سندس ڪهاڻي سنگره "لڙڪ ۽ مرڪ"
۽ شعرن جو مجموعو "ڪماچ" شايع ٿيا آهن. ڪيس "ڪماچ"
تي ساهتيہ اڪادمي ۾ طرفان سنہ ۱۹۷۱ع ۾ پنج هزار روپيا انعام
عطا ٿيو. هن شاعري ۾ جي جدا جدا صنفن تي قلم آزمائي ڪئي آهي.
جهڙوڪ دوها، سورٺا، بيت ڪافيون گيت غزل نظم رباعيون،

Gul Hayat Institute
© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

ترانيل، سانيٽ وغيره. راهي صاحب کي ساڻيھ سنڌ لاءِ ڪيڏي نہ سِڪ آهي سو سندس شعر مان بخوبي ظاهر آهي:

هاءِ هيڏي ساري ٻُوڙهه، ڪا بہ نہ پنهنجي پانڌان،
ڪنهن جي وطن وڃين لوڙ، منهنجي آڪبڄ موڙ لڪ.

ديش جي ورهاڱي سبب گهڻا سنڌي هندو ساڻيھ سنڌ کي ڇڏي ڀارت ۾ وڃي وسيا. انهن جي قرباني ۽ احساس جي ترجماني ڪندي شاعر چوي ٿو:

وطن جي لاءِ جان گهوري پوءِ اسان اوري،
سنڌين جان نہ گهوري، وطن گهوري آيا.
وطن ويو جن هٿان، ناهي ان آرام،
ڪنهن وسري ڪيئن ڪنهن پنهنجو ڳام،
ندبون همت ۽ جام ٻڌ سنڌ ۾ ڪو ساه اُن.

راهي صاحب ترقي پسند شاعر آهي. سندس ڪيترن ئي شعرن ۾ ترقي پسند ويچار ڌارا جي جهلڪ ملي ٿي:

فقط ڪن چند سڪن لئي ۽ واپاري شين وانگر،
۽ نالو ئي ڏئي تاريخ اهڙن بادشاهن کي!
اها تاريخ ڪنهنجي ناهي، شجرو حاڪمن جو آ،
مزورن جو ٻا هارين جو بہ ڪنهن ۾ ڇو نہ نالو آ؟
انهن ئي تاج محلن کي مزدورن اڏايو هو،
مگر پوءِ بادشاهن جو فقط نالو ڇو آيو آ؟

ملڪ ۾ ڪيڏي مفلسي آهي، انجو ذڪر ڪندي شاعر سياستدانن تي طنز ڪندي چوي ٿو:

پيٽ ٻکيا ۽ اگهاڙا انگ، سڀ سلو ٻڌ ڪوڙا سنگ،
ڪوڙا ڏينهن قربا ڙي ٻار، ڪوڙا ڏينهن قربا،
ليڊر سياسي مست ملنگ، پنهنجي واڳئي ڪي ڏينونگ،
ڇو ڙن چوري ۽ جا لاڳا چنگ.

Gul Hayat Institute

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com
Page # 611

ڪجهه اِئي سرمائيدار ٻورهيتن جو رت چوسي رهيا آهن. اُن
ئي ٻيٽ لي سرڪار طرفان ٻڌڻ پوڻ گھرجي. اُن خيال کي
ڪ ڪهڙي نه سهڻي نموني ادا ڪيو آهي:

ٻيٽ جي چيز هڪڙي مڻ نه ناهي هُون ٻي آهي،
فقط هڪ مڻ لي ٻڌڻ وجهڻ سان ڪجهه نه ٿيڻو آ.

ڏي صاحب جو وسيع نظريو به سنڌس شعر مان ظاهر آهي:

سڄي ڌي باغ جي مٺان ڏسان اُسو وچ کي چمڪندو،
تون مون سان صرف پنهنجي آشيان جي نه ڳالهه ڪر.

ڄاعر جي وطن دوستيءَ جو عڪس به سنڌس شعر ۾ ملي ٿو:

حسين آهه چمن لالن کان ٻيو وڌ حسين آ،
جي ڪوئي سرڳ آ جهان ۾ نه هيءَ زمين آ.

......

پڪاريو آ وطن سرحد تي سينو ساهي اڀداسين،
وطن جي آن لئه اڄ جان ٻي گھوري ڇڏينداسين.

ڄاهي صاحب جي غزلن ۾ خيال جي ٻڌڻ ۽ چستي آهي:

ڏيئي ٻڏڻ ڏئي کي ٻچايان نه چيا ڪريان،
پر جي ڏيئو ٻلڻ کي جلائي نه چيا ڪريان.

ڄاهي صاحب جي شعر ۾ رواني ۽ جدت آهي.

Gul Hayat Institute

رشيد ڀٽي: عبدالرشيد ڀٽي سنه ١٩٣٣ع ۾ سکر ۾ حافظ
عبدالحميد ڀٽيءَ جي گھر ڄاول ٿيو. وڪالت ڪيائين. هن نثر ۽
نظم ۾ طبع آزمائي ڪئي. 'آڌي ڀال مريال' سندس شعر و شاعري
جو مجموعو آهي.

رحيم بخش "قمر": قمر صاحب محمد عيسيٰ لاکو جو
فرزند هو. سنه ١٩٣٣ع ۾ عمر راهو ڳوٺ ۾ ڄاول ٿيو. "دربار
مدينه" "دربار ڪربلا" "جواهر القمر" "سچ آيا سهڻج ٿيا"

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

"ڳاڙهيدان ڳوڙها" "درد وان قمر" "چنڊ لهڻ جي ڌاس" "ڳهاڙا ڳهوٽ ڳهٽا" قمر صاحب جون شعري اصنفون آهن.

ڏنوير عباسي: ڏنوير عباسيءَ جو اصلي نالو نورنبي آهي. ڊاڪٽر نورنبي سنه ١٩٣٤ع ۾ گل حسن عباسيءَ جي گهر ڪهڙاوڙ محرس جي سوڀو ڏيرو ڳوٺ ۾ ڄائو. هن نثر ۽ نظم ۾ ٻارا موڪهو آهي. "ڏکون ڏيون رباب" "شعر" سنڌس شعرن جا مجموعا آهن. ڏنوير عباسي انقلابي شاعر آهي. سنڌ ۾ سنڌين مٿان ستمگرن جو ستم ڏسي شاعر انهن جي مقابل اٿڻ چاهي ٿو. هو پنهنجي شعر ذريعي وطن دوستن کي للڪاري ٿو:

هلو هلو جبل ڏي جن کي نيڻهن اُڇل،
نڪا جهل نه پل، جي وڃا سي اکيا.
هٿن پيرن ۾ ڪڙيون روشن آهي ضمير،
فڪر نه ڄاڻي قيد، کي عشق نه ٿئي اسير،
ذهن جا زنجير، ڪڏهن نه گهڙيا آهن اڃا.

شاعر عباسي صاحب مٿين بيت ۾ هڪ نئون خيال پيش ڪيو آهي ته انسان کي قيد ڪرڻ لاءِ ته زنجيرون ۽ ڪڙيون آهن مگر انسان جي سوچ کي، ويچارڌارا کي قيد ڪرڻ لاءِ ڪو به زنجير ڪونهي. وطن دوست جيلن جي سخت سزائن جي پرواهه ڪين ٿا ڪن. شاعر کي ساٿيهه سنڌ لاءِ فخر آهي:

هوشو هڪ هئو، هڪ هڪ هوشو آهي اڄ،
مٺي ماءُ لڌو، ساڃي ٿي ڪک سنڌ جي.
گهٽي گهٽي آ سنڌ جي جڻ مياڻيءَ جو ميدان،
پيرو پيرو ڳوٺ جو جڻ هوشوءَ جهڙو جوان،
نيڻدو اڄ ميدان نعرا پڌرا نيڻهن جا.

Gul Hayat Institute
© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

عباسي صاحب ساڳيءَ سڌ لاءِ هر قرباني ڪرڻ لاءِ تيار
۽ ٻين کي ٻڌائڻ ان راهه جو پانڌيئڙو بڻجڻ جي تاڪيد
ڪري ٿو:

تون به سهڻي، مان به سهڻي، عشق تان قربان اٿي،
سڌ پنهنجي تان اچو گڏجي هي سر گهور وارون سڀئي.

عباسي صاحب سچ جو حمايتي آهي:

لئو پر انسان کسي اسو معراج ملي سچ ۾،
جڏهن ڳالهه ۾ ڪوڙ آهي، سا ڳالهه ڪڙي آهي.

لئو پر صاحب انڪري سچ چوڻ کان هٻڪي ڪين ٿو. هو
صاحب پنهنجي دور جي حڪمران جي ظلم جي حقيقي
عڪاسي ڪندي چوي ٿو:

ڏيهه جي ڏاڙن سان اميدن جا سور ويا ڪڍجي،
ڏاڍ جي ڏاڙن جي پيرن هيٺ ويا چيڀاٽجي،
ته به اڃا ٿانئين جيئڻ جي آس آهه زندگيءَ جي راهه ۾.

لئو پر صاحب جي گيتن ۾ موسيقيءَ ۽ معراج آهي:

پيار جو سمنڊ اڇلاڳي، پيارا، پيار جو سمنڊ اڇلاڳي،
لهر ڪناري سان ٽڪرائي،
منڙا منڙا سـاز وڄائي،
جهومي ناچ ڪري لهرائي،
تون ٻي چيڙ ڪو راڳ، پيارا، پيار جو سمنڊ اڇلاڳي.

شاعر جو آشاوادي نظريو مسدس شعر مان پڌرائي ظاهر آهي:

همت آڏو ٻهڻ مڪڻ جيان رجندو وهندو آهي،
همت جو سج چڙهندو رهندو آهي لهندو ناهي،
وقت جون واڳون پنهنجي همت ۾ جهلين ته وقت پنهن موڙ.

عباسيءَ جي شعر ۾ جماليائي سوجهه آهي:

پنهنجي اڳين اڳوڻن ۽ سهڻي ڏڏن جي قطار،

Gul Hayat Institute
© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

چڻ راڳ جي مکڙين جو فطرت پرو آ هار.

هن بند ۾ منظرڪشي به آهي ته تشبيهه جو به استعمال ٿيو آهي.
تنوير صاحب جي شعر ۾ رواني ۽ رس آهي:

پيار جي لهر چڙهي جو آئي،
منهن نه ڇاڻي موسم ڪائي،
ساوڻ سياري ٿاورن ٿــاو.

تنوير صاحب جي ڪلام ۾ تشبيهن، استعارن ۽ علامتن جو سهڻو استعمال ٿيو آهي. هن صاحب عروضي شاعري به لکي آهي ته دوها ۽ بيت به لکيا آهن. سندس شعر ۾ دل جي گهرائي ۽ اڌام آهي.

هوڏو "سنڌو پياسي": هوتو سنڌو پياسي سنه ١٩٣٤ع ۾ ڳوٺ پليو لغاري نواب شاهه ۾ ڪلاچند چاڳواڻيءَ جي گهر ڄائو. سندس شعرن جا مجموعا "پياسا گيت" "نشيلي سرهاڻ" "مهڪ مٽيءَ جي" شايع ٿيا آهن. شاعر سنڌو پياسي انسانيت ۽ امن جو اُپاسڪ آهي:

جنگ اسين ڪين ٿــا چاهيون جهان ۾!
امن جي هوا ڪڍي، ٿــي گلستان ۾.
چنڊ ڪڙي ٿارا ڪڙن، قرب جون ڪتيون ڪڙن!
مانڙوٽا جــو ناتو امر، اُڀي آسمان ۾.

شاعر سنڌو پياسيءَ لاءِ سچ ئي بندگي آهي:

مون سچائيءَ سان صرف پيار ڪيو آ،
سا حياتيءَ جي بس عبادت آ.

هن ڳڻ ۾ نيون وکيائون ڪوجهائون ٿيون آهن. شاعر پنهنجي معشوق کي چندر لوڪ جو سفر ڪرائڻ لاءِ واڪيت ۾ ونئي وڃڻ چاهي ٿو:

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.
Gul Hayat Institute

راڪيٽ چڙهي چنڊ ڏسڻ لاءِ علون لسا ،
هن ڳڪن جي آهه سمارن ۽ ڪهاڻيان .

پروفيسر آسن ”مجبور“ : شاعر آسن واسواڻي ”مجبور“

سنڌي جو پروفيسر آهي. هن صاحب سنڌي شعر ۾ طبع آزمائي ڪئي آهي. سندس شعرن جو مجموعو ”زندگيءَ جا نغما“ شايع ٿيو آهي. شاعر عروضي شاعريءَ سان گڏ نيمس، دوهاڙ، سانيٽ لکيا آهن. شاعر مکڙيءَ کي مخاطب ٿيندي چوي ٿو :

لون ڪلي معصوم هـئيءَ شطرنج نه چائين ،
پاپ ۽ پاڪمب بوءِ ڪنهن جو پڇائين ؟

معصوم نيمگريءَ لاءِ ڪلي ۽ دنيوي چالبازن لاءِ شطرنج راند جي علامت ڏني وئي آهي . مجبور صاحب صلح جو ڪانکي آهي :

اسانکي امن جي نه ارسانت گهرجي ،
اسانکي نه وحشت جي جذبات گهرجي .
اسانکي نه ڏهرجي اُسي جنگي فضا هي ،
اسانکي نه زهري اُسي ظلمات گهرجي .

مجبور جي شعر ۾ طنز به آهي :

قدم پوسي ڪراسون دنياداري ٿيندين ،
گهڻن آدمين جو گلي هار ٿيندين ،
جي خوددار ٿيندين گنهگار ٿيندين !

الله جڙيو ”مسافر“ : الله جڙيو سنه ١٩٣٥ع ۾ ننڍي شهر

جانو . چهه درجا پاس ڪري زميندارِيءَ جو ڪم ڪيائين . هن ٻهڙجي ڪلام ۾ پنگتي ڪرسن جو ذڪر ڪيو آهي. شاعر ٻهڙجي ٻيڪسي ۽ ٻيوسيءَ واري حالت جـو اهان ڪندي چوي ٿو :

Gul Hayat Institute
© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

گڏاريان تو گهڙيون هر هر، اڄ آئــون غمن ۾،
آ ! خزان خالي، مهڪي هن بوڪس چمن ۾.
ڏاهي سندم سائي نـــ ساقيءَ وٽ سرڪي،
نہ سمع نہ جرعت آ، نہ رهيو انم رڻ رڱڻ ۾،
مسڪين مسافـــر آهـــي ٻڌيـو ڪـــڏاڪر،
اي سوداگر ڳهڻي خوشبوءِ آهي ٽهڪندڙ ڳلن ۾.

غلام نبي "عباسي" : غلام نبي ڪلهوڙو "عباسي" سنہ ١٩٣٥ع ۾ اشرف آباد ۾ ڄائو. فائينل امتحان پاس ڪري ماستريءَ جي نوڪري ڪيائين. هڪڙي زندگي ڪان فقيرن سان صحبت ۾ رهي آهي. هن صاحب چڱو ئي شعر چيو آهـــي . پيش آهي سندس هڪ بيت جنهن مان سندس خاڪساري ۽ نوڙت ظاهر آهي :

سگ جاڳي، جاڳي، جاڳي، نوڪي سامت نڪي سيڪ،
ساري سن ۾ نون "عباسي" آهين ڪميڻو هيڪ،
پڻا سيڻئي نيڪ، اوکي هو ڏ حرام جي.

پروفيسر هاساڻند جادوگر : پروفيسر هاساڻند جادوگر ديش ڀڳت ۽ سماج سڌارڪ هو. جادوءَ ذريعي سماج کي سڌارڻ گهرندو هو. سندس زبان ۾ رواني هئي. هن "هاسل" جي تخلص سان ڪافي شعر لکيو آهي. سندس شعر نصيحت آميز آهن :

* من وچن ۽ ڪرم ۾ هجي اهنسا جو منتر،
نہ اهو جادو جنتر، وس ڪري ٿو ورن کي.

* پيڙيءَ پڌي پيڙيءَ پڌي پيرج پل نيئي ڪيا آهن ناس،
جن ورلو لماڪ جو واس، ان گندو ڪيوواٽ ماس کي.

* قل جي اڇا ليائڪ جو نالو آهي نشڪام شيوا،
جنهن جا مندن ري مينهن موافق اچي ملن ٿا ميوا.

Gul Hayat Institute

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com Page # 617

حاصل رشوت لي طنز ڪندي چوي ٿو:

رشوت کي چون ٿا ڪهه‌دان، ڪهه دان جو مهالم آ وڏو،
ڪهڙو ا، ڪٿي اچو لکرار ۽ ڦڏو، ڪمڪمت‌ڪرانيندو منٿن ۾.

عبدالجبار "شام": عبدالجبار شام سنه ١٩٣٥ع ۾ لولـد
ٿيو. هن صاحب ڪافيون، وايون ۽ گيت چيا آهن:

سانگ وڃو جو رات الا! مونکي ڏاڪهن جو ڪو ڏس ڏيو،
ڪرهن سندو قافلو، نيو لـ ڏاڍيءَ ذات الا،
ڏوڻ ڏاري آهيان، ذات لي ناهي ڏات الا!
ورلم وات وندر جي، واٽي پهل جي وات الا!
آهي "عبدالجبار" کي، لوريءَ بي نه ڪات الا!

عبدالرحمان ثاقب: عبدالرحمان ثاقب سنه ١٩٣٥ع ۾
ڪنڊيءَ ۾ لولد ٿيو. ڇهه درجا پــاس ڪري ڪرت ڪـي لڳو.
الله بخش عقيليءَ شاعريءَ ۾ سندس سونهپ ڪئي. سنڌ سنڌي
قوم کي بيدار ڪندي شاعر چوي ٿو:

ديس ٿو لوکي ڪڏي، سنڌي اُٿي بيدار ٿــي،
ڇڏ نياڻي ننڊ کي، ڪو هوش ڪر هـوشيار ٿي!
وقت کان پنتي رهڻ، قانون قدرت جي خلاف،
وقت ـــان ورڪ وڏائي، وقت جـــي رفتار ٿي.

ساٿيهه سنڌ ۽ مادري ٻولي سنڌيءَ لاءِ شاعر جي دل ۾ ڪيڏي
نه جذبات آهي ان جو اظهار ڪندي شاعر للڪاري ٿو:

قوم جو زنده رهڻ آهي زبان لـي منحصر،
وڃي مري جنهجي زبان، سا قوم خود مردار ٿي.
جان هيءَ 'ثاقب' فدا ڪريان سگوري سنڌ تان،
مان مران "سنڌي" زبان جو عاشق بيمار ٿي.

شيخ محمد سومار: هي صاحب سنه ١٩٣٥ع ۾ الله ڏنو

Gul Hayat Institute
© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

Page # 618

شيخ جي گهر بدين ۾ تولد ٿيو. سنڌي اردو ۽ انگريزي ۾ ٻاراڻا مو ڪهو الاڻيون. "پرڏيهه ۾ ذاتي پيغام" "مداحاڻه ساقي" "دوها ۽ دوهيڙا" سندس شاعرانه تصنيفون آهن.

محمد اسحاق "راهي": محمد اسحاق راهي سنه ١٩٣٥ع ۾ محمد صالح سومري جي گهر ميهڙ ۾ تولد ٿيو. سندس شعرن جا ٻه مجموعا "مجموعه غــزل" ۽ "رباعيات راهي" شايع ٿيا آهن.

محمد صديق "مرهم": هي شاعر سنه ١٩٣٥ع ۾ علي محمد ملاح جي گهر بدين ۾ تولد ٿيو. "ڪلام شائق" سندس شعرن جو مجموعو آهي.

رامچند آدم: رامچند آدم جو جنم ٻلاول مري ۾ ٿيو. هن وقت احمدآباد ۾ رهي ٿو. ننڍپڻ ۾ شاعر پرسرام ضيا جي صحبت ۾ شعر لکڻ جو شوق پيدا ٿيس. سندس ڪلام جو مجموعو "ڪلام - آدم" شايع ٿيو آهي. سندس شعر مان ظاهر آهي ته هي مجازي عشق جي دؤر مان گذريو آهي:

سنگدل توکي خبر ڇـــا هن مڃاوڻي مــدام جي،
پتنگ جيئن مان ٿي اچان پيو سوز فرقت ياهه ۾.

Gul Hayat Institute

شاعر عشق ۾ جا پيڙا سٺي تنهنجو ذڪر ڪندي چوي ٿو:

ناسور نيت اي ويـــا سيني جا زخم سڀئي،
سڙ سڙ جگر جا چاڪ چڪائي وٺيو ٿيون ڇـــا!

شاعر جا فيلسوفاڻا خيال به سندس شعر ۾ ملن ٿا:

آهن سوار سڀئي ٻيڙان ۾ عمر رفتـي،
ڪو سير ۾ ڪو هن پـــر ڪو پهرئين پار آ.

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

Page # 619

هاسارام ٻي. شرما ”ٻمڻا“: شري هاسارام ٻمڻا جو جنم سن ١٩٣٥ع ۾ لاڙڪاڻي ضلع جي لعلو رنڪ ڳوٺ ۾ ٿيو. هن ماستري ڪندي شعر و شاعريءَ ۾ طبع آزمائي ڪئي. ٻمڻار و ٻمڻا ٻاروچس، نهٺو نماڻو سؤمان پسند ۽ راشٽرءِ ويچار ڌارا وارو شخص هو. ٢٨ مئي ١٩٨٣ع ۾ سرڳواس ٿيو. ڀارت سرڪار سندس سڄل ورسمت ٻاٻت لمقيدي ڪتاب شايع ٿيو. گجرات سرڪار سندس ان ڪاوءِ سنگرهن ي انعام عطا ڪيا. ”لهي ٻهڻي لات“ ”جيون راڳ“ ”اُپهار“ ”ڏاڍي ڏکڻي ڏات“ ”روني ڇڙي رات“ ”هندو جيون“ سندس شعرن ۽ گيتن جا مجموعا آهن. هن صاحب عروضي شاعري به لکي آهي ته دوها سورٺا ٻيت ۽ سانيٽ به چيا آهن. شاعر ٻمڻا آزادي روءِ ديويءَ جي آجيان ڪندي چوي ٿو:

اڄ ديوي، آزادي اچ تـون لوکي آنءَ ملهايان،
چرڻ ڌوئڻ لاءِ نيل ڪمل جو، نرمل جـل ٻوسايان،
جيسين آهي جان بدن ۾، وار نـه ونگو ٿيندو،
لاکن سپوتن جي او جنني! ڪو به نـه آنڌو ايندو!

آزاديءَ جي حاصلات کان پوءِ اڃا به ملڪ ۾ ڪيتري مفلسي آهي اُن جي عڪاسي ڪندي شاعر چوي ٿو:

غلامي ويئي مگر غربت جي ڪاري رات باقي آ،
اڃا پي نار نمگي آهه، ڪن تـــا ٻارڙا رودن،
اڃا پي زندگانيءَ جو ٻيو آلو رهي دامن،
اڃا پي سخت مونجهاري ۾ آ گذري رهيو جيون.

ٻمڻا صاحب جي شعر ۾ حقيقتنگاري آهي. سندس ترقي پسند ويچار ڌارا جي جهلڪ سندس شعر مان ملي ٿي:

اڃا تـو ماس ماڻهوءَ جـو چٻي، ماڻهو،
اڃا عورت جي عصمت ٿي هلي بازار ۾ هوڪا،

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

اچا ٻي حسن جو نيلام جاري آ!
ڪيو انسان واڌارو، وڃي ڪي چنڊ تي پهتا،
نه ڪي ڏارن تي پهچڻ لاءِ سرگردان ڏسجن ٿا،
مگر جلدي رهي ٿوري، نه ڪنهن ٿي
اڳ ٿوريءَ جي اڄهائي آ!

"هندو جيون" ڪوتا سنگره مان پيئٽا جي ملڪي محبت
جهلڪي رهي آهي.

شري ڪرشنلعل ٻجاج "پرديپ"

شري ڪرشنلعل ٻجاج جو جنم سنه ۱۹۳۵ع ۾ شري سومي مل ٻجاج جي گهر ڳڙهي ياسين ۾ ٿيو. هن وقت هو علم دوست "مهاراشٽر ۾ هندي اخبار نويسيءَ جو آغاز" موضوع تي مقالو لکي رهيو آهي. ٻجاج صاحب هڪ آدرشي اُستاد ۽ هندي سنسڪرت جو ودوان آهي. سنڌس نيون ڪوتائون "سرائيل پگ" ۾ سنگرهيت آهن. سنڌس ڪوتا ۾ رهسيہ واد ۽ ڇايا واد جو سنگم آهي. پيش آهي سنڌس هڪ نئين ڪوتا "اوسيئڙو".

من جي سڪ چٽن
کو پيا
سانوري شيام وانگر
وچي دوارڪا ۾
ڪيو آهي واسو!
ڪرڪ ڪي موڪليو
اوڌو پڄائي
لمدائون - اپلاڪائون
سوز سندا سڏڪا ٿيو ن پڙان
کو پيين جا!

شاعر پرديپ نئين ٻجب، نئين ٻرليڪ ۽ اُنها جو پرپوڳ ڪيو آهي.

Gul Hayat Institute
© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

موهن "اداسي": موهن اداسيءَ جـو جنم سنه ١٩٣٥ع ۾ ڳوٺ ماڙوداس جي گهر ٽنڊي آدم ۾ ٿيو. هي ڳائڪ سان گڏ شاعر به آهي ته اداڪار به آهي. "آيا ميگهه ملهار" "مٺي هندي مان" سنڌس شعرن ۽ گيتن جا مجموعا آهـن. شاعر سنڌين جي قربانيءَ جو ذڪر ڪندي چوي ٿو:

موهن جي ڌرتي جا وارث اسان ڪڏهن ڪنڌ ڪپايو،
رت ڏيئي پنهنجو ست ڏيئي سنڌين جـو شان وڌايو.

شاعر سرڪار ۽ سماج تي طنز ڪندي چوي ٿو:

انڌي دنيا ڪاڻو راجا،
ڏسو ڏسو عجيب تماشا،
ڦهليو ڀرشٽاچار،
ڪوڙي شان وڏائيءَ ۾
اڄ ڦاٿو آ نر نار!

اداسيءَ جي شعر ۾ حقيقتنگاري آهي:

اڄ زمانو آ چمچن جو، وڏي وڻئي چمچي ٻاڙي،
گهر ۾ گهرواريءَ کي پوڄي، رکي جو ٻاس کي راضي!

ڪاجل پيوس: ڪاجل پيوس جي شعرن جو مجموعو 'جڏهن پونءِ ٿي' شايع ٿيو آهي. شاعر ڪاجل پيوس ترقي پسند ۽ انقلابي شاعر آهي. اياز جهڙي انقلابي شاعر کي ڪاجل وڏيڪ اهميت ڪندي آکي ٿو:

اٿي ڪر اياز سنڌ پڙاڏا ساٿ ڪـي،
اڃا تنهنجا اپ مان، اچن ٿـا آواز،
تون ڪيئن سٽين ڪاٻڙي، پڇين سارا ساز،
اوٺا ٿيا نه اصلي تنهنجا جنگ جهاز،
راڙي! پڪي [illegible] اسان جي وچ ۾.

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com Page # 622

ناچل بيوس ڪڙمين جي ٻارن جي مفلسيءَ جي عڪاسي ڪندي چوي ٿو:

اڱڻ اگهاڙ ٻارڙا، ٻيٺل ساڻ ٻاهڻ،
آيا لڪين اُب ڏئي، ڏرلي ڏيهه ڏاهڻ،
ويڙهيو ۽ واهڻ ٻڪ وٺا ٿي ٻيڪ جو.

ناچل جي شعرن مان سنڌ سان حب الوطنيءَ جي جهلڪ ملي ٿي:

مٺي جا ملير جي، ٿيهن مٺيءَ ٿاهي مست،
سيڪي منهنجا سوڙ ليا، ڳاڇي ٻيٺي ٻند.
سانجهيءَ ورن سومرا! لڳين چاڙهي لت،
سونو روپو چيت، نوڪي سونهين سومرا.

سنڌ ۾ ٿيندڙ ظلمن جي نشاندهي ڪندي شاعر چوي ٿو:

ٻنهي جو ٿهر ڄڻ ڪو لڳي ٿو ڪوس ٿهر،
ڪيترا ڪونڌر ڪٽيا ته جا ڪٽي.

شاعر کي يقين آهي ته ظلم جي ڪان پوءِ سنڌ ۾ نئين فضا پيدا ٿيندي:

جنهن وقت ۾ انصاف جو زنجير لڏي لو،
ڏرليءَ کي نئون روپ، نوان جام ملن ٿا:

عبدالمبين ”بنائي“: هي شاعر سنه ١٩٣٥ع ۾ محمد حسن جماليءَ جي گهر ڄائو ليو. سندس شعري تصنيف ’جذبات بنائي‘ شايع ٿيو آهي جنهن ۾ غزل، ڪافيون ۽ نظم آهن.

مهراڻ خان ”فدا حيدري“: هي اديب سنه ١٩٣٦ع ۾ حاجي مير بهرام خان جي گهر ڪرمپور ۾ ڄائو هو. ’ديوان فدا‘ ”افڪار حيدري“ سندس شعري تصنيفون آهن.

غلام احمد ٻهڊم (همدم): هي شاعر سنه ١٩٣٦ع ۾ اما ڏني خواج جي گهر حيدرآباد جي للهار ڳوٺ ۾ ڄائو هو. ”راهه نجات“ سندس شعري تصنيف آهي.

Gul Hayat Institute

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

Page # 623

ڊاڪٽر موتيلال جوتواڻي: ڊاڪٽر موتيلال جوتواڻيءَ
جنم سن ١٩٣٦ع ۾ سکر ۾ شري واڌومل جوتواڻيءَ جي گهر
ٿيو. هي صاحب سنڌي، هندي ۽ انگريزيءَ جو عالم آهي.
صاحب انگريزيءَ ۾ شاهه لطيف تي مقالو لکيو آهي جنهن
تي کيس دهلي يونيورسٽي ڊاڪٽوريٽ جي ڊگري عطا ڪئي.
هن وقت هي صاحب دهليءَ جو ديش بندو ڪاليج ۾ سنڌيءَ
جو پروفيسر آهي. ڊاڪٽر جوتواڻي اسڪالر طور ٻه دفعا سرڪاري
خرچ تي آمريڪا، لنڊن ۽ ڪيمبرج يونيورسٽين ۾ وياکيان
ڏيئي آيو آهي. سندس لکيون سنڌي، هندي ۽ انگريزيءَ ۾
ڇپجي چڪيون آهن. سينٽرل هندي ڊائريڪٽوريٽ طرفان کيس
"ڀلي اٿي ڀار" انعام عطا ٿيو آهي. سندس نثرين ڪوتائن جو
مجموعو "سمنڊ جي سڙڪن" تي شايع ٿيو آهي. سندس نثرين
ڪوتا ۾ خيال جي گهرائي ۽ اظهار جي شدت آهي. "ڪالهه
جي ڀيٽ ۾ اڄ" ڪوتا ۾ شاعر چوي ٿو:

اڄ
ڪٿي ڪڏهن اس يا ڳاڙيءَ ۾
ڪڏهن ساڻ ڇهي وڃڻ سان
ن ۾ ٻهليءَ جي لهر ٿڪي ٻوڙي وڃي،
ڪو رومانچ نٿو اٿي
سيڪس معمولي شيءِ آهي،
۽ پيار املهه وٿ آهي.

موڪل نه آهي" ڪوتا ۾ شاعر نثرين علامت ۽ نثرين عڪس جو
استعمال ڪيو آهي.

هي گهوڙو
هار سهي سهي اڪجي پوندو
آخر ڪيترا ڪٽي سگهندو؟

Gul Hayat Institute
© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

اوچتو ئي اوچتو
ٺهه ڪري اچي رهندو،
جيڪڏهن اچڻ جي اجازت نه آهي،
نه لنگهڻ ڏيڻ ڪري پوانسو
۽ مرڻ چاهيندو
ليڪن هتي
مرڻ چاهڻ / اليڪٽ ڪرڻ جي به نه
موڪل نه آهي!

واسديو "نرمل": واسديو 'نرمل' جو جنم سنه ١٩٣٦ع ۾ ڪراچيءَ ۾ ٿيو. هي صاحب هن وقت بمبئي ۾ سول انجنيئر آهي. شعر و شاعريءَ ۾ سنڌس سونهن ڀري سڳنڌ آهوجا ڪئي. هي شاعر به آهي ته ناٽڪ نويس به آهي. هن اصلوڪا ڪيترا ناٽڪ به لکيا آهن ته ڪي مرهٽي، گجراتي ۽ هنديءَ مان سنڌيءَ ۾ ترجمو پڻ ڪيا آهن. سنه ١٩٧٢ع ۾ کيس سوويٽ لئنڊ نهرو انعام پڻ عطا ٿيو آهي. "منهنجا سر ۽ لهنجا گيت" سندس شعرن جو مجموعو آهي. نرمل جي غزل ۾ خيال جي پختگي ۽ رواني آهي:

مجنو ليلا جي لاءِ سان ديوانگي ڪري ٿي،
سا ڪيفيت ڪري ٿي سا بيخودي ڪري ٿي،

نرمل جو شعر سندس نازڪ طبع جي عڪاسي ڪري ٿو:

غم پراڻو ھجي پنهنجو، منهنجو دل روئڻو پوي،
هاءِ غم ساڻ منهنجي دل کي ڇا نسبت آهي!

شاعر پنهنجي حسرتن جو اظهار ڪندي چوي ٿو:

سپن جو سنسار سجائي،
دل کي پرمائي هرڪاني،

Gul Hayat Institute

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

پوري ٿي وڃي عمر، مگر، اڃا مونجهارا ختم نه ٿيا پورا،
مونجهارا ڪهس الجهيا.

نرمل جي شعر مان سنڌين عالمگيري مٺاس جو احساس ملي ٿو:

لوڪائي ٿا راتو ڏينهن سمجهائن ٿا الائي،
مهڪن ٿا ڪنهن اڪيلائي آس جي گل جا مهڪڻ،
اڪيلو ليوي ٿي لاس جي پاڙن ڳالهائي.
شڪ نه ٿي ڪو قول-ادب آ جي چوڻ.

نرمل جي شعر ۾ طنز به آهي، ان طنز ۾ مٺاس آهي:

ايم-ايل-اي مٽي پارٽي ۽ جمهوري جلد،
ساڳيو به ايڏو جلد نئون رنگ مٽي،
......
اهڙي ڪهڙي هوا لڳي آ جو
ڏيڍريءَ کي زڪام ٿيو آهي.

راشٽر-ڀڳتيءَ ۽ سوراج جي جهلڪ به نرمل جي شعر مان ملي ٿي:

پنهنجي خودداريءَ جي صدقي، جان به ڏني آهي،
هر محاذ تي هار اسان ڪـــي جنگ جوٽي آهي.
غير ملڪ جي مدد جي خاطر، همت نه ڪڏهن ڦهلائيندا سين،
ان نه ملندو جي، پرتاپ وانگر، گاهه اسين ورتائيندا سين،
"جئه جوان" سان "جئه ڪسان" جي صدا به هنئي آهي،
هر محاذ تـــي هـــار اسانکي جنگ جوٽي آهي.

پرنسپال ڪنهيالعل ٽلريجا: پرنسپال ڪنهيالعل ٽلريجا

جو جنم سنه ١٩٣٦ع ۾ حيات پتافي ڳوٺ ۾ شري مڱهنداس ٽلريجا جي گهر ٿيو. هن وقت هو صاحب چانڊي ٻائي ممساڪاڻي ڪاليج الهاسنگر جو پرنسپال آهي. "شدائي پرڪاش" "وپرساو ..." "امرشهيد ڪنوررام" سندس لکيل جيونيون شايع ٿيون

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.
Gul Hayat Institute

www.drpathan.com

آهن. مسدس شعرن جو مجموعو "مهراڻ جا موتي" شايع ٿيو آهي. فن جي لحاظ کان ڪي مثمن مسدس شعر ۽ آهـــن مگر مسدس وارو ۽ جذبو آهي، اظهار جـي شدت آهي. ساڳيءَ سنڌ سان شاعر جو ڪيڏو نه لڳاءُ آهي:

او لڙ صدقي ڪريان ساهه، گهوريان پنهنجي جندڙي،

الڳيءَ نـــه ڪوسو واءُ، منهنجي جيجل سنڌڙي.

شاعر سنڌي هندن کي مخاطب ٿيندي چوي ٿو:

سنڌي ڏيان ميار، تو جند ڇا گهوري سنڌ تان،

مهڙا ڏيان هزار، تو سنڌ گهوري جند تان.

شري المرچنداڻي صاحب جي شعر ۾ ديش ڀڳتيءَ جي پاوتا ڪوٽ ڪوٽ ڀريل آهي:

اڄ جي ديش جي خاطر، سي غدار ڪيئن چئبا؟

وڙهن جي ڌرم جي خاطر سي گمهگار ڪيئن چئبا؟

خون شهيدن جـو هرگز نـــه ٿيندو رائگان،

هر قطرو پيدا ڪندو، اُجڙيل چمـــن ۾ باغبان.

شاعر کي مفلسن مسڪينن لاءِ همدردي آهي. اُنهن جي حالتن جي عڪاسي ڪندي شاعر سرمائيدارن کـــي مخاطب ٿيندي چوي ٿو:

ليڙ نه جن جي انگ ٿي، سي ڪيئن چپ وهن،

لٽيندا ڌنهنجو ڌن، جو تو ميڙيو پاپ سان.

گرهه نه جن جي پيٽ ۾ سي ڇو نه پوليندا پول،

ٻک ٻيڇڙو ٽـــول، دانهـ ديوانـــا ڪري.

پروفيسر هريش واسواڻي: هريش واسواڻي هن وقت ٽولاڻي آرٽس ڪاليج آديپور ۾ انگريزي جـــو پروفيسر آهي. هريش بنيادي طور نقاد آهي پر هن نئين ڪوتا ۾ طبع آزمائي

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

آهي. سندس نثين ڪولائن جو مجموعو ”٦١-٢٠٣“ شايع ٿيو آهي. پروفيسر هرش واسواڻي پنهنجي ان مجموعي ۾ نوان نوان استعارا، نوان علامتون ذريعي پيش ڪيا آهن، اُن ڪري عڪس آهن، خيال جي ڳهرائي آهي. انهن ڪولائن ۾ شعر جي ذهني قوت جي جهلڪ ملي ٿي مگر سندس ڪولائون عام جي فهم کان دور آهن. سندس هڪ نثين ڪولا جون ڪي مصراعون پيش آهن:

سنسار جي پيغمبر ڪي امان
يوڳن جي سوليءَ تي لٽڪائي
اُنهي مسڪ ۾
پرسڪار جي ڪلي لوڪي ڇڏي آهي،
جيستائين اُهو رت پُرندو ۽ شوار ڦٽڪندو
تيستائين اسين اُنهي شهادت جو
هڪ وشالي مزو ماڻيندا سين.

هريڪانت: هريڪانت جو جنم خيرپور ميرس سنڌ ۾ ٿيو. هن وقت دهليءَ ۾ سرڪاري نوڪري ڪندي ادب ۾ ڪاڪردگي ڪري رهيو آهي. هي صاحب ڪهاڻي نويس آهي ته ناٽڪ نويس به آهي ۽ ساڳي طرح شاعر به آهي. سندس ڪهاڻين جو مجموعو ”پرهه کان پهرين“ ۽ ڪولا سنگره ”اڌ ڳهارا آواز“ شايع ٿيو آهي. هن شعر جي هر صنف ۾ قلم آزمائي ڪئي آهي پر سندس ڪوائيل جي صنف اُڀري ايندي آهي. لهجو پاڻيا ”ڪومل“ جي لفظن ۾ ”هريڪانت جي انفراديت ۽ تخليقي قوت سندس شاعريءَ ۾ ئي نکري ايندي آهي.“ هريڪانت جو شعر سندس احساس اُمنگن جي اُڇل آهي:

دل جي اُڌمن کي ڇڏهن دل ۾ سمائي نه سگهيس،

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

ڪيئن جو روپ ڏيئي ڪين زبان لــي آندم،
گويا لڙڪن کي نه پلڪن ۾ اڪائي نه سگهيس،
دل جي اڌمن کي جڏهن دل ۾ سمائي نه سگهيس.

شاعر هوڪائيندڙ نئين ڪولا ۾ نوان خيال پيش ڪيا آهـن؟ جديد علامتن جو استعمال ڪيو آهي:

درد جي لڪدالاجي،
ڪير جو رنگ
اسان کي ياد آهي اڃا
سواد پلي وسري ويو هجي،
ڪنهن جي جاگرافي اسين نه ڄاڻون
اُن جي ڪنيڙ
راڄ پوَن
يا ڪٿبيڊيٽ مندريءَ جي ڪٿبن جيتري ا
لينڊي هوندي شايد
اسانجي ڪنهن جي ڪنيڙ، روئيءَ جيتري آهي.

اڪيڊمي "ڪومل": اڪيڊمي پاڻيا "ڪومل" ڏهاڙيءَ ۾ ڏانيس آف انڊيا آفيس ۾ سب ايڊيٽر آهي. ڪيس "جيءَ جهروڪو" ڪولا سنگره لــي ساهتيه اڪاڊمي پنج هزار روپيا انعام عطا ڪيو آهي. ڪيس سوويت لئنڊ نهرو انعام پڻ مليو آهي. سنڌس نئين ڪولا جون کي مصراعون پيش آهن جن مان شاعر جي فرارت جي جهلڪ ملي ٿي:

موٽ
پنهنجي روايت جا سب لٽا لاهي
ڦٽا ڪيا،
پنهنجي منهن ٿان

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com Page # 629

تهذيب جي رنگ جي ٻوڇي لاهي ڇڏي،
ٻُڌائجي آدرش جا
شمعدان وسائي ڇڏيا.

گربخش صاحب جي عاشقاڻي طبيعت جي جهلڪ اسان کي سندس
شعر مان ملي ٿي:

ڪٿِن نه ڪو ايتاب ڏس شباب اٿيو،
جتي ذرا حسن ٿي نکار آيو.

هريرام اوڏواڻي

هريرام اوڏواڻي: شري هريرام چوئٿرام اوڏواڻي ۽ جو جنم
ڳوٺ لڙڪاڻي ضلع سکر ۾ ٿيو. هن سنڌيءَ ۾ نصيحت آميز شعر چيو آهي:

ماڻش جنم سدا مٺڙا جي تون پکيت اٿين هڪوار،
ڪاڻ نه ٿورو پول نه ٿورو، ٿورو ڪر سيڪار.

شاعر جا فيلسوفاڻا خيال به سندس شعر ۾ ملن ٿا:

قبولي موت جو سڏڙو پيو ۽ جوان هڪجهڙو،
مٽيءَ سان ٿو ملي آخر گدا سلطان هڪجهڙو،
جمع سڀ ڪنهن ڪيا مفلس ٿي ڪنهن گدا رهيو،
هٿين خالي وڃي هرڪو ڪندو ارمان هڪجهڙو.

اڄ جي زماني ۾ پئسي جي ڪيڏي نه اهميت آهي انجو ذڪر
ڪندي شاعر هريرام اوڏواڻي چوي ٿو:

ڪرتار جا رکي آ ڪلدار ۾ ڪرامت،
پئسي جي پير جان ٿا انسان ڪن عبادت.

ستراماداس "همدرد"

ستراماداس "همدرد": شاعر ستراماداس ڪلياڻي 'همدرد'
غزل گو شاعر آهي. سندس غزلن ۾ ربط ۽ رواني آهي، سلاست
۽ فصاحت آهي. شاعر جي عاشقاڻي طبيعت جو عڪس سندس
شعر مان ملي ٿو:

حسن جتي نرتڪي ناچ ٿي عشق ۾ رنگيس اچي،

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

جا نه اوڻائي محبت، سا محبت جا معني.
لوڪ آهي ٻوڪ، ڀال اوهي مڪر اون ھنن ۾ ٿي،
عشق ۽ الهي ٻوي ارتقا ـــ فهم جا معني.

رڪمڻي چنڊاڻي: شريمتي رڪمڻي سندر چنڊاڻي اول ان هند هاءِ اسڪول پونا ۾ پرنسپال آهي. سندس جنم حيدرآباد سنڌ ۾ ٿيو. سندس شعرن جو مجموعو ”ڪنهن پرديس جا“ شايع ٿيو جنهن ۾ شاعرا پنهنجي زندگيءَ جي آزمودن ۽ احساسن جي چڱي نقاشي ڪئي آهي:

دل جا هزار زخم ڀلا ڪير لــو ڏسي،
پرپوري دل جا غـــم ڀلا ڪير ٿو ڏسي،
مرڪيل رهي ٿو مدهن سوڌ هرڪو پيو ڏسي،
ڪنجن ٿيا ڪيئن دم ڀلا ڪير ٿو ڏسي.

شاعرا پنهنجي پرائي ذات جي ورهاست ۽ پنهنجي زندگيءَ جــي حقيقي عڪاسي ڪندي چوي ٿي:

* آئي هڪ گهڙي ڪـــن لاءِ گلستان ۾ بهار،
مکڙيون ٽڙيون ۽ گل ٽڙيا، سهڻا لڳا ٿي خار،
هڪ ئي هوا جي جهونڪي ۾ گلزار ويران ٿي ويو...

* دنيا خاطر رکيو آهي سدا کلمک چهرو هيءَ،
اندر ويو خاڪ ٿي آ، جلندي جلندي...سچ

شاعرا رڪمڻي پيار جي پرڀاشا ڏيندي چوي ٿي:

پيار نه پوڄا آهي، پوڄاري ٿــي ڪري،
پنهنجي جوش جنون لاءِ ڪنهنجو شڪار نه ڪري.

رڪمڻيءَ جي شعر ۾ ڪي فني سقم آهن مگر جذبات جي ڪمي ڪين آهي. سندس شعر دل جي گهرائيءَ مان نڪتل آهن.

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

ڊاڪٽر ديال "آشا": ڊاڪٽر ديال "آشا" جو جنم ١٩٣٦ع
در مرس سنڌ ۾ شري ڪونومل سوبراج ڏاميجا جي گهر
ٿيو. هن وقت چانديءَ ٻائي هٿمل مسڪاڻي ڪاليج الهاسنگر
واليس پرنسيپال ۽ سنڌي وڀاڳ جو پرمک آهي. پروفيسر
لال آشا ڊاڪٽر سي. ايل نرنات جي مارگ درشن ۾ هنديءَ ۾
"سنڌي ڪوين ڪي هندي ساڌنا" مقالو لکيو جنهن لاءِ کيس
ممبئي يونيورسٽيءَ ڊاڪٽوريٽ جي ڊگري عطا ڪئي، ۽ ڀارت
سرڪار طرفان مقالي لاءِ پرسڪار ڏنو. کيس يونيسڪو طرفان
"شل اهڙا لعل جمن" لاءِ، اين-سي-آر-ٽي طرفان "دادادرشن"
ڀوڪنڊ مکڙيون' 'وطن صدقي' ڪتابن لاءِ، ڀارت سرڪار جي
تعليمي وڀاڳ طرفان "ٻاٻوءَ جي باغ مان" ۽ 'لعل ٻهادرشاستري'
ستڪن لاءِ کيس انعام حاصل ٿيا آهن. "سنڌ جا سنت"
سنڌي سمت ڪاويه وو ٻين سنڌيءَ ۾ "ايسو ان شتي ڪي"
سنڌي ڪويون ڪا هنديءَ ۾ يوگدان" سندس قابل ذڪر
تصنيفون آهن. سندس زندگيءَ لاءِ ٻه-وج پتا شري ڪونومل،
مالا ٻاري ٻائي، ڪاڪا شري وشنداس ڏاميجا، ٻاپي صدوري ٻائي
جي اُهم سنسڪارن جو اثر آهي. ساڌو ٽي. ايل واسواڻي،
سوامي ليلا شاهه، ستگرو سوامي شانتي پرڪاش مهاراج ۽ دادا
جشن واسواڻيءَ سندس مارگ درشن ڪيو آهي. انهن جي سنگ
۾ کيس شيوا ۽ سمرڻ جو رنگ لڳو آهي ۽ انهن جي آشيرواد
سان دکين دريدرن جي خدمت جا ڪم ڪري رهيو آهي. سنه
١٩٨٣ع ۾ ڀارت جي راشٽرپتي گياني ذيل سنگهه سرو ڀارتيه سنڌي
ساهتيه ٻولي ڪلا وڪاس سنستا طرفان کيس شيلڊ انعام طور
ڏني. پرنسيپال پرسرام لعلواڻي، پرنسيپال ايل. ايڇ. اجواڻي،
پرنسيپال ميندگهراج مدشاراماڻي، راءِ صاحب سيتلداس کيماڻي،
ڊرپيسٽر هوليچند گوپالداس آڏواڻي، پرنسيپال ڪي. ايم ڪندناڻي

Gul Hayat Institute

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

پروفيسر رام پنجواڻي، ڊاڪٽر [illegible] [illegible] [illegible] عام ۽ ادب ۾ همت افزائي ملي، جنهن ڪري [illegible] شري هوندراج دکايل شعر ۽ شاعري ۾ [illegible] آهي. ڊاڪٽر ڏيال آشا جي شعرن جو مجموعو [illegible] ۽ نئين روشني" "گيت ۽ وڻي دل جا" [illegible] شايع ٿيا آهن. آشا جي اٿڻي ڪري شري [illegible] جي لفظن ۾ ، "ڏيال آشا شاعر آهي [illegible] آهي. [illegible] رچنائن جو اثر انگريزي پيو آهي." [illegible] جي لفظن ۾ "ڏيال آشا جي گيتن ۾ [illegible]:

اسين سهڪار ۽ سک سان نئين دنيا [illegible]،
ٽتل جي سار جوڙ [illegible] اسين [illegible]
متو سهڪار جو اعلي سچا ساٿي ڪمند [illegible]،
اسين [illegible] محبت سان [illegible] وسنداسين.

ڏيال آشا جي شعر ۾ قومي جذبات آهي:

مان پنهنجي قوم جي ڪشتي ڪناري سان لڳائيندس،
سو ٻن لوڏا سهي مان سير مان [illegible] ٻچائيندس.
خزان جو ڇا ڪمو خدشو اهاري [illegible] اچها آني،
نئين سر هند جي گلشن کي [illegible] مالهي سڄائيندس.
فرض هر فرد جو آهي مرڻ سومان جي صدقي،
مرڻ سومان جي صدقي وطن جي شان جي صدقي.

شاعر راشٽري ايڪتا جو سنديش ڏيندي چوي ٿو:

پرانت ڀولي ۽ ذات جـو هي ڀيد ۽ جهڳڙو ڇڏيو،
ڪير ۾ سڀ ڪمد ٿئي "آشا" ديش ڀارت کي اڏيو.

شاعر جا ترقي پسند خيال ۽ سندس شعر مان ظاهر آهن. شاعر پورهيت کي بيدار ڪندي چوي ٿو:

ظلم جا هي ڪوٽ جنهن لرزي وڃن،
تون اهو طوفان ٿـي هڪوار ڏس.

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.
Gul Hayat Institute

www.drpathan.com

اٿ اٿي حق لاءِ ڪر جدوجهد،
پهچا حق هڪواري حقدارنس.

پيا محدان سوارٿ سبب دنيا کي لباهه ڪري رهيا آهن:
انتر ۽ هٿدروجن ام ناهي شرطون هڪ ٻئي سان نا ٻجانن،
سائينءَ جو سنسار ٻڌايو لهڪي لــا پڙپانگ ٻڌانن،
خودغرضيءَ جـــي ڪري ٿئي لـــي اڄ دنيا شمشان.

ديال آشا جي شعر ۾ ورهه ويدنا آهي، شاعر سانوڻي ڳهتانن سان پهنجي فراق جو ذڪر ڪندي چوي ٿو:

جانب جو جان منهنجي سويل جـو ساهه منهنجو،
هر وقت جڳهن کي سارڀان محبوب سونه آيو!
مرجهائجي رهيو آ گل پيار جي چمن جو،
دلدار دل لي ساري منهڙو اچـــي پسايو!

شاعر پريوءَ جي وڇوڙي ۾ پيار جا لڙڪ لاڙيا آهن:

ڪڏهن درشــن ڏيندين مراري،
مان ورهه جـــي ماري ماري.
جيون جوٽي ويندي وسامي،
ڪڏهن ايندين چا تون سوامي؟
ملندءَ منهنجي يسم پوءِ توکي!
ويندين موٽي تـــون گرڌاري!

ديال آشا پنهنجي ستگرو سوامي شانتي پرڪاش مهاراج ۽ دادا جشن واسوانيءَ جي جدائيءَ ۾ ڪيترائي سوز ڀريـــا گيت لکيا آهن:

دل توکي سچڻ تـــي ياد ڪري،
ڪڏهن ايندين اگـــڻ ۾ ڀير ڀري.
تصور توڪريان جڏهن لهندوسڄڻ،
تو جهڙو [illegible]

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.
Gul Hayat Institute

www.drpathan.com

Page # 634

ڊيال آشا ساماجڪ وشين تي پڻ شعر چيو آهي. سدس شعر ۾
نصيحت آميز نڪتا پڻ آهن:

ڏکين جي شيوا ڪرڻ سان من کي ملي آرام ٿو،
جو اڇائون ٿــو ڇڏي پائي سوئي وشرام ٿــو.

آشا جو آشاوادي درشٽيڪوڻ سدس شعر مان اڏوهي ظاهر آهي:

ويندا گذري ڏينهن ڏکن جا ويندا گذري ڏينهن!
فضل جي تاش دور ٿي ويندي وسندا وصل جا مينهن!
ٿر آشا جو اچي طوفان مچي پل شور ساگر ۾،
مگر آشا جي پترو سان مان ٽڪيا کي هلا ئينديس.

ڊيال آشا اهڙين ڪوتا ۾ پڻ طبع آزمائي ڪئي آهــي جنهن ۾
هــن نوان خيال پيش ڪيا آهــن ۽ جديد علامتون استعمال
ڪيون آهن:

اسين ڇا سيمينٽ جــا پوتا آهيون!
جو گدامن ۾ ڦٽا ڪيا ٿا وڃون!
مکسچر ۾ اسانکي ملايو ٿو وڃي!
ڪيئن نه اسانکي رلايو ٿــو وڃي.
اسانجي معصوميت
سهنشيلتا مان،
ائين نه سمجهو
ته اسانکي ڪين آهي،
اسانکي سڄ مان آهي،
خودي آهي
خوددار آهيون.

Gul Hayat Institute

ڊيال آشا جي ڪلام ۾ موسيقي ۽ مينتاج آهي. سدس شعر ۾
رس رواني ۽ فصاحت آهي:

اسين قرب وارا قرب دار آهيون،
فقط پيار جا ٿــي طلبگار آهيون.

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

Page # 635

جمعت ربلوائي: جمعت ربلوائي سوراشٽر ۾ سرڪاري نوڪري ڪندي سنڌي ۽ گجراتيءَ ۾ قلم آزمائي ڪري رهيو آهي. ڀارت سرڪار طرفان گجراتيءَ ۾ تصنيف لاءِ ڪجهه سبب کيس انعام عطا ٿيو آهي. گجرات سرڪار وٽان ٻه ڀيرا ني پرسڪار پرايت ڪيو اٿائين. مسدس نظم ڪول مان مسدس چمتڪيل شخصيت جي جهلڪ ملي ٿي:

اصول ايمان صداقت جا عناصر
ڪيميائي روپ بدلائي
ٻاڦ بڻجي آهن!
سهڻيون گيان جي اڏرا ۽ چمڙ
جذبات هيڻ انسان جا
قدر سمورا
ٻڌڪ هول ٿيا آهن...

غلام رسول آذر ناڻن شاهي: هي شاعر سنه ١٩٢٩ع ۾ الله بخش سولنگيءَ جي اڱڻ ۾ خيرپور ناڻن شاهه ۾ ڄائو "ڪتين کر موڙيا" "اندر سارو اُج" "اڀ روپ" مسدس شعرن جا مجموعا آهن.

Gul Hayat Institute

سروپچ سڄاولي: اصلي نالو محمد صديق ولد خميسو خان نارڙو، سنه ١٩٣٧ع ۾ ڳوٺ ابراهيم نارڙو ۾ تولد ٿيو. سرڪاري ملازم ٿي رهيو. "آليون اکيون اٿيا وار" مسدس شعرن جو مجموعو آهي.

پروفيسر روپچند"شاد": هي شاعر سنه ١٩٣٧ع ۾ ديوان راڻومل جي گهر ڳوٺ منڌي ٿرپارڪر ضلع ۾ ڄائو. هي صاحب گورنمينٽ ڪاليج ٽنڊو محمد خان ۾ انگريزيءَ جو پروفيسر

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

آهي. ”چوڏهين ۽ چوڏهين چنڊ اڀريو“ ۽ ”ڳاڻيهداسين ڳلي ڳلي“ سندس شعرن جا مجموعا شايع ٿيا آهن.

نياز علي شاهه ”محسن ڪڪرائي“: هي شاعر سنه ١٩٣٧ع ۾ احمد شاهه تراب جي گهر تولد ٿيو. ”اُمنگون“ ۽ ”گل ڳراٽڙيون“ سندس شعرن جا مجموعا آهن.

منوهر ٻيدي ’عاجز‘: منوهر عاجز جو جنم سنه ١٩٣٧ع ۾ ڪنڊياري ۾ ٿيو. هن سنڌي ڪهاڻي ۽ شعر ۾ طبع آزمائي ڪئي آهي. سندس قومي ڪوتائن جو سنگرهه ’رات رهندي نه سدا‘ ۽ ’سراپيل ٻگ‘ ڪرشنلال اڏواڻي شاعر سان شراڪت ۾ شايع ٿيل آهي. عاجز صاحب کي پارٽيءَ سنسڪرتيءَ تي فخر آهي، جنهن جي چڙهائي وقت هن صاحب قومي شعر چيو جنهن مان سندس ملڪي محبت جي جهلڪ اچي ملي ٿي:

شانتي ۽ ڪرانتيءَ جي ڪدرن کي آدي ڪان ڇهندي،
اوچ سبيتا جي ڌارا جا آئي پارت ۾ وهندي!
جنهن کي مديءَ ڏنڍيءَ جي چرامردان سيڱارڻو،
جنهن تي شوا، ٻراپ ۽ گوبندا، ڀڳتي سر هڻو وارڻو.
ان ئي ديش تي چين ڍيءِ، تو ڪاهه ڪئي آ رڙي ڪانئر!

شاعر عاجز پارٽيءَ جوانن جي شجاعت سندن زبانيءَ ۾ پيش ڪري ٿو:

اسان اهي آهيون جن درياهه جا لڪ رخ ئي موڙيا،
اسان اهي آهيون جن همت سان فولاد قوڙيا،

سراپيل ٻگ مان سندس نئين ڪوتا جو جائزو وٺي سگهجي ٿو.

شيام جئسنگهاڻي: شيام جئسنگهاڻيءَ جو جنم سنه ١٩٣٧ع ۾ ڪوئٽيا ۾ شري سانولداس جئسنگهاڻيءَ جي گهر ٿيو. هن

Gul Hayat Institute
© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

وقت ساهتيه اڪاڊمي جي اعزاز حاصل ڪري چڪو آهي. بنيادي طور شيام ڪهاڻي لکي ٿو. اول لکيل آهن. سنڌس ڪهاڻي سنگره 'اڳيان آسمان' ۽ 'اونڌو' سنڌس اول ڪيا ۽ ڪاهي جي ڇوڪرف' شايع ٿيا آهن. هن مختصر نظم ڪري ان طبع آزمائي ڪئي آهي. سنڌس نظمن ڪتابن جو مجموعو 'وچولين' شايع ٿيو آهي. جاپاني هائيڪو جو ۽ نوان عڪس ۽ موضوع ان ۾ آهن. سنڌس مختصر خيال جي گهرائي آهي. اهڙو سنڌس هڪ نظم جو نمونو ڏسو. سرڳواسي ڏيڻ

ڏراٽي
گويا ڪڏهن نقاش
ڪئنوس تي
هاري چڙهيو آ
محض سبز رنگ
باقي رنگن جو ميڙاڪو
خاموش ڪري آ
ٽرس ۽ چڙ.

سوڀو راڄچنداڻي "عيش": شري سوڀو راڄچنداڻي عيش مڌيه پرديش ۾ اسٽيٽ بئنڪ ۾ ملازم آهي. سنڌس ڪوتا سنگره "اندر ڏنش" شايع ٿيو آهي. عيش صاحب جي ڪوتائن مان سنڌس ترقي پسند خيالات جي جهلڪ ملي ٿي:

اُـــو ڏيهن رات جيڪو مزوري ڪري،
اُو فاڪن ۽ فڪرات ۾ سو اُري،
بناٽي محل جيڪو محنت ڪري،
سو مزور قت ڀات لي اُـــو مري.
مٽايـــو ظـلم زور زردار ڪـــي،
ڏيو "عيش" آج سات لاچار ڪي.

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

ريٽا شهاڻي: ريٽا شهاڻي حساس فنڪار ۽ آهي ۽ شاعره به آهي. سندس گيتن جو مجموعو "پڙاڏا ۽ چانڊوڻي شڪ" شايع ٿيو آهي. سندس گيتن ۾ سندس امنگن ۽ احساسن جي تصوير چٽيل آهي. ريٽا جا فيلسوفاڻا خيال ۽ سندس شعر ۾ ملن ٿا:

انسان آهي چو حسن پرست،
حسن ڏسي چو اِي ٿو مست؟
سونهن جي عمر ڪن ۾ مگر،
خبر هو ناهي اِهو بشر.

آنند دنيوي پدارٿن ۾ ڪين آهي. شاعر آنند جي کوج ۾ آهي:

ڇا ڏيندي دل کي راحت،
عزت، دولت ۽ شهرت؟
هيرا، جواهر، زر زيور؟
اڪل ڪٿي آ دل جو چين؟
ڳولهي ڳولهي ٿڪا نئڻ.

کوبچند ٻاڳل پريمي: سرڳواسي کوبچند ٻاڳل پريمي جي شعرن جو مجموعو "ٻه ٻڪ سنڌي آهيان" شايع ٿيو آهي.

ڪوي پرماتما جي پرڪرتيءَ جو ورڻن ڪندي چوي ٿو:

ڦاٽي پوندا مان موليٰ، ڪٿي مان ڪيچ تو ناهي،
اڏي مانڊاڻ ۾ ٻل پاڪ، ٻل ۾ پاڪ پيو ڍاهي،
آٿي تو ٻل ۾ پرلُڪ، اگر پرلُڪ ڪرڪ چاهي،
ٻاڙيگر پيهڇي ٻاڙيءَ لڪ رنيو چاهي خبر ناهي.

شاعر پهڇي دؤر جي عڪاسي ڪندي چوي ٿو:

اڄ ڪلهه ٻڌاءِ ٿيل جي ٻرندو رهي ٿو خون،
انسانيت جي ٻدلي ٿي وحشت نظر اچي.

Gul Hayat Institute
© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com
Page # 639

ذوالفقار راشدي: هي صاحب سنه ١٩٣٨ع ۾ لاهور ۾ پيدا ٿيو. سندن والد جو نالو مخدوم امام شاهه راشدي آهي. راشدين جي گهراڻي ۾ شروع کان وٺي ادب ۽ شعر سان شوق آهي. هن ڪهاڻيون ۽ شعر لکيا آهن. سندس شعرن جو مجموعو "سوچ ڪي لوچ" شايع ٿيو آهي جنهن مان سندس شاعرانو شعور ظاهر آهي. مولانا غلام محمد گرامي جي خيال موجب ذوالفقار جي شاعري جديد ۽ قديم جو سنگم ۽ عشق ۽ فلسفي جو امتزاج آهي.

راشدي صاحب ترقي پسند شاعر آهي. پنهنجي دور جي حڪومت جي حقيقي تصوير پيش ڪندي حڪمرانن تي طنز ڪري ٿو:

ڪاڪ محل جي ڪونن اندر رنگا رنگي وڻن ۾،
لاکين لوپ ۽ ڏايو، ڏمر جو ديو رهي ٿو رات ڏينهان،
ڳجهڙن کان وڌ اڳڙا ڪارا، شينهن کان ڏاڍون ڏاڍيون جنهن جون،
لومڙ کان مڪاريل زيادهه، جنهن جون اکڙيون وحشان وانگان،
ڏيل ڏکائيندڙ ڪجهگوڙون چارئي پهر ڏيون ڏاڙن جيرا!

راشدي صاحب ذهن ۽ ضمير جي آزاديءَ جو قائل آهي:

جڏهن ڪو آدمي اُٿي ضمير جو رسو جهلي،
ته ڪير سامهون اچي، اڳائي ٿو سکڻي اڙيون!
مونکي آکي لوڪ نه پيارا، پارس آهن لهي،
احساسن جي ڪونج ڪٿي ٽڪي ڪالي ڏسان ڪهي!

ظلم زوري، زبردستي ڏسي شاعر جو قلم ماٺ نٿو ٿئي:

مان چپ ويهان ۽ خود مهڻجي، او سائي،
گهٽجي پئي جذبات - ڀلا ائين ممڪن آ ؟

سنڌي سپوت ستم جي خلاف هر قرباني ڪندا:

سپڪو سورهيه ۽ سورمي، گهر گهر هڪ گرزاري ڪوٽ،

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

سڀڪو راهه ڏيــاڃ هتي هرڪو ســـر ڳهرنهلو ڳهوت.

راشدي صاحب جو مذهب محبت آهي. هو هندن کي مخاطب ليمندي چوي ٿو:

وليون وڃ ٿي، نرق مٿانئي، بيار وڏايون آهه،
لون جو هندن مان جو مومن آهه نه سوچيون پاهه،
هانو آهه مڇيان تو موکي هڏ ڦاهي انڪار،
منهنجو مذهب آهي محبت، منهنجي پوڄا پيار.

شاعر جو وسيع لٽريو مسدس شعر مان پتوئي ظهر آهي. هن صاحب جي ڪلام ۾ نيون علمتون استعمال ٿيل آهن.

تاج محمد بلوچ "تاج": هي شاعر سنڌ ... ۽ نـــور احمدخان جتوئيءَ جي ڳهر سڪر ضلع ۾ تولد ٿيو. "دردجو صحرا" مسدس شعرن جو مجموعو شايع ٿيو آهي.

عنايت بلوچ: نوجوان شاعر عنايت بلوچ جــي شعرن جــو مجموعو "لنڊ ڪنارو ڪمنڊ" شايع ٿيو آهي. پروفيسر اياز قادريءَ موجب عنايت بلوچ سنڌ جــي انهن سچن شاعرن مـــان آهــي جنهن کي هن ڌرتيءَ جـــي مٽي ۽ ماڻهن سان اٽوٽ محبت آهي. شاعر عنايت بلوچ محبت جو مجسم آهي:

محبت ئي انسانيت منهنجو مذهب،
محبت ئي ايمان ۽ ديـــن ڌوســت،
محبت سوا ڪو اکـر ڪين ڄاڻان،
نه ڪشت، نه نثوب، نه ڪيمو سڃاڻان.

عنايت بلوچ جي شعر جـو بس منظر جماليالي ۽ آهي نه ترقي پسند ۽ آهي. شاعر پنهنجي عشق جو داستان بڌائيمدي چوي ٿو:

پهرين لهر ۾ ويس لڙهي،
سچن سونهن جو آهي سمنڊ،

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

لهڻدي ڳلاڻي ڇوڙن مان،
ڪجهن نه ملي وام ڪهر ۽ ڪنڌ.
وچ نه ٻاهر ڪڍي ڪان،
شرمائجو ڇوڪرن چنڊ.

...ر ٻاڦن وسڻ ۽ ٻوڏن جي زنجيرن کي ٽوڙي نئين نئين
...ري فضا پيدا ڪرڻ چاهي ٿو:

مان روڪيو وقت جي واڳن کي،
مان ٽوڙيندس زنجيرن کي،
هي وقت عمل جو آ پيارا،
ڪر اڏد هيڻڙ لڙڪن کي.

ٽيڪچند مست: ٽيڪچند مست جو جنم سنه ١٩٣٨ع ۾
...مالي ضلع ڪراچيءَ ۾ شري رلواڻيءَ جي گهر ٿيو. هي اديب
...ڪل پارٽ سنڌي ٻولي ساهت سڀا جو جنرل سيڪريٽري آهي.
...ن ناول، ڪهاڻي ۽ شعر ۾ طبع آزمائي ڪئي آهي. ”اڄ ٻهار
ڪري ٿو“ ”ڪنهن سان اوريان حال“ مست صاحب جي شعرن
...ا مجموعا شايع ٿيا آهن. شري ٽيڪچند مست ترقي پسند
...اعر آهي، ان قسم جي خيالات سندس شعر مان جهلڪي ٿي:

Gul Hayat Institute

اڄوڪي وقت ۾ ڳاڙها چڙهي ٿي عشق جا نغما،
نظر ڪر حسن کان ٻي ڪي وڌ زماني ۾ غريبي آ.

...اعر ماڻهن ۽ مسڪينن ۾ تفاوت ڏيکاريندي چوي ٿو:

ڪي ٻڌا داڻي ٻڪڻي پيٽ ڏا اي موت مرن،
ڪن ڪي پرٻور وڏامن جو نه ڪاڏو ٿــو پچي!

...ست جو اي پاڪ نظريو سندس شعر مان ظاهر آهي:

ظلم ۽ وحشت اڃا قائم شرافت جي مٿان،
اڄ اٿي ظلمي کي شرافت مٿاڻو دوستو!

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

مسدس صاحب امن جو ڪانڪي آهي:

اڄ زمين جـو سُڪ انت آئي،
اي ڪيڙائي ۽ ڪوڙ ٻاهيون لڳائي،
هي راڪيٽ لوڻ، ڏسڻ ليون ھاڻي،
سڀائي ڪندا ختم، دنيا اڏائي،

عبدالفتاح ”فتاح ملڪ“: فتاح ملڪ ســنـه ١٩٣٩ع ۾ ٻدي عاقل ۾ تولد ٿيو. هن وقت سکر ۾ وڪالت ڪندو آهي. ”ڪنول پاڙون پاتال ۾“ سندس شعرن جو مجموعو آهي.

ٻهلاج ”مسافر“: ٻهلاج مسافر جـو جنم سنه ١٩٣٩ع ۾ روهڙيءَ ۾ ٿيو. شري ٻهلاج اسڪولي تعليم حاصل ڪندي شري پرسرام ضيا جي سمپرڪ ۾ آيو. کيس شعر لکڻ جو شوق هوندو هو. شاعر پرسرام ضيا شعر و شاعريءَ ۾ سندس سونهپ ڪئي. هن وقت هي شاعر رائپور ۾ رهي ٿو. ’شعر مسافر‘ ۽ ’هڪ ٻهار گل هزار‘ سندس شعرن جا مجموعا شايع ٿيا آهن. مسافر صاحب جو ترقي پسند نظريو سندس شعرن مان ظاهر آهي:

پيسو ٻو رهيت جي ٻگهر جو، عيش ڪن سرمائيدار،
اهڙي عشرت چار ڏينهن، اهڙي حماقت چـار ڏينهن.

* مفلس پسيدو هاري روڙيءَ جي لاءِ پڪاري،
محلن ۾ مـوج ماڻي ڏاڍوان ڪهڙي ٻاعث؟

* اسين سب اِنقلابي، فرق ميٽي هڪ ڪنداسين جڳ،
ڪڏهن ڪنهن جي ٻ. ڌمڪين پر نه آهيون ڪي ڊڄڻ وارا.

شاعر جو صادق جذبو سندس شعر مان نمايان آهي:

دل ۾ ڪنهن جي لاءِ حقارت، ڪنهن جي لاءِ اُلفت فضول،
درگذر ڪر اي سياڻا، رنج راحت چـار ڏينهن.

مسافر طنزيه شعر ٻ چيو آهي:

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

Page # 643

شرافت موکن له آ، سچائي جاھلن له آ،
ھميشھ حق کي ناحق کن، زمانو اس انھن له آ.
ملاوٽ ان نه کجھ وکڙو، ھلايو ھلڪ جو ڏنڊو،
مري چاچي ڄڻي ڪوئي، اوھان جو ٻر ھڙي ٻيسو.

عبدالڪريم "ڪريم ٻاگي": ھي شاعر سنه ١٩٤٠ع ۾ ٽا محمد ٻاگيءَ جي گھر عمرڪوٽ تعلقي ۾ تولد ٿيو. "وڻجارن ٻون" سدس شعرن جو مجموعو شايع ٿيو آھي.

سيد قلندر شاھ "قلندر لڪياري": ھي شاعر سنه ١٩٤ع ۾ علي ڏني شاھ جي گھر لڪياري ڳوٺ ۾ ڄائو. انگريزيءَ جو پروفيسر آھي "آيات جدون" ۽ افڪار نور" سدس شعري صحيفون آھن.

گوردن شرما 'گھايل': گوردن شرما "گھايل" جو جنم سنه ١٩٤٠ع ۾ مٺڙو ۾ مھاراج نامديو شرما جي گھر ٿيو. ورھاڱي بعد بي اي پاس ڪري ماستري ڪيائين. ان بعد ايم اي پاس ڪري ڊيڪن ڪاليج پونا ۾ سنڌي وڀاڳ ۾ سنڌي لغات تيار ڪرڻ ۾ مشغول رھيو. ساھتيڪ سرگرمين ۾ سرگرم ڀاڳ وٺندو رھي ٿو. سدس شعرن جا مجموعا "چڻنگ سڪي سرگرم" "آھي ماڻر ٻاڃي مرڪن" "ڪونجون ٿيون ڪُرڪن" ۽ "قلم جو سپاھي" شايع ٿيا آھن. جنھن ۾ پاڪستان جڏھن ڀارت تي حملو ڪيو تڏھن ھن ڪيترائي قومي ويچار ڌارا وارا ڪوتائون لکيون. شاعر گھايل راشٽريه رکشا لاءِ بيدار ڪندي چوي ٿو:

او ماڻائن جا لعل اٿو! او ڀارت جا پال اٿو!
آزاديءَ جا رکپال اٿو! او ھر دشمن جا ڪال اٿو!
اڄ وير شيواجيءَ ناناجيءَ جو مان اساڻڪي ڪرڻو آ،

Gul Hayat Institute
© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

هن ديس جي شاعر جيئڻو آ، هن ديس جي شاعر مرڻو آ.

شاعر گهايل آشا وادي شاعر آهي، اهڙي جهلڪ سندس شعر مان ملي ٿـي:

نه اهڙو ڪو مسئلو آ سنڌي جيهڙي سگهون مشڪل
ڪبي ڪوشش نه تربيت ۾ قري گڏوار ٿـي بوانو.

......

ڪاميابي ماڻي قدمن ۾ اچي ڪرندي اگر،
هر مصيبت جي سدي ۾ مسڪرائيندا هلو.

شوما صاحب جي دل ۾ مسڪينن لاءِ محبت آهي. هو سوما ئيندارن لي طنز ڪندي چوي ٿو:

ڪي هلن انسان بيدل ٿا ڏڌاڙي ڪوه. ڏه،
خاص ڪٿي جي ڳهڻ لٺ مون مگر موٽو ڏٺي.

شاعر مظلومن کي آلت ڏيندي چوي ٿو:

اڄهو ٿي قرن ڏينهن مدڪور جا ٿا،
سدائين نه حاڪم جـو فرمان ٿيندو.

گهايل صاحب جو شعر سليس ۽ فصيح آهي - سندس عاشقاڻي طبيعت جو عڪس به سندس شعر مان ملي ٿو:

لنهندي زلفن جي گهٽا تان صدقي،
لنهندي هٿڙن جي جفا تان صدقي.

ساون ڪمار اداسي: ساون ڪمار جـو جنم سنه ١٩٤٠ع ۾ لاڙڪاڻي ۾ ٿيو. سندس شعر ۽ گيتن جا ٻه مجموعا ”ڌڪ گهوڙي مون سان ٻه گهار“ ۽ ”عجيب هي آيو زمانو“ شايع ٿيا آهن. هن مذاقي گيت ۽ نظم به لکيا آهن. شاعر غزل ۾ پنهنجي محبت جو ذڪر ڪندي چوي ٿو:

هاء ڪنهن کي مان ٻڌايان مون کان غفلت ٿي وئي،

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

ــن لاءِ چاهيو مگر اڄوڪن سان الست اي واي.
ر ديس جي حالتن جي سماجي ائاهي عڪاسي ڪندي ڪالڊيچي
ي مطالب اهڙي چوي ٿو:

سڀان سڀي سڪيون ٿو ڀاڳ ڏاي اسالڪي آ آزادي،
رشوت خورن ديش جي چورن ڏاي اسالڪي آ آزادي.

منگهارام ”ديوانو“

منگهارام ”ديوانو“: منگهارام جو جنم سنه ١٩٣٩ع ۾ ...اڻي ۾ چيلداس ڪنوڪ جي گهر ٿيو. هن وقت حيدرآباد ۾ رهندو آهي. سندس شعرن جو مجموعو ”ا... ڪرڻن اڳيان“ شايع ٿيو آهي. شاعر ديوانو اڄوڪي دوستن جي عڪاسي ڪندي چوي ٿو:

سڪ ۾ ڪي ساڻي ملن ٿا هزار،
دک ۾ ڏکي ٿيا وارا هزار،
ڏسن مٺڙو مصيبت ماڻهو ل،
”ديوانا“ ٿا چوڪن، اڄ جا يار.

اڄ جي جڙواد جي زماني ۾ محش جو ملھه ڪهڙو آهي، انهيءَ ذڪر ڪندي شاعر چوي ٿو:

سڀون ٿيو مهانگو،
وڌيو اڄڪلهه ڏڪار،
آ انسان سهانگو.

Gul Hayat Institute

هري ڪڪڙيجا

هري ڪڪڙيجا: هري ڪڪڙيجا جو جنم سنه ١٩٤٠ع ۾ لاڙڪاڻي ۾ ٿيو. سندس شعرن جو مجموعو ”اُمنگ“ شايع ٿيو آهي، جنهن ۾ گيت، غزل، نظم، قطعات نيون ڪوتائون پڻ شامل آهن. سندس ٻه ناول ”داغ“ ”سزا“ ۽ ”پريت ڪٿي پيڙا مليءَ“ پڻ شايع ٿيا آهن. درد جي دور مان لنگهندي به شاعر جو نظريو آشاوادي آهي. شاعر پنهنجي دل کي ڏڍ ڏيندي چوي ٿو:

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com Page # 646

زندگيءَ جي آ تنامنا ڪڻ قدم اڳتي هلون،
لون ۽ سائنس سڪراني، وڪوڙائين چو نه ٿي،
جنهن ڪسي سڪان لنهنجي، جنهن ڏنڌ رنج والم،
اُن سمي جي ياد ڪي تون دل ۾ لائين چو نه ٿي؟

غلام رسول 'سوداڻي': سومرو غلام رسول سوداڻي سنه ١٩٤١ع ڌاري دادوءَ ۾ ڄائو هيو. سندس شعرن جا ٻه مجموعا "جهمڪڙيون" "ناڪوڙا" "تمهنجا ڏاڍ منهنجي مات" شايع ٿي چڪا آهن. سندس شعر ۾ ظرافت ۽ طنز آهي. شاعر محبوب جو انتظار ڪندي چوي ٿو:

هٿي بار زندڳي جي پٺ ڪي ڪر مرن،
چڏي لوڙهه ذاري، مگر تون نه آئين.

عاشق، معشوق کي مخاطب ٿيندي چوي ٿو:

واه جو هو عشق تنهنجو نيت منهنجي پينگ ٿي،
موچڙن جي خرف کان، بس سر اچايو ئو وڃان.

دنيا سائنس جي ڪوجنائن سبب ڪيڏي نه ترقي ڪئي آهي. مگر ڪي شخص اڃا ٻوڙتي ٻڌجي ويا آهن. شاعر اهڙن شخصن تي طنز ڪندي چوي ٿو:

ڏس روس ۽ آمريڪا راڪيٽ پيو اڏائي،
چا لڳ اڃا تون آهين، ڪُوتيءَ تي سوار سائي!

شاعر جي نظرن ۾ لوٽ مار جو ڪارڻ ڏڪار آهي:

دنيا ۾ ڏس ڏڪر آ، ناهي بڳهار ٻوري،
تنهن لئه شروع ڪئي اٿون هيءَ قر ۽ مار سالي.

سوداڻي صاحب کي مسڪينن محتاجن مظلومن لاءِ محبت ۽ همدردي آهي:

رب غريبن جو سڪايو آ اجوڪن ظالمن،

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com Page # 647

ڪين گهٽين ۾ ڀٽڪي، لن ڪان ڪوئي ڪم ڪار نه ڏس،
ڀان صاحب ٿيو ڪري، گهٽي غريبن جي ڀلا،
پيا مرن مسڪين جا، اک ايڊا ۽ ڀار ڏس.

محمد علي سنڌي:

محمد علي "سنڌي" نوجوان شاعر آهي. "پيار ملن" سندس شعري تصنيف شايع ٿي آهي. هن مجموعي ۾ شاعر نئين ڪوتا جو تجربو ڪيو آهي. عروضي فن کي پاسيرو رکي شاعر پنهنجا احساس اُمنگ نئين ڪوتا ذريعي پيش ڪيا آهن. "پيار ملن" مان شاعر جي ورهي آتما جي جهلڪ ملي ٿي.

اسين جيڪي وڇڙي،
۽ پيار ملن جي ڦيري ۾،
ڏينهن رات جي گهيري ۾
ڦرندا رهون ٿا
پل اپل لاءِ ......

شاعر "پيار ملن" مجموعي ۾ ڪوي وديا پتي، چنڊيداس، ٺاڪري، آمارو ڪاليداس جي ڪن ڪوتائن جو ترجمو نئين ڪوتا جي روپ ۾ پيش ڪيو آهي.

شاعر جو عاشقانو مجازي سندس نئين ڪوتا مان ظاهر آهي:

تنهنجي وارن جي سڳنڌ
مون تائين پهچي رهي آهي،
تون ڪيڏي نه دور آهين مگر،
تنهنجو ڳلابي ڳل
۽ نرم چپن جو ڇهاءُ
مون کان دور نه آهي...
تنهنجي ڳهرن نيڻن جي نهار

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

ماڻي سمنڊ جيان
ڪيڏي نہ هئي گهري
مان اچا ٿانئين
اهو سڀ وساري چوڻ سکيو آهيان؟

عبدالغفور "عابد" : هي شاعر سنه ۱۹۴۲ع ۾ مولوي عبدالله جوڻيجي جي گهر ڄائو هو. سنڌس شعرن جا مجموعا "درد جو دريا" "سون سريکا سپنا" "اسانجا شعر هي سادا" شايع ٿيا آهن.

نورجهان "نورشاهين" : نورجهان شاهه محمد خان ٻگهاڙ جي ڌيءَ آهي، سنه ۱۹۴۲ع ڄائل ٿي، نثر ۽ نظم ۾ طبع آزمائي ڪري رهي آهي، سندس شعرن جو مجموعو "رس ۽ رسڻ کهوڙيو" شايع ٿيو آهي.

ڀڳوان 'نردوش' : ڀڳوان "نردوش" جو جنم سنه ۱۹۴۲ع ۾ درياخان مري ۾ ٿيو. سندس شعرن جو مجموعو "چنڊ ڪٿي چانڊاڻ" شايع ٿيو آهي. نردوش جي شعرن مان مجازي عشق جي جهلڪ ملي ٿي :

سونهن جواني، اُڀرَيل چاڙهي،
چنڊ ڪٿان چڙ جهاني پاڻي،
ڦول ٽڙيو ۽ خوشبو ڦهلجي،
لوڏي پوڻري ڦيري ڀالي.

شاعر خلق خدمت جي اهميت ٻڌائيندي چوي ٿو:

نہ نردوش شيوا ڪان وڌ ٻي عبادت،
ڪيون شوق سان اچ دکين جي ڀلائي.

نردوش صاحب جو آشاوادي درشٽيڪوڻ سندس شعر مان ظاهر آهي:

Gul Hayat Institute
© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

اُٺي لڏيءَ سان لڏيءَ کي ڇهڪائي ڏس لُون اچ،
آدم سان هر بشر نادار پئي زردار ٿي ٻوندو.

هيرو ٺڪر: شري هيرو ٺڪر سنه ١٩٤٣ع ۾ حيدرآباد سنڌ ۾ شري ڄيٺانند ٺڪر جي گهر ڄائو. هن وقت هو آڪاشوائي دهليءَ جي سنڌي سماچار وڀاڳ جو انچارج آهي. هن صاحب کوج ڪري ”قاضي قادن“ جو ڪلام مرتب ڪيو آهي ۽ ان جي سمجهاڻي ڏني آهي. ”ڳوليون“ سنڌي قومي ڪوتائن جو سنگرهه شايع ٿيل آهي ۽ ان کان سواءِ هن چڱو شعر چيو آهي جو مختلف رسالن ۾ شايع ٿيندو رهيو آهي.

چين جي چڙهائيءَ وقت شاعر هيري ٺڪر جي قلم ۾ جنبش آئي، ان ماحول ۾ هن کي جذبات واريون ڪوتائون لکيون:

هٿن تي سر رکي ۽ پيٽ ماڻا ٿي ٽرڻ ويندا،
اُپاسڪ امن جا اڄ جنگ، ٻارن سان لڙڻ ويندا.
اهنسا پاپيءَ لئي ٿي، جي ٺٺولي ڏ ڪيئن سهبو!
امن جي ٿي ڪبوتر ٿي هلي ڳولي، ڏ ڪيئن سهبو!
ڏ هڪڙو پاپيءَ جي لاءِ ٻيو هٿ ٻير ڦهلائي،
ٻيو جي جنگ جي ٻولڻ لڳي ٻولي ڏ ڪيئن سهبو!
سهڻ جي حد ختم ٿي ٿي هاڻي مارڻ ٻا مرڻ ويندا.

شاعر جو آشاوادي نظريو سندس شعر مان ظاهر آهي:

دل ۾ نيون اُميدون آهن، دل ۾ نوان اُمنگ، ڀريون ٿا،
اڄ ٿي صرف ڪينباسين خاڪا، هاڻي اُنهن ۾ رنگ ڀريون ٿا.

شاعر ڀارت جي کيتن ۽ هارين جي شاداب ٻيڻ جي اڇا ٻرگهٽ ڪندي چوي ٿو:

هر شاخ ۾ رس سنچار ٿئي،
سرهاڻ منجهه ٻهار ٿئي،
© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.
پاڻين واري ٿئي پوڻ ساري،

www.drpathan.com

رب ميڙهون وسائي رحمت جا،
شل کيت کلن منهنجي پارت جا.

ٺهارام "درد": شاعر ٺهارام درد جو جنم سنه ١٩٤٣ع ۾ ٽڪائي ۾ شري دائيمل ڪڪڙيجا جي گهر ٿيو. شري درد ماستري ڪندي شعر و شاعريءَ ۾ طبع آزمائي ڪري رهيو آهي. هي صاحب سنڌي ۽ هنديءَ ۾ ڪاوِيه سرجن ڪري رهيو آهي. "جهوليلعل گيت مالا" "چٽمگون" "پياس" "اُلجهن" سندس شعرن ۽ گيتن جا مجموعا شايع ٿيا آهن. جهوليلعل گيت مالا ۾ اَڏيري لعل جي اُستتيءَ جا گيت آهن. باقي ٻين مجموعن ۾ مختلف موضوعن تي هن قلم هلايو آهي.

درد جي جذبي جو جوش سندس قلم جي جنبش مان ظاهر آهي جو ٿوري عرصي ۾ ئي هن ڪافي شعرگوئي ڪئي آهي. هن پنهنجي خيالن کي نئون ٻرليڪن دواران پيش ڪيو آهي، نيون تشبيهون استعمال ڪيون آهن. انسان لاءِ سائيڪل جي علامت ڏيندي شاعر واهه جو نباهيو آهي:

سائيڪل
پن قيمتي واري
مٿس بار (هلائيندڙ) آهي ته هلي،
جيڪڏهن
مٿس بار ڪونهي ته ڪري پوي
۽ ڪيس ٻيهڙ لاءِ
سهاري (اسٽئنڊ) جي ضرورت پوي ٿي.

"ٻڪ" نئين ڪوتا ۾ شاعر خودداريءَ جي عدم موجودگيءَ جو ذڪر ڪندي طنز ڪري ٿو:

انسان جي هڪ شيءِ جي

Gul Hayat Institute
© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

عالمون آهن مگر اهي ڪولائون عوام جي لهر جهڙن ڪمن آهن. اهڙن ڪولائن اڙهائي سان ڪڏهن نه رس جي ترائتي لڳي ٿي. مثال:

شهر ۾ هوڪو آهي
ڪمترا ميخا لالا آهن
ڪافي هائوسن / چانهه گهرن مان
ڪاي هوا ۾ ايا سڪن
اڇو سڳاڻو ۽ ڪٽي وڃون،
هرڪو اڪ ايو چرائي
ڪير چري نٿو.

موهي صاحب غزل لکڻ ۾ روايت پسند ڪين آهي، هن غزل ۾ به نوان موضوع پيش ڪيا آهن:

ڪٿس، ٿيهام، روڊ ڪنٽري، موٽ!
لمهڪا نــــالا وڏيا لڳـــا آهـــن!
زندگــــي ڳـــول حالتون چـــورس،
چا ۾ ڪٿن ڪٿن چا چا قبايو آ!!

سنڌر ”مجرم“: سنڌر مجرم جو جنم سنه ١٩٤٥ع ۾ پڙيا ضلع نواب شاه ۾ شري ميڻگهراج جڳواڻي ءِ جي گهر ٿيو. ماستري ڪندي شعر ۾ طبع آزمائي ڪري رهيو آهي. ”ڪڏهن نير وهايو“ سنڌس شعرن جو مجموعو آهي. شاعر پنهنجي احساس جـــي عڪاسي ڪندي چوي ٿو:

مون رنو، ڪڏهن ڏنو، ساٿ مگر،
پنهنجن - پراون اُلٽيو جلايو جگر،
ڪين ملي خوشي ۽ ڪين مليو پيار،
غمن سنڌو زندگيءَ کي مليو حسين اثر

شاعر لڪ درد سهندي نراس نٿو ٿئي مگر هو ستمگر جـــي

Gul Hayat Institute

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

مٿين مثال لئي چوڻي ٿو:

سنم سهڻو ڪر آ، ڪٿڻي هر ٿي تحسنا؛
سنمکي تي يقين جي ڪوشش سدا ڪجي.

محرم صاحب جو وسيع نظريو مسدس شعر ۾ ظاهر آهي:

نه سمجھه ڪنهن کي رقيب، ڀينهڪا ڪٿهين ته ڀي،
تو آهي ڪو دشمن، ڀيهڪي ڀڄڙ ڪو سان ڏي:

نند چگاڻي: نند چگاڻي جو جنم سنه ١٩٣٣ع ۾ ... ۾ ٿيو،
۾ شري ڀڳوانداس جي گهر ٿيو هو. هن بئنڪ آف انڊيا ۾
۾ نوڪري ڪندي "جونجي" مخزن جو سمپادن ڪري رهيو
آهي. مسدس ۾ ان سان گڏ نثر ۾ به قلم
آزمائي ڪري رهيو آهي. مسدس ڪونج "ڪٿي هو" پيش آهي:

ڪا ليس لئي لوڙ
چنڊ هو ڏوڙ
نس لئي ڏنگي
ني ڪو ڳراهي
جو وفاداري وساري آهي.

شمشاد مرزا: شمشاد مرزا ڏيءُ فضل حسين مرزا سنه ١٩٤٦ع ۾ سکر ۾ ڄائو ٿيو. ماستري ڪندي شعر ۽ شاعريءَ جو شوق ليس. مسدس شعرن جو مجموعو "سمنڊ ڀنڀعا سڌ" شايع ٿيو آهي.

خميسو خان جوڻيو خاڪي: هي صاحب سنه ١٩٤٣ع ۾ دادو ضلع ۾ ڄائو هو. "آزاد گهرجي وطن" مسدس شاعريءَ جي تصنيف آهي.

محمد هاشم "خادم": هي صاحب سنه ١٩٤٣ع ۾ بدين تعلقي ۾ ولي محمد تالپر جي گهر ڄائو. ماستري ڪندي نثر ۽ نظم ۾ قلم آزمائي ڪيائين. "زندگيءَ جون لهرون" ۽ "مهڪندڙ افسانا" مسدس شعرن جا مجموعا آهن.

Gul Hayat Institute

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

Page # 653

ا

ڙي ڄمڻي آهي، ا

جھوڳڻي هڪ ضرورت محسوس ٿيو ڪري،

ـا آهي

عرصه جي اڪ

اهڙي سبب آهي جو اسين

ذلت جي زندگي گهارڻ لي هري ويا آهيون.

ض ۽ ٽمڪي ۽ غراسب آهي، اُن جي نمائشي شاعر ڪروڙ پاڻ

ان ڪئي آهي:

هڪ الجها آهي...

ٻلهڻي ڪري ۽ مونکي

ڪڻن

ڪين اوٻرائجو

اڄو ۽

ڪڏهڻي لچ - حياءَ کي ٻڪي سگهندو

مونکي ۽

اُن وقت

انهي اهڙي ضرورت نه رهندي

جيتري ضرورت آهي

ڪيس ڪوڙي ڏکر جي!!!

درد جي شعر ۽ موسيقي ۾ روائي آهي، شاعر اکڙين جـو ذڪر ڪندي چوي ٿو:

جي اکڙيون ڪلهه، ساگر ساگر،
سي اکڙيون اڄ، صحرا صحرا،
اکڙيون ڪيڏيون ٻدليل ٻدليل،
ٿورڙي ساڳيا، چهرا چهرا.

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com Page # 654

’درد‘ اکين جي ٻولي گونگي،
دنيـــا ٻوڙي ٻوڙي ٻوڙي!

ٻرپداس واڌوا: ٻرپداس واڌوا جو جنم ٻٽڙ ڳوٺ سنڌ ۾ شري نانڪرام واڌوا جي گهر ٿيو. هــن پڪتي ٻرڪ ڪوتائون لکيون آهن. ڪوي ٻڪوان شري ڪرشن جو اُپاسڪ نظر اچي ٿو:

جڏهن شري ڪرشن چوندي چوندي آنند اندر ۾ اچي ويو،
موهن جي محبت جو ميچ، من منهنجي ۾ مچي ويو،
هردي روپي ٻندرابن ۾، اڌاڙ سان وانول رچي ويو،
ستگر جي صحبت ۾ ”ٻرپو“ هم جي قيد کان اچي ويو.

موتيرام سائل شري موتيرام ”سائل“ جو جنم سنه ۱۹۴۳ع ۾ ٿرپارڪر ضلع ۾ ٿيو. سندس گيتن، غزلن ۽ ٻيتن جا سنگره ”موتي گيت مالا“ ”موتي مهراڻ“ ”پشپ گيتن جا“ ۽ ”مدهمبا گيت اڌورا“ شايع ٿيا آهن.

ولي محمد ”وفا“: وفا صاحب سنه ۱۹۴۴ع ۾ عطامحمدپلي ءَ جي گهر ٿرپارڪر ضلعي ۾ ڄاول ٿيو. ” اون ءَ اون ءَ مدهه لغار “ سندس شعرن جو مجموعو آهي.

عباس علي ٻمگم: هي اديب سنه ۱۹۴۳ع ۾ ٽنڊو آغا ۾ امام علي ٻيگ جي گهر ڄاول ٿيو. هــن نثر ۽ نظم ۾ ڀاڱ موڪيو آهي. ”ديوان عباس“ سندس شعري تصنيف آهي.

واسديو موهي: واسديو موهيءَ جــو جنم سنه ۱۹۴۴ع ۾ ميرپورخاص ۾ ٿيو. هي صاحب هن وقت احمدآباد ۾ رهي ٿو. سندس ڪوتائن جا ٻه مجموعا ’تضاد‘ ۽ ’صبح ڪٿي آهي‘ شايع ٿيا آهن. موهي صاحب عروضي شاعري ۾ چڱي آهي ته نئين ڪوتا ۾ طبع آزمائي ڪئي آهي. سندس نئين ڪوتا ۾ نوان عڪس

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

پريم پرڪاش: نوجوان اديب پرم پرڪاش نثري ڪوتا ۾ طبع آزمائي ڪري رهيو آهي. هن پنهنجي ڪوتائن ۾ نوان موضوع کنيا آهن، جن ۾ نوان عڪس ۽ جديد علامتون آهن.

شاعر پنهنجي مدو پاوانن جو وشليشڻ ڪندي چوي ٿو:

مونکي پرم پرڪاش ناهي ۾،
سماوڪ ۽ مانسڪ حالتن جو ٿي همت آ،
هنن جا همت ڪٽڪ
منهنجي انسان ٻيڻ جي ڪارڻ آ!
همت هتن کي ڪٽيندا آهن،
منهنجا همت ڪٽيل آهن.

نامديو تاراچنداڻي: نامديو تاراچنداڻــي جو جنم سنه ١٩٤٦ع ۾ الهان سنڌ ۾ ٿيو. سنڌي ۾ سندس ناول "جو ڙ ڪٽ" ۽ گجراتي ۾ 'ولا اوڇا' ناول شايع ٿيو آهي. هن نثري ڪوتا ۾ طبع آزمائي ڪئي آهي. سندس نثرين ڪوتائن جـي دستخط ي آرمڪ طرفان انعام به عطا ٿيو آهي. سندس هــڪ نثري مدي ڪوتا "اڪيون" پيش آهي:

هوا
چڙهن
ڪٿهن نه ڪٿهن سهڻي پلاڙو مان ٿي
منهنجي اکين ۾ اچي سمهي آهي،
لڙهن
اهي جاڳنديون آهن.

رتن دابر: رتــن دابر جو جنم سنه ١٩٤٦ع ۾ لاڙڪاڻي ۾ شري چيتنداس ليلاڻيءَ جي گهر ٿيو. سنڌي ڪهاڻـي ۽ شعر ۾ طبع آزمائي ڪئي اٿائين. 'ترانا' سندس شعرن جو مجموعو آهـــي. سندس شعر مان سندس رومانوي طبيعت جي جهلڪ ٿي ملي:

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

دل اي موري ۽ مونجهو ۽ لاچار آهي،
مونجهري اي حسن ان دل موهڻي لاچار آهي.
اُمن گلن جي خوشبو سڄي ٿي آ نيمڌي بيزار،
اسانکي مونجهري اي راڻن جي خوشبو وڻندي آ.

ملڪ ۾ ڪيڏي نه مفلسي آهي جو ڪيترا انسان حيوانن کان به بدتر زندگي بسر ڪري رهيا آهن. اُنهيءَ حقيقي تصوير پيش ڪندي شاعر دلبر چوي ٿو:

غمگين هي ڇهرا ۽ سڪل ٽوٽ هڙ ڳلڙا
دنيا مان خوشي ڪٿي نه لڌي آه وئي ڏس،
هر انسان نه انسان آ حيوان ۽ ناهي،
انسان جو ڳجهه هيٺ اچي لون لهي ڏس.

مظهر سلطانه: مظهر سلطانه سنه ١٩٣٨ع ۾ ڪراچيءَ ۾ عبدالحق وفائي جي گهر اولاد ٿي. هن شروع ۾ ٻاراڻي ادب جي تخليق ڪئي. سندس ڪهاڻيون، مضمون ۽ شعر جدا جدا رسالن ۾ شايع ٿيندا رهيا آهن. سندس شعرن جو مجموعو ”ڳولا“ سنه ١٩٨١ع ۾ شايع ٿيو آهي. شاعرا پنهنجي تخليق بابت چوي ٿي:

مان ايا ڪوشش ڪيان پئي،
جيڪو سڄو اٿم سو لکان پئي.

شاعرا پنهنجي شعر ذريعي پنهنجي زماني جي حقيقي تصوير پيش ڪئي آهي. سندس دل ۾ مسڪينن محتاجن لاءِ همدردي ۽ پيار آهي. سرمائيدار عيش عشرت ۾ مست برباد ڪري رهيا آهن ٻي طرف ڪيترا انسان فقط پاڻي تي ولهه ۾ اڌ ليڙن ۾ وسامي رهيا آهن.

هوٽلن جي وڏن گرم ڪمرن ۾،
سياڻا نڪن پيا چرڻ ۾،
ٻاهر ڪي انسان پيا فقط پاڻي ۾،
قائل راڳ ۾ وائڙهيل سيڪات ۾.

Gul Hayat Institute
© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

شاعرا حقيقت کي طنزي نموني ۾ هيئن بيان ڪندي چوي ٿي:

ڏسي وڏن ضمير فروش جو لقاءُ،
ننگ وطن جو سامراج ڏي جهڪاءُ.

منور سلطانه ترقي پسند شاعرا نظر اچي ٿي، سندس نظريو آزادي آهي:

سامراج کي ڪڏهن نه مهل
ڏيڻي آهي،
ڪڏهن نه اڳي ڪهل.
اهو وقت به جلدي ايندو،
سامراج
رت جي قطري قطري جو حساب ڏيندو.

شاعرا سلطانه هندستان جي حالتن جي عڪاسي ڪندي چوي ٿي:

مون ويڙهيل هٿڪا،
ويڙهيل پير ڏٺا،
مون لٽيل عصمتون،
ويڙهيل ضمير جا پير ڏٺا.

سندس شعر ۾ احساس شدت ۽ جدت آهي.

پسند علي "عاصي": هي شاعر سن ١٩٤٨ع ۾ وروناڙي ڳوٺ ۾ ڄائو. هي حڪمت سان گڏ شعر و شاعري ڪري رهيو آهي. "منظور ڪر" "ميلاپ" "غم فرقت" سندس شعرن جا مجموعا آهن.

ديوان "راهي": ديوان راهيءَ جو جنم سن ١٩٤٩ع اجميري ۾ شري ٽيڪنداس جي گهر ٿيو. ديوان راهي شاعر به آهي ته ڪالم نويس به آهي. سندس شعرن جو مجموعو "نيڻن اوليو نيڻهن" شايع ٿيو آهي.

Gul Hayat Institute

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

راهي صاحب پنهنجي احساس ۽ ارمانن جي عڪاسي ڪندي چوي ٿو:

جڳ ليکي مرڪان ٿو ليڪن، ڪير ڏسي ڇن من جي پيڙا،
لڙهائيءَ ۾ لــو لــن سڄـڻي، لــن مــن لڙڪن اوسيڙا.

پيار نہ لڌي بدنام، انڪري لڙڪ لڪايان،
لڙڪن بدران جڳ کي ڪوڙي مرڪ پسايان.

شاعر جي ترقي پسند خيالن سندس شعر مان ظاهر آهي:

* آءُ اڏيون اي ياءُ! اسين اڄ گڏجي نئون جهان،
جت نہ رواجن لي انسان ڪــي چاڙهن بليدان.

* ڪيسين هيءُ انياءُ سهان مان،
لڙڪان، ليڪن چپ رهان مان،
مون هاراڻو هوڏين ڪـان ٻــر،
گيت نہ منهنجي جيت اٿي پيا.

ساڌورام آهوجا: ساڌورام آهوجا ساڌو واسواڻي هاءِ سڪول گانڌينگر ڪولهاپور جو هيڊ ماستر صاحب آهي. سندس نئين ڪوتائن جو مجموعو "ساقي" شايع ٿيو آهي جنهن ۾ شاعر جي عاشقاڻي طبيعت جو عڪس ملي ٿو:

قدرت جي هـر منظر ۾،
منهنجي حسن جو تصور ڪري.
پنهنجي مرض عشق کي،
زنده رهڻ جي شفا بخشيان.

هري "ٽماٽو": هري 'ٽماٽو' سنہ ١٩٤٩ع ۾ مڌ ڪئمپ امبيءَ ۾ شري هولومل لدواڻيءَ جـي گهر ڄائو. هـن وقت واڙو ائڊڪ ۾ نوڪري ڪندي سنڌي ادب جي خدمت ڪري رهيو آهي. هن جاکوڙ ڪري "ساهتيہ ڪلا درسني" ڊائريڪٽري تيار ڪري شايع ڪئي آهي، جنهن ۾ هن ڀارت ۾ رهندڙ سنڌي

Gul Hayat Institute

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

Page # 659

ساهتيڪارن ۽ ڪلاڪارن جي مختصر واقفيت ڏني آهي. سدس شعرن جو مجموعو ”ساز ۽ انداز“ شايع ٿيو آهي. سدس شعر ۾ جذبات آهي مگر وزن بحر جي پختگي ڪين آهي. مسڪين ساهوڪار ڏانهن مخاطب ٿيندي پنهنجي مفلسيءَ جو ذڪر ڪندي چوي ٿو:

اکين ۾ آنسون ۽ لب تي الم آهون،
پر ڪونه ٻڌين تون ته ٿڌيون منهنجيون دانهون،
هر وقت ڏسان ٿو تنهنجون تيز نگاهون،
ڏکيا سان پريل ڏسان ٿو مان پنهنجون راهون.

ملڪي محبت جي جهلڪ به سدس شعر مان ملي ٿي:

اسان کي هند پيارو آهي پنهنجي جان کان،
ان جي ٿي عظمت پياري آهي پنهنجي آن کان.

الاهه بخش: ”شعبان بخت“ (خاڪ ڪشيوري) هي صاحب رسول بخش مدڪي جو فرزند آهي – سنه ١٩٥١ع ۾ ڪشمور ۾ ڄائو. هن ناول، ناٽڪ ۽ شعر لکيا آهن. ”شغل شباب“ اسان اوهان جا ٿيون ٿا“ سدس شعرن جا مجموعا آهن.

روچو ”خوابي“: روچو خوابي نواب شاهه ضلع ۾ شري مهرچند موليائيءَ جي گهر ڄائو. هن وقت اجمير ۾ رهي ٿو. سندس شعر مختلف رسالن ۾ شايع ٿيا آهن. هن صاحب مذاقي شعر ۾ به طبع آزمائي ڪئي آهي. شاعر پنهنجي خيالن جي عڪاسي ڪندي چوي ٿو:

ڪڏهن پنهنجي شرافت کان ۽ دنيا جي شرم کان،
ڪڏهن خوف خدا جي کان، ٿي گمنام رهياسين.
خوش خواب لڏاسين ٿي، هوا ۾ ٿي هلياسين،
بس خوابي ڪندا خيال رڳو خام رهياسين.

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.
Gul Hayat Institute

www.drpathan.com

شاعر جو شاندار ۽ سدا نظريو مسدس شعر مان ظاهر آهي :

مزو آ ڪهڙو انهيءَ ڪروڙ، ڪيڏي ڪاڪل ۾ ؟

ٻين سان ڳل ٻا وجهون ٻاڻ ڪــي ۽ مشڪل ۾.

روپڪمار "گهايل" : روپڪمار گهايل جو جنم نواب شاهه ضلع جي عامرجي ڳوٺ ۾ ٿيو. ماستري ڪندي هــي صاحب ڪاڪراڻي ڪري رهيو آهي. مسدس شعرن جا مجموعا 'نيڻهن پريا نيڻ'، 'چوليون ٿيون چاڪن' شايع ٿيا آهن. سنڌ ۾ هوڏ ٻش سرڪار مسدس شعرن جي مجموعي "چارگهڙيون" ڏي ٻي هزار روپيا "سامي" پرسڪار ڏنو آهي.

ديش جي آزاديءَ جي آندولن جــي دؤران سنڌ جــي ڪيترن ئي شاعرن قومي جذبات وارا شعر لکيا، انهن مــان ڪن جو هن تصنيف ۾ ذڪر ڪيو ويو آهي. انهن ڪــان سواءِ ڪشنچند ٻچاسنگهه، ليڇمڻداس ٻدبواڻي "سائل"، 'سوراج'، ناري ساڌواڻي "راج"، شيوا سنگهه هري سنگهه، ڪنهيالعل اڪر، خانچند ڪوڙاڻي "پريتم"، ڪوي رامچند، ساڌورام ٿهالاڻي، گوبند ٻچاڻي، خوشيرام واسواڻي، نياز محمد، چيتانند "ستاپل"، فتحچند ٻچاسنگهه، ڪيرت ٻاٻاڻي، سنتو درياڻي "لعل"، ارجن چنداڻي، ڏيون جادواڻي، سدانند خانچند، منوهر آهوجا، سومون مل ريلومل، مورو سنگهه، لعل هاٿيراماڻي، چيتو پاڻيا، حافظ محمد احسن ٻڻ ملڪي محبت جا گيت لکيا آهن.

گوبند ڀڄواڻي آنند جي شعرن جو مجموعو "دل جي ڌڙڪن"، گهنشام ساگر جي شعرن جو مجموعو "سرد آهون" ڪيمچند "سمن" جي ڪوتائن جو سنگره "سمن جي سرهاڻ" شايع ٿيا آهن.

ٻارت ۾ رهندڙ ٻين شاعرن، جن جو ڪلام مختلف رسالن ۾ شايع ٿيندو رهيو آهي، مگر سندن شعرن جــا مجموعا روشنيءَ ۾ ڪين آيا آهن سي شاعر آهن : شري جهامنداس مسافر

Gul Hayat Institute

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

ڏيوڪ آشا، شري مرچو "مسڪين"، پروفيسر پوپٽي هيرانداڻي، چيلارام 'لاب' ايشور 'مفلس' نهال 'سروپ' پهروائي 'وطن'، اندرا پوڻا والا، وليرام ڪشناڻي، مـڌوڪـر 'آس'، شري ڍنڍوچند الوڪچند ايلاڻي، آسنداس خوشنصيب، ڪمل سراج، سيرو سياه، بالڪرشن سراج، اجيت ڪشور، ڪانجيلعل "قـاصـد" ليڪم آفتاب، پروفيسر جيوترام سيتپال، خوشيرام خوشي، رام ڪشتريا، سدرشن "ناچيز" سرچند جاني، ارسمت ڪمار ليااڳي ڪوي نارائڻداس، ليرت هڱوراڻي "پريتم"، ٺاڪرداس 'ٺاڪر'، لعل پدچواڻي "مجرم"، سيتل "ڪمتر"، سرچند "جڪري"، شون "ساز"، شيوڪ "زورت" ڪشن "غافل" ڪشنچند "مسرور" ڪدعيو سادواڻي، گرداس انواڻي، ڪيمن مولاڻي، جي-جي للريجا، ليلاڌر "موجي" نرملدر پاڻيا، اندرا پلدبو پدراڻي "دپپ"، موليچند مهتا، پرڀلعل اڪياني، گورڌن "مدهوش" سرلش ڪيسواڻي، گهنشيام آهوجا، ڪشنچند پاڻيا، شيام "رنجور"، "دپپ"، ڀڳوان "هوش"، چندر "زخمي" پارو چاولا، آشا ٺيڪجا، پروفيسر گوپ رواچنداڻي، راڌا ڪرشن گهايل، چانڊومل پرديسي، رام پيسواڻي، هيرانند آنند، ڀڳت ڪشنچند، چترڀج چتر، گوپ ڪمل، موتيرام زنده ميدهون مل "مجهون"، چيتانند ڏل، مهاراج رگهونندن پرساد، للا گمان، ڀڳوان ڀاوناڻي، رڪيش جيوناڻي "ساگر" انهن شاعرن پنهنجي شعرن، گيتن ۽ ڀڄني ٻرڪ ڪوتائن سان سنڌي ڪاوِيه کي مالا مـــال ڪيو آهي.

شري آنند ڪيماڻي، پروفيسر اڇمڻ هردواڻي، موهن دپپ، گورڌن لدواڻي، چترو ناگپال، ارج موهن، ماپا راهي، ايشوري جولواڻي، وشدو پاڻيا، پدسي خوابچنداڻي، رتن ڏيواڻي، ڀڳوان نلواڻي، ايم سکن ۽ قتن پرسواڻي نئين ڪوتا ۾ طبع آزمائي ڪري رهيا آهن.

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

هن تصنيف ۾ ذڪر ڪيل شاعرن کان سواءِ سنڌ ۾ ٻيا ڪيترائي شاعر ۽ شاعرائون آهن، جي شعر جي چمن ۾ نوان ترانا ڪندڙ پوڙا پوکي رهيا آهن. انهن شاعرن مان حسن شاهه ”احسن الماشي“ ارڪمح علي آزاد، امين محمد ٽڪن ”ڀٽو“ ڊاڪٽر عطا محمد ”حامي“ آغا حامد علي ”انور“ امداد علي شاهه حسيني، سليم احمد ”اوج علوي“ قطب الدين ”ناب“ ”غلام رسول ڪاڪتر ڪيٽوي“، ميو وخان ’پروانو ٻٽي‘ پير بخش ”پياسي“، جليل سروري، شيخ عبدالحليم ”جوش“ مظفر حسين ”جوش“ حبيب الله ”حبيب“، خواب حيدرآبادي، حسين بخش خادم سروري، غلام رضا، سردار علي شاهه ”ذاڪر“ راز نائن شاهي، ربب عاقلي، سحر امداد سليم ميمڻ، الله ورايو سليم ڳاڙهو ڙي، ساجد سرشاعري، سڪندر علي، ساجد لعلپوري، قاضي عبدالحي سليم هالائي، محمد رحيم سيف ٻنوي، سيد غلام رسول سوز، غلام علي ڪوڪر ”سوز“، شمس الدين نصرپوري، شبنم مولي، غلام حسين شاد، غلام محمد شهزادو گنگا، ڊاڪٽر عبدالجبار شام، محمد يوسف شاڪر سرشاري، عبدالله گدو وعبد عبدالفتاح هوراني عبد، پير شاهه نواز شاهه عارف المولي، غالب لطيف، غلام نبي سدايو، قمر الدين شهباز، عبدالفتاح ”فتاح عابد، قمر ڪوهستاني، پير غلام شاهه ”قنبر ڪراهي“ ڊاڪٽر عبدالقيوم شيخ ”قيوم طراز“، ميمڻ غلام مصطفيٰ مشتاق، يوسف شاهين، وفا نائن شاهي، انور هالائي، نواز علي شوق، رحيم بخش قمر، ڊاڪٽر درمحمد پٺاڻ، ادل سومرو، سوز هالائي، خاڪي جويو، نصير مرزا، ڪنول لهاڻو، ملڪ نديم، محمد حاجن ابڙيجو خوشتر، محمد خان مجيدي، احمد خان آصف، جوهر بروهي، نثار بزمي، عاجز اُجڻ، مريم مجيدي، احمد خان مدهوش، سيد اڪبر مهر لوڻ، سرفراز راجڙ،

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.
Gul Hayat Institute

www.drpathan.com

ناظم منگي، نشتر نائن شاهي، نظام الدين زائر، نياز پنهور، صابر نظاماڻي، عزيز اڙوهي، مختيار گهمرو، منظور ظفر، خليل تنيو، ميرو خان موج لغاري، مسرور سومرو، زيب سنڌي، راهي چنا، محمد رمضان ڪمبوه زلفي. غلام علي الانا، تاج جويو، راشد مورائي، نظاماڻي، فالح عابد لاشاري، ڊاڪٽر شيخ محمد ابراهيم ”خليل“، امير بخاري، اسد جمال پلي. درگاهي ”ديوانو“ منير گهانگهرو، ممتاز سومرو، منصور لاشاري، جوهر بروهي، محمد ابراهيم ”مخلص“ سجاڳ سنڌي، ناظم چانڊيو، عبدالعزيز ”آسي“ مختيار ملڪاڻي، صبيحه ساز، الله بخش ”بخت“ پنهور، ساجد ”صدا“ آثم نائن شاهي، قربان علي آزاد، رانا حنيف ”عاطر“ طاهر سنڌي، ج - ع منگهاڻي، مشتاق هاشماڻي، بيدل ”امرت“، اختر درگاهي، مسافر لطيف عباسي، رفيق قريشي، گوهر دائود پوٽو، امداد حسيني، داغ لڪڙائي، بلبل ڪوروائي، عابد مظهر، ثريا سوز، منظور مشوري علي نواز صابر نظاماڻي، گل هيسباڻي، مير محمد پيرزادو، علي بخش ناز، نظر سنڌي، قمر شهباز عبدالرزاق ”راز“، اياز گل، زبيده ميتلو، طاهر سنڌي، قادر بخش شير، سيد شبير علي شاه، عبدالقيوم ”صائب“ حامدي خيرپوري، نورالهديٰ شاه، سيد اظهر گيلاني، قاسم ملڪ ۽ ٻين شاعرن پنهنجي شعر جي سرهاڻ سان معطر ۽ متاثر ڪيو آهي.

Gul Hayat Institute

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com
Page # 664

مددي ڪتاب

سنڌ جي ادبي تاريخ	محمد صديق ميمڻ
تذڪره لطيفي	لطف الله بدوي
ڪليات خادم	سهيڙيندڙ ”
سنڌي ٻولي ۽ ادب جي مختصر تاريخ	ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ
لطف الله قادريءَ جو ڪلام	”
ميمڻ شاهه عنايت جو ڪلام	”
ڪليات حمل	”
شاهه لطف الله قادريءَ جو ڪلام	”
ٽيهه اکرون	”
سنڌي شعر جو انتخاب	پروفيسر رام پنجواڻي
سڪ جي سوغات	”
سنڌي ادب جو تاريخي جائزو	ڊاڪٽر ميمڻ عبدالمجيد
ڪريم جو ڪلام	”
سنڌي علم ادب	”
تذڪره شعراء	”
مقدمه لطيفي	ڊاڪٽر هوتچند گربخشاڻي
سنڌي ادب جي مختصر تاريخ	عبدالجبار جوڻيجو
شاهه جو رسالو	پروفيسر ڪلياڻ آڏواڻي
راز و نياز	”
شاهه	”
سچل جو چونڊ ڪلام	”
هسٽري آف سنڌي لٽريچر	پرنسپال ايل ايڇ اجواڻي
نئون دور	مرتب ڪندڙ ”
ادب ۽ تنقيد	ڊاڪٽر شيخ محمد ابراهيم خليل

Gul Hayat Institute

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

راڳي ۽ ويچار	غلام محمد گرامي
ادبي اڀي ويا	ڊاڪٽر نواز علي شوق
سنڌي غزل جي ارتقا	عبدالغفور سومرو
صوفي شاهه عنايت شهيد	صوفي حضور بخش
قاضي قادن جو ڪلام	هيرو ٺڪر
ڪلهوڙن ڪوٺ وڻن جو	سيد حسام الدين راشدي
پيراڻ جون موجون	"
سامي جا چونڊ سلوڪ	شري واڌومل موليچندائڻي
رتن جوت	سمپادڪ مولچرام راموائڻي
آفتاب ادب	فتح محمد سيوهاڻي
گلزار احمد	مولوي احمد ملاح
رام شلوڪاولي	ڪوي رام سوامي
روحل جو ڪلام	ڊاڪٽر رگهومل مونواڻي
روحل صوفي	گولا سنگهه پرچارام
دلپت جو ڪلام	شري ڪدومل هرجاڻي
ديوان بيدل	"
سرود نامه	"
وحدت نامه	"
تذڪره شعراء ٺٽو	اسدالله اسد ٺٽواڻي
سوز عشق	محمد جمن هالو
ڪليات گدا	رشيد احمد لاشاري
تاريخ الشعراء لاڙ	محمد سومار الله بچايو بدوهار
اهي ڏينهن اهي شينهن	پير علي محمد راشدي
سنڌي ساهتيه جو اتهاس	ڊاڪٽر مرليڌر جيٽلي
ڪلام ميرل فقير	فقير محمد "ميرل"
ڪليات مصري شاهه	مقبول احمد ڀٽي

Gul Hayat Institute
© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

موتين مٽ	دائود پوٽو عمان
لعل فقير جو ڪلام	سيد قادن شاهه بخاري
مهامتي پراڻناٿ پرڻيت سنڌي واڻي	پروفيسر مالا ٻدل جاپسوال
سنڌ جي هڪ اڻ سڌ ڀمباڻي	سمپادڪ شيوڪ ڀوڄراج
نيڙهي فقير جو رسالو	
ديوان گل	خليفو گل محمد هالائي
ڪليات محوي شاهه	سمپادڪ: مقبول احمد ٻٺي
سوڀاسنگهه جو ڪلام	(هست لکت)
ديوان قليچ	مرزا قليچ بيگ
رباعيات عمر خيام	"
صورت بهار	ديوان صورسنگهه
سک ساگر	سمپادڪ سنڌپرسنگهه
ديوان آسو	صوفي آسورام
سدا بهار گل	سوامي گنگارام
ڪليات خادم	حاجي امام بخش
رسالو بيدل فقير	ميان عبدالڪريم
نوري گرنٿ	ساڌو واسواڻي
مسڪين نامو	سيد هادي بخش شاهه مسڪين
خيالي جهلڪا	سوڀراج نرملداس فاني
عاجز جا آلاپ	ٽولارام عاجز
شعر بيوس	ڪشنچند بيوس
شيرين شعر	"
بيوس گيتانجلي	"
ڪليات عزيز	ليکراج ڪشنچند عزيز
آبشار	"
صراحي	"

Gul Hayat Institute

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com
Page # 667

[illegible] غزو	لوڪرام ڏوڱرا
[illegible] وڪڙ	”
سچ جي واڻي	”
[illegible] ٻڪ ٻن ٽونڪ	سوامي ليلوارام مهاراج
[illegible] ٽوٽڪا	سوامي ٽوالاند مهاراج
[illegible] بهار	سوامي شانتي پرڪاش مهاراج
[illegible] ڦلوارِي	”
[illegible] درشن	شري لعلچند پمداڻي
ڪليات دلگير	سهيڙيندڙ: ڊاڪٽر اسدالله شاهه
تحفه - نياز	نواز علي نياز
گل محمد جو ڪلام	مرتب ڪندڙ محمد يعقوب چانگ
ڪليات علوي	
آزادي قوم	عبدالرحيم جتوئي
ديوان انجم	عبدالرحمان هالائي انجم
ديوان طالب المولى	مخدوم محمد زمان طالب المولى
سنگيتانجلي	هوندراج دکايل
سوجهرو	[illegible] مل ماڻو
ڪرشن لالا	چيمراءِ لولچند آڏواڻي
گمنام صدا	ٻلديو گاجرا گمنام
دردي گيت	”
قول ترانا	”
قومي ترانا	”
وطن انمول	سهيڙيندڙ خادم جلالي
پڃن امرت	سوامي ٻسترام
چراغ روشن	سمپادڪ جيوترام مڏائي
ايسر جا آلاپ	سمپادڪ پروفيسر جهامنداس ڀاٽيا

Gul Hayat Institute
© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com Page # 668

ذرڙ جيون	سوامي اُتمرام
ٻچن ڪاموٽرو	مهاراج ٽيڪارام شرما
ٻاڻي ڪلاچند	جيٺمل پرسرام
آلاپ ضيا	پرسرام ضيا
رنگين رباعيون	ڊاڪٽر هرومل سداڻنگاڻي
پرهه جي پاڪ	”
چيچ	”
روح ڏنو ريلو	”
خوشبو جو سفر	”
سڪ سوز ۽ ساز	کيئلداس فاني
پورب سنديش	ڏيونداس آزاد
رام ڪٿا	ستر امداس جڙيا سنگهاڻي سائل
پرواز	پريو چگاڻي وفا
سرخ گلاب سرها خواب	”
موج ڪئي مهراڻ	پرسيپال هري دلگير
پل پل جو پڙلاءُ	”
ڪونڌ	”
ماڪ ڦڙا	”
راڌا ڪرشن ٻچن مالها	ڊاڪٽر راڌا ڪرشن آهوجا
روئي ٿي دل	گوتم شڪارپوري
پانڪو بينظير	قيمت خوشحالاڻي
انجليءَ جا آلاپ	دادا جشن واسواڻي
انجليءَ جا گيت	”
قنديل دل جا قول	”
ڳوڙهن جي مالها	”

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

Page # 669

سُر ۽ ساز	گوبند ڀاٽيا
ڀلجي ويون ٽيون ڀرسن	اندر ڀوڄواڻي
ٻرهه ٻاڪون ڪيون	"
ارمان	سڳن آهوجا
سڪ جا سڏڙا	شانتي واسواڻي
مهڪ	ليکمڻ ٻجلاڻي
حق موجود	نماڻو فقير
ديوان سام	ا - ح - جتسنگهاڻي
دل جو جام سدا ڀرپور	"
ڦينگون	ڊاڪٽر گدومل دوداڻي
سڄڻ سفر هليا	شيخ عبدالرزاق
سارنگ	"
پيهي منجهه پاتال	"
بهار طالب	مخدوم محمد زمان طالب المولي
مصريءَ جون ڙُون	"
زندگي	نرمل جيوتاڻي
نرمل لاٽ	"
ديوان سائين راز	ڀڳوان اجواڻي سائين راز
روشن چانورو	نارائڻ شيام
واريءَ ڀريو پلاند	"
رنگ رتي لهر	"
ماڪ ڀنا رابيل	"
روپ مايا	"
اکڙيون مينگهه ملهار	محمد رمضان ٻرودو سنڌي
ستار	پرسرام روهڙا نماڻو
سرگم، ناقو هلائڻ وارا	"

Gul Hayat Institute
© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com

عزاز	پروفيسر لولٽي هيرانندڻي
پنڌ پري آڪاس	مبارڪ شيخ اياز
ڪلهي پاتم ڪينرو	"
هي گيت اڇايل موڙن جا	"
وڄون وسڻ آئيون	"
هي گيت سنهري سنڌوءَ جا	"
آءُ گهٽين جو ڳائيندڙ	ڊاڪٽر ارجن ميرچنداڻي ’شاد‘
ڏاهيون ڏک ڏسن	"
لمسيا جون روشنيون	"
اندو دونهون	"
وولگا جو ڪنارو	"
تون اڃا تون آسرو	پروفيسر رام شرما
جهرڪ جيءَ	ايم ڪمل
روشن راهون ڌنڌلا ماڳ	"
پنڊاهه غزل	"
ڳرنڌڙ ارف جا نقش	"
اصنام خيالي	اشير موراڻي
ديوان فراق	فراق ٺٽوي
پرچن شال پهنوار	محمد شيخ انور هالائي
گهنب ڀيو گهڙي	ايشور شرما ”آنچل“
خاڪ لب	"
سانجهيءَ جا پاڇولا	"
شمع پرهندي شب	لکميچند پريم
ابر ٻڪيو آڪاش	پولچند آشا درگاپوري
آنا ميڻهن مليو	گوورڌن ڀارتي
اڏر پکي البيلا	"

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

www.drpathan.com
Page # 671

گل ۽ مکڙيون	گووردن ڀارتي
ٻهاڻي ۽ ڪوڙو دونهون	"
جهاز جي ڊيڪ تي	موهن ڪلپنا
سواسن جي سرهاڻ	ارجن حاسد
آءُ نه چوريون چندگ	ڊاڪٽر موتي پرڪاش
چٽنگ وچ چواي	"
ٻونديون	سورج ڪمار وچاڻي 'ڪمل'
لاٽ	شمشير الحيدري
ڪماچ	ڪرشن راهي
رڳون ٽيون رباب	لڌو عباسي
مهڪ مٽيءَ جي	هولو سندو ٻياسي
زندگيءَ جا نغما	پروفيسر آسن "مجبور"
ڪلام - آدم	رامچند آدم
اچي ٻيٺي لاٽ	هاسارام شرما پيٽا
انهار	"
جيون راڳ	"
ڏاڍي ڏکڻي ڏاٽ	"
هندو جيون	"
سراپيل ٻگ	ڪرشنلعل ٻجاج ٻرديپ ۽ منوهر عاجز ٻيدي
مٽي لهندي مان	موهن اداسي
چنڊهن پونءِ اٺي	ڪاجل ٻيوس
سنڌ جي سڙڪن	ڊاڪٽر موتيلعل جوتواڻي
منهنجا سر ۽ لهنجا گيت	واسديو نرمل
مهراڻ جا موتي	پرنسيپال ڪنهيالعل للرپجا
٧٦ - ٥٠	پروفيسر هرش واسواڻي
ٻره ڪان پهرين، اڳواڻو آواز	هريڪانت

Gul Hayat Institute
© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.

Gul Hayat Institute

ڊاڪٽر ديال آشا سنڌي ۽
سنڌي ٻولين جو ماهر آهي،
سنڌيءَ جو پروفيسر آهي.
سندس تصنيف ”سنڌي شعر
جي تواريخ“ پڙهي ڪيس داد
ڏيڻ کان رهي نٿو سگهجان. هن
اديب ڪيترو نه ڪشالو ڪري
هي ناياب تواريخ لکي سنڌي
ادب جي خدمت ڪئي آهي.
ڪاليج جون جوابداريون پوريون
ڪندي، سماج شيوا جا ڪارج
ڪندي هي عالم ادب جا گهڙا
ڀري رهيو آهي لهذا ڪري هي
شاباس جو مستحق آهي.

پرنسيپال ڪي. ايم. ڪنڊنائي

سيڪريٽري، حيدرآباد سنڌ
نئشنل ڪاليجئيٽ بورڊ
ڪي - سي - ڪاليج
امبئي

Gul Hayat Institute

© 2019 Dr.Pathan. All Rights Reserved.